

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

חיי שרה

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרב"ג מו"ד המקובל
רבי בניהו ושישבר שמואלו שליט"א

התשפ"ה

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נדה שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמהה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואלי** זצוק"ל
ב"ר שמואל ורחל ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואלי** ז"ל
בת נחמיה ומזל ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

הליכות והנהגות שקודם האכילה

הליכות והנהגות שקודם האכילה

א. יזהר מכבוד נשמתו יותר מכבוד גופו. ויתן הראשית לנשמה, שישתדל בחריצות ובזריזות לנשמתו יותר מגופו. וקודם אכילתו ילמד תחלה איזה שיעור עם טלית ותפילין, ובזכות זה יצליח בעסקו ובמלאכתו.^א

עיונים והארזות

ובן משמע מדברי השו"ע (סי' קנה סעי' ב) ז"ל: קודם שילך לבה"מ דיוכל לאכול פת שחרית אם הוא רגיל בו, וטוב שירגיל בו. וכתב המ"ב (סי' קיא) וטוב שירגיל בו - כדאמרינן בגמרא שמונים ושלשה מיני חלאים תלויים במרה וכולם פת במלח וקיתון של מים שחרית מבטלתן ומצוה להנהיג עצמו במדה טובה והנהגה טובה לשמור בריאותו כדי שיהיה בריא וחזק לעבודת הבורא יתעלה (טור).

וצריך לומר שרבנו האר"י ז"ל היה תורתו אומנותו ולכן היה מעדיף מקודם לאכול פת שחרית ואח"כ חוזר ולובש תפילין ולומד את סדר לימודו בבית המדרש בנחת ובשמחה ובהמשך אחד בלי הפסקה, משא"כ אנחנו שלא לובשים כל היום טלית ותפילין ואם נחלוץ התפילין לא נחזור ללבוש אותם לכן צריך מקודם ללמוד עם התפילין כדי לזכות לאור המוחין שזוכים להם רק אם לומדים עם התפילין ואח"כ לאכול. ועוד שרבנו האר"י ז"ל היה קם בחצות לילה ועושה תיקון חצות ולומד עד אור הבוקר ואח"כ מתפלל, אפשר שהיה צריך לאכול מעט ולכן היה עושה הסדר הזה. ועוד ראינו בסידור נקודות הכסף (חלק כוונת עסק התורה עמוד 84)

א. כן כתב הרב ראשית חכמה בשער הקדושה (פרק ט"ו אות פז בהגמ"ח) "כשם שאין לאדם לאכול עד שיתפלל על מזונו, כך אין לו לאכול עד שיעסוק בתורה וילמד השעה הקבועה ללימודו" עכ"ל. וכ"כ בסידור היר"א באזוהרות.

וכתב בא"ח (ש"א פרשת חיי שרה אות יא) ז"ל: אין לחלוץ התפילין עד שילמוד בהם תחלה, אחד המרבה ואחד המועיט, כי לא יזכה האדם לקנות ג' חלקי נר"ן אא"כ לומד בתפילין, וביותר אם לומד בתפילין דר"ת, וכמ"ש מחב"ר בשם מהר"ם פאפירש ז"ל ע"ש, עכ"ל.

אמנם עיין בשער המצות (פרשת ואתחנן דף לד ע"ב) שמשמע מדבריו שאחר התפילה היה רבנו האר"י אוכל ואח"כ חוזר ולובש התפילין ולומד סדר המקרא וכו' ז"ל: ועתה נבאר סדר עסק התורה שיעסוק בכל יום, והנה אין אנו מדברים בכל עסק התורה שאדם עוסק רק בלימוד קבוע שצריך ללמוד בכל יום בקביעות בסוד "קבעת עתים לתורה" וזהו מנהג מורי אחר שהיה יוצא מבית הכנסת "ואוכל אכילתו" היה מתעטף בציצית ולובש תפילין ואחר כך קורא הקריאה הזאת, עכ"ל.

ב. כלל גדול להשגה ולכל דבר שבקדושה, להפריד עצמו מן הגשמיות, ולכוין בברכותיו ואכילותיו, כי בזה מקדש עצמו ברוחניות עליון, ומסיר מעליו הקלי', והחמיר מו"ר האר"י ז"ל מאד בזה הענין. וטוב שירגיל עצמו בפת שחרית, ששבחווהו רבנן מאד לכל הנזהר בו.²

ג. יזהר מאד שיאכל תמיד בשלחן ובמפה פרוסה דרך קבע, ולא בעראי. וכן שיהיה הדור בלבשו, בכבוד גדול כמו שיושבים לפני שרים ורוזנים, כמו שכתוב (דברים יד, כג) "ואכלת לפני ה' אלהיך". "זה אלי ואנוהו" ראשי תיבות זה השלחן, אשר לפני ה'¹.

עיונים והארות

איתא (ב"מ קז), תנו רבנן שלשה עשר דברים נאמרו בפת שחרית, מצלת מן החמה, ומן הצניה, ומן הזיקין, ומן המזיקים, ומחכימת פתי, וזוכה בדיו, ללמוד תורה וללמד, ודבריו נשמעים, ותלמודו מתקיים בידו, ואין בשרו מעלה הבל, ונזקק לאשתו ואינו מתאוה לאשה אחרת, והורגת כינה שבבני מעיים, ויש אומרים אף מוציא את הקנאה ומכניס את האהבה. ע"כ.

כתב הב"ח בשם המרדכי, פת שחרית אינה אלא בתבואה הרחוקה מן הישוב ולא שמעה קול תרנגול ולא קול מושכים באניות. והרגילים בה, צריכים לאוכלה תדיר בכל יום וע"כ נמנעים החכמים ממנה עכ"ל. (הביאו הבאר היטב שם ס"ק ג).

ג. איתא בזוהר הקדוש (תרומה קנד). מלאך רב ממנא נטיל כל אינון מלין ושוי דיוקנא דההוא שלחן קמי קודשא בריך הוא, וכל אינון מלין דאורייתא דאתמרו עליה סלקין על ההוא פתורא ואתעתד קמי מלכא קדישא, משמע דכתיב זה השלחן אשר לפני ה'. רבי אבא כד הוו סלקין פתורא מקמיה הוה חפי ליה והוה אמור סליקו האי פתורא בצניעו דלא יהא בכיסופא קמי שלוחי מלכא, ע"כ.

וז"ל: ועתה יצא שענין מה שטבע השי"ת באדם שיאכל וישתה ענינו תיקון הבריורים בבחי' החיצוניות, ועי"כ משלים הוא לתקן את חלק הבריורים דבחי' הפנימיות הנתקן ע"י התפילה. ולזה כתב כאן להדגיש, שרק אחר שאכל אכילתו אחר התפילה והשלים לתקן את חיצוניות הבריורים, אז המשיך בסדר תיקון ועבודת המשך היום בעסק קביעות התורה כאמור.

ודע, שראינו את מו"ר הגאון המקובל האלהי כמוה"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל שהיה יושב כל יום ללמוד לאחר התפילה קודם שילך לביתו והיה נותן לנו שיעור פרק מהרמב"ם ואח"כ שיעור בטור ב"י ואח"כ חוק ישראל, ורק אח"כ הולך לביתו ושם היה חולץ התפילין ואח"כ אוכל פת שחרית, ואנחנו היינו עימנו יום יום לומדים כל סדר הנ"ל. וצא וראה מאי עמא דבר וזה פשוט.

ב. **בגמרא** (ב"ק צב), השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצניה, ואמרי אינשי שיתין רהיטי רהוט ולא מטו לגברא דמצפרא כרך (פרשי"י ששים איש רצו ולא הגיעו לאכול שחרית), ותניא מחלה, זו מרה. ולמה נקרא שמה מחלה, ששמונים ושלשה חולאין יש בה, מחלה בגימטריא הכי הוו. וכולם פת במלח שחרית וקיתון של מים מבטלן, ע"כ. ועוד

ד. יזהר לפנות גופו קודם האכילה, ויש בו צורך גדול לפי הסוד. ומי שאינו עושה כן פגם פגם גדול, כי אח"כ אף אם יכוין באכילתו לברר נצוצין, לא יהיה אפשר לו, שהרי עדין לא הוציא מגופו פסולת ברורי המאכלים הראשונים^ד.

ה. טוב שיתודה קודם שיאכל, וביום שאין בו תחנון יאמר מזמור נ"א "בבא אליו נתן הנביא", כי השולחן דומה למזבח והאכילה לקרבן. ועוד שזה נקרא זובח יצרו, כי

עיונים והארות

מזונא דשלחן דא כלום. לבתר דאכיל בר נש ואתענג אצטריך למיהב חולקא דתמצית להווא סטרא ומאן איהו מים אחרונים, עכ"ד. וכתב על זה באור החמה (ח"ב דף קל ע"ב), כי השלחן הוא בית קיבול לקבל הברכות והוא כנגד המלכות, ואם יתן מזונו בבטן מלאה צואה מורה שיש חלק באותה סעודה לחיצוני הנהנה מהצואה, דשלחנא דכיא היא מדת המלכות (זוה"ק ח"ג רמז). שמזון שלחן האדם ממנו נשפע לו ונזכר לעיל שמזון לכל השלחנות מאותו שלחן והקדוש ברוך הוא חפץ במזונו ומרוצה לפניו וראוי שלא ידבק בו חיצוני כלל שלא יפגום השלחן העליון ולא יאכיל שפעו הקדוש לקלי', ולזה בהיותו מפנה גופו ניצול מכל המקרים הללו.

ובספר חסידים (סי' תת"ח) כתב, אדם צריך להיות מבפנים כבחוף שנאמר וכל קרבי את שם קדשו (תהלים קג, א) שלא יהא בקרביו טינופת, לכך קודם שילך לבהכנס"ס להתפלל וקודם אכילה ושתיה שהוא צריך לברך יעשה אדם צרכיו. עכ"ל.

וב"כ הבא"ח (ש"א פ"ר בהר בחוקתי אות ג) וז"ל: מנהג החסידים קודם כל סעודה בימי החול יפנה תחלה ובפרט אם מרגיש התעוררות בגופו, וד"ז הוא צורך גדול ע"פ הסוד, ויטול ידיו ויברך אשר יצר, עכ"ל.

וכתב הבא"ח (ש"א פרשת בהר בחוקתי אות ב) וז"ל: צריך לישב בכבוד על השלחן הדור בלבדו כמו שיושב לפני גדולים ובפרט בשעה שמברך ברהמ"ז, וככתוב ז"ה אל"י ואנוהו ודרשו בזה ר"ת "זה השלחן אשר לפני ה'", וכמ"ש בחס"ל, עכ"ל. וכ"כ המוקובל רבנו מאיר פאפירש ז"ל בספרו אור צדיקים (תיקון הסעודה עח), עריכת השלחן שיהיה נקי ומכוסה במפה יפה והוא מצוה לפי ששלחן דומה למזבח וזה בסיס לקדושה וכו' ואפילו אין לו לאכול דבר חשוב שייצטרך כל כך הכנה, מכל מקום יחשוב בעצמו כאילו היה לו לאכול דבר חשוב סעודה גדולה ויכין השלחן בנקיות ובטהרה" ע"כ.

ובן כתב בכה"ח (סי' קנ"ט ס"ק יד) "יזהר מאוד שיאכל תמיד בשלחן ובמפה פרוסה דרך קבע ולא בעראי כמו שכתוב ואכלת לפני ה' אלהיך, ז"ה אל"י ואנוהו" ראשי תיבות "זה השלחן אשר לפני ה'" אלמא דקמי שכינתא אכיל בר נש" עכ"ל.

ד. **כתב** בזוה"ק (תרומה קנד), שלחן דבר נש אצטריך לאשתכחא בנקיותא דגופא דלא יתקרב למיכל מזונא דיליה אלא בנקיותא דגרמיה, ועל דא אצטריך בר נש לפנאה גרמיה בקדמיתא עד לא יכול מזונא דשלחנא דכיא, דהווא מזונא דאתקין ליה, ביה אתרעי קודשא בריך הוא, דלא יתקרב על ההוא שלחן קיא צואה דאיהו מרזא דסטרא אחרא, וסטרא אחרא לא יקבל מההוא

בחשבו עונותיו לא יהיה גרגרן בזוכרו חסדי ה' עמו אעפ"י שאינו ראוי לכך.^ה

ו. חייב אדם להתפלל על מזונו קודם האכילה, ובסידור הרש"ש כתוב לומר קודם האכילה יהיה רצון הסדורה בשומע תפילה. וטוב לומר גם "מזמור לדוד ה' רועי

עיונים והארות

בר נש דמהימנותא דקב"ה ביה, כגון רב ייסא סבא דאף על גב דהוה ליה מיכלא דהווא יומא למיכל לא היה מתקין ליה עד דשאל מזוניה קמי מלכא, לבתר דצלי צלותיה ושאל מזוניה קמי מלכא כדין הוי מתקין, הוה אמר תדיר לא נתקין עד דינתנון מבי מלכא עכ"ל.

עוד איתא בזוה"ק (בשלה סב): וז"ל: רב ייסא סבא לא אתקין סעודתא בכל יומא עד דבעא בעותיה קמי קודשא בריך הוא על מזוני. אמר, לא נתקין סעודתא עד דתתייב מבי מלכא, לבתר דבעי בעותיה קמי קודשא בריך הוא, הוה מחכה שעתא חדא, אמר הא עידן דתתייב מבי מלכא, מכאן ולהלאה אתקינן סעודתא, ודא הוא ארחא דאינון דחלי קודשא בריך הוא דחלי חטאה. עכ"ל.

ובראשית חכמה שער האהבה (פרק ו' אות כה בהנדמ"ח) כתב מאחד מיוחד ממקובלי צפת נוסח תפילה לאמרה קודם האכילה וז"ל: ומהר"ר שלמה אלקבץ הלוי נר"ו תקן תפילה על המזונות לאומרה בכל יום וכתב בה: "אתה האל הזן מקרני ראמים עד ביצי כנים ואין ביד שום מלאך ושר יכולת לזון ולפרנס ולכלכל כלכלתך ככתוב על ידי דוד עבדך עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו פותח את ירך ומשביע לכל חי רצון וכתוב נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו. ומפתח זה הוא בידך לצרף וללבן בני אדם לשיבטחו בך וידעו כי מושיע אין בלתך" ע"כ.

וב"ב מהר"ח פלאגי ז"ל בספרו כה"ח (סי' כ"ג אות א) וז"ל: צריך להתפלל על הפרנסה קודם אכילה, וטוב שלא יפסיק בין נטילת ידים להמוציא,

ה. **בן** כתב בחסד לאלפים (סי' קנז אות טז) וז"ל: טוב שיתודה קודם האכילה ויפשפש במה שעשה עד אותה שעה, ואז נקרא זובח יצרו, כי בחשבו עונותיו יכיר חסדי ה' הזן אותו אף על פי שאינו ראוי, ועל ידי זה יאכל בהכנעה כאוכל לפני מלך, וראוי לכל אדם לעשות כן, כי האכילה היא במקום הקרבן ובכל קרבן היה וידי לכפר.

ובשבת ויום טוב יאמר מזמור נ"א ויהרהר בתשובה בלב. ולא יהיה גרגרן ובלען וכו', אלא תהא אכילתו בנחת. ולא ימלא גרונו ובטנו כבהמה אלא יקדש עצמו במותר לו. עכ"ל. (הביאו כה"ח סי' קנז ס"ק יא)

ומו"ר הרי"ח הטו"ב בספרו בא"ח (פרשת בהר בחקתי אות ג) הביא דברי הרש"ש וז"ל: יעמוד ויתודה ביום שיש בו תחנה וישב במקום שרוצה לאכול, וכו', ואח"כ יאמר לשם יחוד ובקשות ואחר כך יטול ידיו כהלכה בשביל האכילה. ובימים שאין אומרים וידוי, יאמר מזמור "בבוא אליו נתן הנביא" ויהרהר בתשובה בלבו וכל זה יהיה לו עזר וסיוע אל הבריר שעושה באכילתו, עכ"ל.

ובספר ראשית חכמה (שער התשובה פרק ז, אות מח והלאה) האריך בשם הזוה"ק (זוהר פנחס רלא.) במעלת הוידי והתועלת הנמשכת למתוודה שדינו נמסר רק ביד השם יתברך ואפילו לא בידי בית דין של מעלה וכל שכן שאין לחיצונים כח ושליטה לקטרג עליו. וכתב שכל המרבה להתוודות הרי זה משובה. ע"כ.

ו. **בוזה"ק** (מקץ קצט:) כתב וז"ל: תו פתח ואמר קרא אבתריה "איש אמונות רב ברכות" דא הוא

לא אחסר", שיש בו ז"ן תיבות שלא יחסר מזונו ומזון הנפש. גם יאמר בקשת יהא רעוא מן עתיקא קדישא וכו', ויאמר פסוק באתי לגני וכו' עד אכלו רעים שתו ושכרו דודים!

ז. קודם האכילה תשב במקומך ותשתה מעט מים, ותכוין לפטור המים שבתוך המזון^ה. ותזהר היטב ולא תשתה רביעית שלם כי אם פחות וכשיש לו יין יברך עליו בתוך הסעודה ויפטור שאר המשקין^ט.

עיונים והארות

ויכוין שה' יתברך ישפיע לנו מסטרא דימינא שהוא חסד ע"ב המקבל בחסד עליון שהוא המזל כי בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא עכ"ל. [וכידוע, דמסוגל לפרנסה, לכוין שם יְהוָה בניקוד יְהֶבֶה, כי יהבך עם הוי"ה גימטריה שם ס"ג (כזה: יוד הי ויו ה), וניקוד יְהֶבֶה גימטריה שם ע"ב (כזה: יוד הי ויו ה), והוא גימטריה חסד].

ז. ובכה"ח (סי' קנז ס"ק י"ב) הוסיף דכשיאמר "ה' לאורך ימים" יכוין שהוא ר"ת שם קודש יל"י שמברר ניצוצות הקדושה מתוך הקל"י כנודע.
ה. סידור הרש"ש. כה"ח (סי' קנז ס"ק י).

ט. שו"ע (סי' קעד סעי' א. וסעי' ז). ועיין בא"ח (ש"א פרשת נשא אות א) שכתב, דמבואר בגמרא ובפוסקים, הואיל והיין הוא חשוב שגורם ברכה לעצמו שמברכין עליו בפה"ג בכמה מקומות בקידוש והבדלה וברהמ"ז וליל פסח ואירוסין ונישואין ומילה אף על פי שאין צריכין לשתייתו ואין תאבים אליו, לפיכך אינו נחשב טפל לפת להפטר בברכתו מברכה ראשונה שהיא בפה"ג, אף על פי שטפל אליה להפטר בברהמ"ז מברכה אחרונה לפי שאינו גורם לעצמו ברכה אחרונה אלא ברכה ראשונה לבדה שבשבילה הוא עיקר הבאת הכוס בכל דברים הנז' שטעונין כוס, ולכן היין אף על פי שבא לשתותו תוך הסעודה מברך עליו בפה"ג ואינו נפטר בברכת הפת, אף על פי ששותהו

ואם לא אמרו קודם נטילה יאמרנו אחר המוציא, עכ"ל. ועיין בספרו עטרת החיים מה שכתב בזה וכן בספרו רוח חיים (סי' קנ"ז).

ז. כ"ב הבא"ח (ש"א פרי אמור אות ד) וז"ל: כתוב בספר תת מלכות כי קודם כל סעודה יאמר, מזמור לדוד ה' רועי וכו' שבו ז"ן תיבות שלא יחסר מזונו ומזון הנפש, גם יאמר בקשת יהא רעוא מן קודם ע"ק וכו', ויאמר פסוק באתי לגני וכו' עד אכלו רעים שתו ושכרו דודים ע"כ. ונראה ודאי דכל זה יאמר קודם נט". וגם נוסח ליקבה"ו שקודם האכילה והבקשה ג"כ יאמר קודם נטילה, אך העולם נוהגים לומר מזמור ה' רועי בין נטילה לברכת המוציא, ואף על פי שיש מפסקים בזה משום הפסק אין למחות בידם.

והשל"ה (דף כ"א ע"א) כתב בשם האריז"ל הקדוש, אותם שנהגו לקרות "מזמור לדוד ה' רועי" קודם ברכת המוציא יפה הם עושים, כי במזמור זה יש ז"ן תיבות כי הוא זן ומפרנס לכל, האותיות הם רכ"ז, כמנין ברכה שישלח ברכה במעשה ידינו. עוד צריך לכוין כשמזכיר הוי"ה של ה' רועי מילוי הנעלם מן השם, דהיינו מן יו"ד ו"ד, ומן ה"י י', ומן וא"ו א"ו, ומן ה"י י' שעולה ל"ז וכן עולה תיבת יהבך ל"ז.

עוד יכוין שם הוי"ה במקורה בניקוד בשוא קמץ שוא קמץ כזה יְהוָה שעולה גימטריא ע"ב.

ח. אם יבא עני בעוד האדם יושב על שולחנו, ישמח מאד ויתן לו פת מסעודתו אם יוכל, ועכ"פ לא ישלחנו ריקם'. וטוב ליתן צדקה קודם הסעודה, לפדות כל ניצוצי קדושה שבאכילה יא.

ט. יזהר מאד שיהיה מלח מונח על שולחנו בכל הסעודות, ויטבל בו הפת ג' פעמים יב.

עיונים והארות

עכ"ל.

והביא דבריהם הרמ"א בשו"ע (או"ח סי' קסז סעי' ה), ובשבולי הלקט (סי' קמא) פירש בשם הגאונים שהשלחן נקרא מזבח וכתוב במזבח "על כל קרבנך תקריב מלח" ע"כ. וכ"כ רבנו האר"י ז"ל בשער המצוות (פ' עקב) וז"ל: אחר שתבצע הלחם, צריך לטבל פרוסת המוציא במלח, ותכוין כי לחם ומלח אותיותיהם שוות, אבל השינוי הנמצא בהם, כי הלחם רומז אל שלש הויו"ת שהם גימ' לחם, והם סוד ג' חסדים שביסוד הנודעים, ומלח הוא ג' הויו"ת של הגבורות שביסוד הנמתקות כנודע, ותכוין למתק הג' גבורות ע"י החסדים ע"י טיבול זה, כי כל מלח הוא קצת מרירות ודיון, עכ"ל.

כתב מו"ר הרש"ש בנהר שלום (דף מז) וז"ל: לחם גי' ג' היות דנוצר, ומלח גי' ג' היות דנוקה, ומזווג ב' מזלות אלה בא לאדם המזון וכו' הרי לפניך שהרש"ש כותב שעל ידי כוונה זו בא לאדם מזון ופרנסה ושפע.

ואמרו רבותינו בני חיי ומזוני לאו **ביכותא** תליא מלתא, אלא **במזלא** תליא מלתא.

זכותא הוא זווג השערות שבנוצר ונקה, ש-**שער** ענינו גבורה - רי"ו, ו-ב' פעמים רי"ו ע"ה, עולה **זכותא**.

מזלא הוא בגימטריא ג' הויו"ת, הנמשכים ממוחא סתימאה דא"א,

א. למצח והפנים, ומשמם ל-**נוצר** (מזל ה-ח'),

ב. לדיקנא דא"א, ומשמם ל-**ונקה** (מזל הי"א).

האדם כדי לשרות האכילה שבמעיו והרי זה כדברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה שנפטרים בברכת הפת, מ"מ הואיל והיין הוא חשוב שגורם ברכה לעצמו בכמה מקומות הנז"ל אף על פי שאין צריכין לשתייתו וכמו שביארנו, על כן אינו טפל לפת, משא"כ שאר אוכלים ומשקים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה שנטפלים לפת אין צריכין ברכה וכאשר נבארם בע"ה, וכל זה מפורש יוצא בש"ע הגאון ר"ז ז"ל סי' קע"ד ס"א, עכ"ל. וע"ע בא"ח (ש"א פרשת מסעי אות ב).

י. **סידור** היר"א (דף 311) וז"ל: צריך שיאריך על שלחנו וכשיבא עני נתן לו מפתו, והאריכו בזהר תרומה (דף קנד) במעלת הנותן פתו לעני. ואם הוא במקום שאין מצויים שם עניים, ישער כמה הוא שוה מאכל העני, ויתן ויפריש דמי סעודת העני. ויש מי שנהג לתת פרוטה בעד סעודה.

כשנותן הפת או המעות, יבחר לתת לעני שיש בו ריח תורה ויודע לברך ברהמ"ז.

יא. **שולחן** הטהור למהר"א ראטה.

יב. **ראה** מ"ש התוס' (ברכות מ. ד"ה הבא) "ואין אנו רגילים להביא על השלחן לא מלח ולא ליפתן. משום דפת שלנו חשובה, מיהו רבנו מנחם היה מדקדק מאוד להביא מלח על השלחן, כדאיאת במדרש כשישראל יושבים על השלחן, וממתנינים זה את זה עד שיטלו ידיהם והם - בלא מצוות, השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגן עליהם"

וכן טוב להניח תמיד על שולחנו "אזוב" - זענתה, כי סגולתם של המלח והאזוב להבריה המזיקים ולמתק הדינים".

עיונים והארזת

האזוב ולא רק לאזוב עצמו.

אכילת אזוב והנחתו על שלחנו מועילה לתיקון היסוד

איתא בזוהר פרשת האזינו (דף רצט ע"ב) אמר רבי אלעזר, ההוא ספרא הוה בידי תריסר ירחי, ואשכחנא ביה נהורין עלאין ויקירין וכו', אבל כמה זיני אסוותא אשכחנא ביה, דקא מתתקני על תקוני אורייתא ורזין סתימין דילה, וחמינא דאינון בחסידותא וצלותין ובעותין לקודשא בריך הוא. ואי תימא דהוה עביד אסוותא בפסוקי אורייתא או ברזין דאורייתא, חס ושלום, אלא הוה אמר רזין דאורייתא ועל ההוא רזא אפיק רזין דאסוותא דלא חמינא כההוא גוונא לעלמין, אמינא: בריך רחמנא דאחכים לבני נשא מחכמתא דלעילא וכו', עיין שם. וכתב המקדש מלך (שם) אפיק רזין דאסוותא פירוש כגון אזוב הוא ביסוד, ומי שפגם ביסוד רפואתו באזוב שהוא יסוד, וכן כיוצא בזה עד כאן.

ומכאן יש לנו ללמוד שטוב לאדם לאכול אזוב, דהיינו יערב האזוב עם הדבש, ויאכלנו ויברך עליו שהכל, וכבר ידעת כוונת הברכה של שהכל, כי היסוד נקרא כל, והמלכות נקראת דבר. גם יזוהר תמיד להניח אזוב על שלחנו, וכמו שכתב רבנו האר"י זצ"ל (שער המצוות פרשת עקב) וכל זה יועיל לתיקון פגם היסוד.

גם יבשל האזוב במים וירחץ באותם המים פניו ידיו ורגליו בערב שבת ויותר יזוהר בכל זה בימי השוברים"ם. (כתר מלכות קס"ח).

ג' הוי"ת של נוצר נקרא לחם יהוה יהוה יהוה

בני מולא

ג' הוי"ת של ונקה נקרא מלח יהוה יהוה יהוה

בני מולא

ובשיטבול ה-לחם [נוצר], ב-מלח [ונקה], יכין לזוגם.

(עץ חיים למוציאם להרב יואל חקון שליט"א)

יג. בן כתב בשער טעמי המצות (פר' עקב) בשם רבנו האר"י ז"ל: "גם אזוב על השלחן מבריה כל מיני מזיקים, וזאת הקליפה (היא אסימון פלוגית המסתלקת ע"י מים אחרונים) בכללם, שכן אזוב גימטריא י"ו כנגד י"ה שזכרם זה פעמיים" עכ"ד.

וב"ב הבא"ח (ש"א פר' אמור אות י) ויש נוהגים להניח על השלחן כלי שיש בו אזוב, וכ"כ בשם רבנו האר"י ז"ל, ומנהג יפה ונכון הוא, דהאזוב הוא בסוד היסוד הנקרא צדיק, ס' לדבר וצדיק על שלחן יבא עכ"ל.

ובן ראיתי בשולחנו של זקן המקובלים רבנו יצחק כדורי זצוק"ל שהיה לו כלי מיוחד וחשוב מכסף טהור שבו היה נתון אזוב שזה זעתר והיה מונח על שולחנו תמיד, גם שלא בשעת הסעודה.

ודע שכתב מו"ר הפתח עיניים שמה שכתב רבנו האר"י שישים אזוב על השלחן הכוונה לכוונת

י. יפחת שלישי ממאכלו תמיד, ואמרו רז"ל סעודה שהנאתך ממנה משוך ידך. ואם מאכל אחד ערב לו, ומסלק ידו מלאכול בכדי לסגף עצמו על חטאתיו, הוא חשוב לפניו יתברך, ועביד ומהני להיות לו כפרה. ואם יתמיד בזה, הוא פיקה, שאוכל ומתענה בבת אחת, כי מעט סיגוף זה שמסלק ידו מאכילת דבר הערב לחיכו, נרצה לו כעין תענית ד'.

עיונים והארות

אין אתה יודע להיכן הוא מגיע הפגם וההפסד הגדול שעושה, לכן מנע רגלך מנתיבתם ואל תביא נפשך במעמדם והזוהר בזה הרבה במאד מאד, והמון העם חושבין כי העולם הזה הוא כהווייתו אין מביט ואין רואה אוכלין ושותין לשובע יצרם הרע, אוי להם שהעולם מטעה אותם והיד כותבת למעלה ואחר כך נתבעין ממנו בדינים משונים, הדא הוא דכתיב ומה תעשה ליום פקודה, אשריך שאתה מוזהר, וגם כן תגלה אוזן אוהבין ויתעוררו משנתם עכ"ל. וכתב שם באות ו' דאפילו בשבת לא יאכל יותר מדאי. ובאות י"ג כתב שלא לאכול אחר הסעודה יותר מראוונד"ש אחד מאבטיה ומענבים וצמוקים עשרים במספר, ושלא לאכול בסעודה יותר מפרי אחד, זולת בשבתות וימים טובים, בתחלת הסעודה תחתוך ג' ראוונד"ש לחם ולא תאכל יותר באותה סעודה, וכשתשתה מים לא תשתה לשבעה עכ"ל.

ובאות ט"ז הזהיר דבעת מאכלך כשאתה תאב ביותר לאכול או לשתות תסלק ידך, ואם כה תעשה בכל סעודה יהיה כאילו אתה מקריב קרבן בכל סעודה ושלחנך יהיה מזבח ממש לזבוח עליו יצר הרע עכ"ל. ובריש אות ח"י כתב דאם תרגיש הנאה במאכל אחד לא תרגיל אותו ושנה למאכל אחר שלא יהיה בו הנאה כל כך.

ועיין כה"ח (סי' קנז ס"ק טו) שהביא את דברי האריז"ל וכתב והאישי הירא ישים תדיר נגד

י. **אמרו** בתנא דבי אליהו: לא נתקבלו בני אדם למיתה ואין בריה יורדת לצער, אלא מתוך אכילה ושתיה ושמחה בהבלי העוה"ז, ע"ש באריכות. ומי האיש אשר ישמע דברי אליהו הנביא ז"ל ולא יקרע לבו ל"ב קרעיים. והולכים לתומם למאוס במשתאות וסעודות הרשות ושמחת המרמות. וממה נפשך, אם תאמין לדברי אליהו הנביא ז"ל ויעשה בנפשו שקר, הוא פתי וסכל המשתדל לגרום רעה לעצמו צערא דגופא או מיתה ח"ו, ואם אינו מאמין מאיזה אופן שיהיה, זו רעה חולה וענוש יענש מאד גם ע"ז. ואם כה יאמר-סוגיין דעלמא הכי הוו, וכאשר שמענו כן ראינו בעלי עושר הרבה עשו מרזחים רבים שתו וישכרו, ערך השלחן מלא מכל טוב מעדני מלך, ויושיבו מחבריהם, כי שם נשבעו נשבעין, ונוטלין קופרא טבא לפומא, כסא טבא לפומא, לא חדש ולא שבת, אף אתה אמר לו תא חזי, מאי סליק בהו, מלבד העונש של עוה"ב שאינו נגלה לעינינו, אבל הוא אמת בלי ספק הנודע מרז"ל הקדושים, וכל דבריהם חיים וקיימים. ודי אם בעל נפש אתה ועפ"י השכל עיין לא ראתה. (מורה באצבע אות מ"ד ומ"ה ע"ש.)

ובן כתב בשער המצוות (פרשת עקב) על האר"י ז"ל שלא היה אוכל אלא דבר מועט מאד. וכן כתב בספר מגיד מישרים באזהרות (סוף אות ח"י) שאמר לו המגיד למרן ז"ל מנע עצמך מאכילת בשר הרבה שהיא מפסדת הנשמה ופוגמת, ושתית יין הרבה

עיונים והארות

מחמת שאוכל מאכל תאוה אינו שבע מאכילה מועטת, לכל זה יזוהר מאד מאכילה גסה שלא ימלא כרסו יותר מכדי חיותו ולא ישב לאכול מתוך כעס ומריבה עד שישקוט מאותו הכעס והחימה. וקודם האכילה יבדוק נקביו.

וזהו כלל ועיקר גדול בעבודת הש"י למעט בתאות מאכלו, דהיינו קודם שיתחיל לאכול יראה ויביט בפת ובמאכל שבקערה וישער לו שיעור מאכלו כמה צריך לאכול ממנו שלא להוסיף עליו והשאר ישאר לכבוד הש"י. שאם לא יעשה לו מתחלתו סייג וגדר ויאכל בלי שיעור אזי בכל פעם יתאוה יותר ויאכל בלי שיעור כבהמה, וזה קלקול גדול וביטול ללימוד ולעבודת הבורא יתברך שאינו יכול אחר כך ללמוד לאכול עד שישאר מתחילה במאכלו כנ"ל.

ולעולם יסתלק בעוד שהוא תאב לאכול שזה טוב לגופו ולנשמתו, כי רוב חולי הגוף באים מחמת אכילה גסה. גם הוא מניעת הלימוד מאוד וכל שכן שהיא מניעת התפילה.

בריאות ר"ת בולם רוגזו יפחית אוכלו, ויתמיד תנועתו.

עיניו מה שאמרו רז"ל והביאוהו התוספות בכתובות (דף קד. בד"ה לא נהניתי) עד שאדם מתפלל שיכנסו דברי תורה בתוך פיו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו, ויחדר האיש הירא בהעמיקו בזה. ברכ"י (אות א').

ובספר המדות (ערך ממנון אות י"ט) כתב, מי שמשבר תאות אכילה זוכה לדירה נאה, ובספר ליקוטי עצות (ערך אכילה אות ז') כתב מי שהוא משבר תאות אכילה הקב"ה עושה על ידו מופתים יעו"ש. והביא דבריו היפה ללב (סי' קע אות ג').

ועיין מה שכתב המקובל מהר"מ פאפירש ז"ל בספרו דרך סעודה (דף שטז בנדמ"ח) בענין הרחקת האדם מתאוות גופניות ובפרט בתאוות האכילה וז"ל: עיקר וכלל גדול להרחיק את האדם מן העבירה, היא מניעת התאוה במאכל ובמשקה ובשינה. דהיינו שיעשה לו זמן קבוע ביום לסעודת שחרית, ולערב לסעודת ערבית לפי חינונו, וביתר היום יותר טוב שלא לאכול כלל ואם לפרקים יצטרך לאכול גם כן בצהרים אזי יאכל דבר מועט, ועכ"פ כל אכילתו יהא במדה ובמשקל מאזני צדק, דהיינו לפי מה שהוא אדם ולפי המאכל, שלפעמים מחמת שהתבשיל בסיר נאכל יותר, או לפעמים

מאמרי הזוה"ק

ח"א קב"ט ע"א

**וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְהוּהוּ בְרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל רַבִּי
 יְהוּדָה פָּתַח (תהלים סח) אֲשֶׁרִי תִבְחַר וַתִּקְרַב יִשְׁפֹּן
 חֲצִירָה, הַאִי קָרָא אֶתְמָר, אָבֵל וּפְאָה הוּא פֶר נֶשׁ דְּאוֹרְחוֹי
 אֶתְפְּשֶׁרֶן קָמִי קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא** זה הפסוק נאמר, אבל אשרי האדם שדרכיו
 מקובלות ורצויות לפני הקב"ה **וְאִיהוּ אֶתְרַעֵי בֵּיהּ לְקַרְבָּא לִיָּהּ לְגַבִּיהּ** והקב"ה
 רצה בו ובחר בו לקרב אותו אצלו.

**תָּא חוּי, אַבְרָהָם אֶתְקָרִיב לְגַבִּיהּ וַתְּאוּבְתִיָּה דִּילִיָּה תְּוָה כָּל
 יוֹמוֹי בְּהַאִי,** בא וראה, אברהם נתקרב לגבי הקב"ה ותשוקתו של אברהם היתה כל
 ימיו בזה להיות קרוב לקב"ה **וְלֹא אֶתְקָרִיב אַבְרָהָם בְּיוֹמָא חָדָא אוּ בְּיוֹמָא
 חָדָא** ולא נתקרב אברהם ביום אחד או בפעם אחת, **אֶלָּא עוֹבְדוֹי קָרִיבּוּ לִיָּהּ
 בְּכָל יוֹמוֹי מְדַרְגָּא לְדַרְגָּא, עַד דְּאִסְתַּלַּק בְּדַרְגָּוֵי** אלא מעשיו הטובים
 קרבו אותו בכל יום ממדרגה למדרגה, עד שנתעלה במדרגותיו בחסד עליון. **כִּד תְּוָה סִיב
 וְעָאֵל בְּדַרְגִּין עֲלָאִין בְּדָקָא חוּי דְּכַתִּיב וְאַבְרָהָם זָקֵן** כאשר היה זקן
 ועלה במדרגות העליונות כראוי כמו שכתוב ואברהם זקן, **וּכְדִין בָּא בַּיָּמִים בְּאֲנוּן**

יִזְמִין עֲלָאִין בְּאֲנוּן יוֹמִין יְדִיעָאן בְּרוּא דְמַהֲיִמְנוּתָא ואז בא בימים –
 באותם ימים עליונים שהם שבעה חסדים, באותם ימים הידועים בסוד האמונה, שהיא המלכות
 הנכנסת בראשונה. ויהוה בְּרַךְ אֶת אַבְרָהָם כָּל שְׁמֵם יוֹצְאוֹת הַבְּרִכּוֹת, ויוצאים השפע והחסדים
 נִפְקִין כָּל בְּרַכָּאן וְכָל טִיבוֹ שמשם יוצאות הברכות, לעולם.

וּכְאִין אֲנוּן מְאָרִיהוֹן דְּתִשׁוּבָה דְּהָא בְּשַׁעֲתָא חָדָא בְּיוֹמָא חָדָא
 בְּרַגְעָא חָדָא (דף קכט ע"ב) קְרִיבִין לְגַבִּי קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא
 אשריהם אלה בעלי התשובה, שהרי בשעה אחת של תשובה וחרטה בכל הלב, וביום אחד וכנראה
 שהוא יום המיוחד בשנה יוה"כ, וברגע אחד של הרהור תשובה עי"ז מתקרבים אל הקב"ה, מֵה
 דְּלֹא הָוָה חָבִי אֲפִילוּ לְצַדִּיקִים גְּמוּרִים דְּאִתְקְרִיבוּ גַבִּי קְדָשָׁא
 בְּרִיךְ הוּא בְּכַמָּה שָׁנִין מֵה שאינו כן אפילו אצל הצדיקים הגמורים שנתקרבו לגבי
 הקב"ה בכמה שנים. אַבְרָהָם לָא עָאֵל בְּאֲנוּן יוֹמִין עֲלָאִין עַד דְּהָוָה סִיב
 בְּמָה דְּאִתְקַר שֶׁהָרִי אַבְרָהָם לֹא נִכְנַס בְּאֵלֵה הַיָּמִים הָעֲלִיּוֹנִים עַד שֶׁנַּעֲשָׂה זָקֵן כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר
 לְנֹ. וְכֵן דָּוִד דְּכָתִיב (מלכים א א) וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן כָּא בְּיָמִים וְכֵן דָּוִד לֹא
 נִכְנַס לַיָּמִים הָעֲלִיּוֹנִים רַק כְּשֶׁנַּעֲשָׂה זָקֵן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן כָּא בְּיָמִים בָּא בְּיָמִים הָעֲלִיּוֹנִים
 מִיְדוֹת הָעֲלִיּוֹנוֹת. אֲבָל מְאָרִיָּה דְּתִשׁוּבָה מִיַּד עָאֵל וְאִתְדַבֵּק בֵּיהּ
 בְּקוֹדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אַבֵּל בַּעַל הַתְּשׁוּבָה נִכְנַס מִיַּד וְנִדְבַק בּוֹ בְּקַב"ה.

**רבי יוסי אומר, תנינן, אתר דמאריהון דתשובה קיימי ביה
בְּהִיּוֹא עֲלֵמָא, צְדִיקִים גְּמוּרִים לִית לֹון רְשׁוֹ לְקַיִמָא בְּיָה**

רבי יוסי אומר, שנינו בגמ' ברכות מקום שבעלי התשובה עומדים בו באותו עולם עוה"ב, צדיקים גמורים אין להם רשות לעמוד בו [א], בְּגִין דְּאֲנֹן קְרִיבִין לְמַלְכָּא יְתִיר מְבַלְּהוּ לפי שהם קרובים למלך הקב"ה יותר מכולם, וְאֲנֹן מְשָׁכֵי עֲלִיּהוּ בְּרַעוּתָא דְּלִבָּא יְתִיר וּבְחִילָא סְנִיָּא לְאִתְקַרְבָּא לְמַלְכָּא והם מושכים עליהם אור קדושה וטהרה ברצון הלב יותר, ובכח גדול להתקרב למלך הקב"ה וכ"ז ע"י שבירת

לבם שפועלים יותר משאר צדיקים.

עיונים והארות

כמה אתרין, וכל אחד לסוג אחד מן הצדיקים והמקומות מעולים זה מזה כפי גדולת הכת היא. ואף במקום הכת האחת אין כולם שוים כי נחלקים בפרטן בגודל האור כל א' מחבירו. והוא פירוש והצעה לג' הבחינות שאמר בפסוק: חצריך, ביתך, היכלך. אלן אתרין ודרגין לבר וכו' הנה סדר המדרגות הללו הם כך: חצריך הם בג"ע של מטה, שהוא בעשיה רוחנית שהיא חצר המשכן משכן מטטרו"ן, שהוא ביצירה שהם ז' היכלות מלבנת הספיר למעלה. וחצר המשכן הוא העשיה שהוא לפני המשכן. וביתך הוא המשכן שהוא היצירה כזכר. והיכלך הוא עולם הבריאה דהיכל ק"ק שהוא ראש היצירה והוא עצמו סוף הבריאה כמו שקבלנו משם ההריא"ה זלה"ה. עכ"ל הרא"ג.

א. רבי יוסי נותן טעם לדבר איך בעלי תשובה נכנסים מיד, וחולק על רבי יהודה שאמר שמקום שהצדיק גמור נכנס בסוף ימיו, הבעל תשובה נכנס מיד בתשובתו. ור' יוסי אמר שאותם בעלי תשובה, למעלה מן הצדיקים הגמורים נכנסים כדתנן מקום שבעלי תשובה עומדים וכו'. ונותן שני טעמים. א. דמשכי עליהו ברעותא דלבא יתיר כלומר, ממושכים עליהם אור הקדושה העליונה בכוונה גדולה מפני שהם נכלמים הרבה ולפי רוב כלימתם יכנעו וישבו וידבקו בקונם. מה שא"כ בצדיק שאין לבו נכנע כל כך לפי שהוא צדיק. ב. ובחילא סגי' לאתקרבא למלכא כלומר, לפי שהם סגורים בעמקי הקליפות וצריכים מלחמה גדולה להומם ולאבדם לבא אל המלך, לכן יעלו על מעלת הצדיק. ולכל הצדיקים יש להם מקום מיוחד וז"ש

**תָּא חַוִּי, בְּמָה אֲתֵרִין מְתוּקְנִין לִיָּה לְקוּדְשָׁא בְּרִידָה הוּא בְּהָהוּא
עֲלָמָא** בא וראה כמה מקומות מתוקנים לו לקב"ה באותו עולם, וּבְבִלְהוּ בִּי
מוֹתְבִי לֹזֶן לְצַדִּיקִים, כָּל חַד וְחַד לְפִיּוֹם דְּרַגְיָה בְּדָקָא חַוִּי לִיָּה
ובכולם יש מקום מושב להם לצדיקים כל אחד ואחד לפי מדרגתו כמו שראוי לו.

בְּתִיב, (תהלים סה) **אֲשֶׁרִי תִבְחַר וְתִקְרַב יִשְׁבֵּן חֲצֵרֶיךָ, דְּקִדְשָׁא
בְּרִידָה הוּא קָרִיב לֹזֶן לְגַבִּיָּה דְּסִלְקִין אֲנֹזֶן נְשַׁמְתִּין
מִתְּתָא לְעִילָא וְלֹאֲתֵאֲחֵדָא בְּאַחַס־נִתְיָהוּן דְּאֲתִתְקַנְנָן לְהוּ אֲשֶׁרִי אֹתוֹן
הנשמות שהקב"ה מקרב אותן אצלו שעולות אותן הנשמות ממטה למעלה להתאחו בנחלתן
שנתקנה להן. יִשְׁבֵּן חֲצֵרֶיךָ, אֵלֶיךָ אֲתֵרִין וְדִרְגִין לְבָרָה, וּמֵאַן אֲנֹזֶן
בְּמָה דְּאֲתֵי אָמֵר** פי', אלה הם מקומות ומדרגות שמחוץ לג"ע העליון ומי הם, הם השוכנים
בחצר כמו שנאמר (זכריה ג) **וְנִתְתִי לְךָ מִהֲלָכִים בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה.
וְהֵאֵי הוּא דְּרַגְנָא בֵּין קַדִּישִׁין עֲלָאִין** וזו היא מדרגה חשובה בין המלאכים
הקדושים העליונים בעולם היצירה.

**וּמֵאַן דְּזִכְרֵיךָ לְדִרְגָּא דָּא, אֲנֹזֶן שְׁלִיחָן דְּמֵאֲרִי עֲלָמָא בְּאֲנֹזֶן
מְלֵאכִין וְעַבְדִּין שְׁלִיחוֹתָא תְּדִיר בְּרַעוּתָא דְּמֵאֲרִיהוֹן** ואלה
שזכאים למדרגה זו הם נעשים שלוחים של אדון העולם כאותם המלאכים העליונים ועושים
שליחותם תמיד ברצון האדון שלהם, **בְּגִין דְּאֵלִין** (אתקדשו) **תְּדִיר בְּקַדוּשָׁה וְלֹא
אַסְתָּאבּוּ** לפי שאלה היו תמיד בתוך הקדושה ולא נטמאו ולכן זוכים למדרגה זו. **בְּגִין דְּאֵלִין**

דא, מאן דאסתאב בַּהאי עֲלָמָא אִיהוּ מְשִׁיךְ עֲלֵיהּ רוּחַ מְסָאב
 בעין זה מי שנטמא בעוונות בזה העולם הוא ממשיך עליו רוח טומאה, וְכֹד נִפְק
 נְשַׁמְתִּיה מִנִּיה מְסָאבִין לִיה וּמְדוּרִיה בֵּין אַנּוּן מְסָאבִין וְאַלִּין
 אַנּוּן מְזִיקִין דְּעֲלָמָא וכאשר יוצאת נשמתו ממנו מטמאים אותו ודירתו בין אותן רוחות
 טמאות ואלה הם המזיקים של העולם. בְּמָה דְאַתְּמִשְׁדּוּ בַר נֶשׁ גְּרַמִּיה בַּהאי
 עֲלָמָא הָכִי הוּא מְדוּרִיה וְאַתְּמִשְׁדּוּ בַּהוּא עֲלָמָא וכידוע שכמו
 שממשיך האדם עצמו בזה העולם כך מדורו למעלה ונמשך באותו עולם למקום קשה (ואַנּוּן רוּחִי
 מְסָאבִי מְסָאבִין לִיה וְאַעֲלִין לִיה לְגִיהֶנָּם).

תַּא חַוִּי, מאן דְאַתְּקַדֵּשׁ וְנִטִּיר גְּרַמִּיה בַּהאי עֲלָמָא דְלֹא
 אַסְתָּאב בא וראה מי שמקדש עצמו ושומר עצמו בזה העולם שלא יקבל טומאה.
 מְדוּרִיה בַּהוּא עֲלָמָא בֵּין אַנּוּן קַדִּישִׁין (דף קל ע"א) עֲלָאִין וְעַבְדִּין
 שְׁלִיחוּתָא תְּדִיר מקומו באותו עולם בין אותם מלאכים ונשמות קדושים עליונים והם
 עושים שליחות של הקב"ה תמיד, וְאַלִּין קַיִימִי בַּחצֵר בְּמָה דְאַתְּ אָמַר ואלה
 עומדים בחצר כמו שנאמר, (שמות כז) אֵת חֲצֵר הַמִּשְׁכָּן.

מאמרי הזוה"ק בענין "מערת המכפלה"

ח"א קכ"ז ע"א

רְבִי יְהוּדָה אָמַר הטעם שבחר אברהם אבינו את מערת המכפלה למקום קבורה, **אַבְרָהָם יָדַע בְּתַהֵיא מְעַרְתָּא סִימְנָא** היה יודע באותה מערת המכפלה בסימן ששם תהיה קבורתו, **וְלִבִּיהּ וְרַעוּתִיהּ תַּמָּן תָּוָה** ולבו ורצונו שם היה שיזכה להכנס שם ולהקבר בה, **בְּגִין דְּמִקְדָּמַת דִּנְאָ עָאֵל לְתַמָּן** לפי שמקודם לכן כבר נכנס לשם ביום השלישי למילתו ע"י רפאל שנהפך לפר-אל ורץ להראות לו ולגלות לו את המקום הזה **וְחָמָא לְאָדָם וְתוּהּ טְמִירִין תַּמָּן** וראה שם את אדה"ר וחווה טמונים שם. **וּמְנָא תָּוָה יָדַע דְּאִינוּן תָּוֵי** ומנין היה יודע שאלה ציוני הקברות הם של אדה"ר וחווה. **אֵלָא חָמָא דִּיּוֹקְנִיהּ, וְאַסְתַּבַּל** אלא ראה צורתו של אדה"ר ודיוקן נפשו על הקבר איך היא עומדת והתבונן בה **וְאַתְפַּתַּח לִיָּה חַד פְּתָחָא דְגִנְתָּא דְעַדָן תַּמָּן** ונפתחה לו שם דרך אחת ופתח אחד של גן עדן שם במערת המכפלה [ב] **וְתַהוּא דִּיּוֹקְנָא דְאָדָם תָּוָה קָאִים לְגִבִּיהּ** ואותה הצורה של אדה"ר היתה עומדת אצלו בפתח ג"ע, ולכן ידע שהנפש שעל הקבר היא אדה"ר.

עיונים והארות

מעשה מהגאון הצדיק רבי אברהם אזולאי זצ"ל שירד למערת המכפלה: פעם בא הפחה מקושטא לעיר חברון. ומנהג הערבים, שהולכים ביום שישי למערת המכפלה, בתוך הערבים הבאים למערת המכפלה היה גם הפחה הבא מקושטא, וכאשר ראה את פתח הבור מעל המערה ביקש לרדת לתוך המערה אזי הבהירו לו שאין יצור אנוש אשר יעז לרדת למערה עצמה.

ב. וז"ל הרמ"ק: כי ידע שהשכינה שם עמהם. ומה שאומר שפתח ג"ע במערה אין הכוונה שיהיה ג"ע תחת קרקע העולם ח"ו להאמין זה. אמנם ירצה שררן אותו פתח הגשמי אשר במערה יזדכך מעט מעט עד שיתדבק ברוחני, ונמצא דבקות הרוחני בגשמי שם. וענין זה הארכתו בהוא עובדא דסבא ותיקונים. עכ"ל.

עיונים והארות

בקבלה עד עלות השחר. כאשר הפציע אור הבוקר ירד הצדיק למקווה טבל ועלה, לבש בגדי לבן, קרא קריאת שמע, ויצאה נפשו בטהרה... וכל ישראל מצטערים כי אבד חסיד...

בבראשית (דף נ"ז) מבאר, כי אחרי שגורש אדם הראשון מגן העדן, נשלח לעבוד את האדמה. ומרחמנותו של ה' יתברך השאירו בסמוך לגן העדן התחתון, עד שבסמוך למיתתו, ראה אור אחד דקיק עולה באותו מקום, שיוצא מגן עדן, וחצב שם את המערה וטמן בה את עצמו ואת אשתו, וזו היתה מערת המכפלה. ובזוהר חדש (רות) מוסיף רבי קיסמא לבאר שבשעה שמתה חוה, רצה אדם הראשון לקובר בה שם, כי הריח שם ריחות גן עדן. וכשרצה לחצוב עוד חלקים מן המערה יצאה בת קול ואמרה לו "דייך". באותה שעה עמד ולא חצב יותר, ושם נקבר. ומי נתעסק בקבורתו? שת בנו, שהיה בדמותו ובצלמו. רבי רחומאי אמר, הקב"ה נתעסק בו כשנוצר, ונתעסק בו כשמת, ולא היה מי שיועד מקומו, עד שנכנס אברהם למערה, הריח ריח בשמים של גן העדן, ושמע קול מלאכי השרת אומרים, אדם הראשון קבור כאן, ואברהם יצחק ויעקב מוכנים יהיו למקום הזה, ראה את אדם הראשון ונר דולק מעל ראשו, ויצא. ומאז היתה תאוותו על המקום הזה. אמר רב הונא, קודם שבא אברהם, רבים היו מבקשים ליקבר שם, ומלאכי השרת היו שומרים המקום, ע"י אש שהיתה דולקת שם, עד שבא אברהם ונכנס, וקנה את המקום. המדרש תנחומא (חיי שרה) מספר שגם שרה בעצמה ידעה מקדושת המערה, ומה שכתוב (משלי לא) "זממה שדה ותקחהו" זהו רצונה לקנות את שדה מערת המכפלה.

התעקש הפחה לראות מה בתוך המערה, הסיק את המכסה מעל פי הבור אשר מעל המערה, והתכופף. בתוך כך נפלה חרבו מן הנדן והתגלגלה למעמקי מערת המכפלה. חרב זו היתה משובצת אבנים טובות ומרגליות ושווה כל הון. גזר הפחה על אחד הישמעאלים לרדת לתוך המערה ולהוציא את החרב. שילשלו את אחד המשרתים בחבל לתוך הבור, והנה אך ירד - יצאה נפשו. והורידו עוד ישמעאלים אחרים, לא הספיקו להגיע למטה, והוציאום מתים. כיוון שראה הפחה כך, אמר "מה אעשה, וכי אמית את כל משרתי?". אזי גזר על היהודים לרדת ולהביא את החרב.

הפילו יהודי חברון גורלות מי ירד למערה, ונפל הגורל על רבי אברהם אזולאי. כשראה הצדיק שעליו נפל הגורל, טבל ועלה ולבש בגדי לבן. כל אותו הלילה היו אנשי חברון יושבים לפניו, והוא דורש לפניהם בסתרי תורה. כשהאיר השחר, קם ואמר לחבריו שיתפללו עליו שלא יאונה לו כל רע. הלך אל מערת המכפלה, קשרוהו בחבל, וירד הצדיק לתוך המערה... כיון שירד, העלה להם את החרב בחבל - והחל להתהלך בתוך המערה, וניגלו אליו נשמות האבות. עברו שעות, וכל היהודים ממותינים ומצפים: מתי ישוב רבי אברהם אזולאי מן המערה והאם יזכו לראותו. חששו פן יקרהו אסון. לבסוף נתן אות והעלוהו מן המערה, וכל יהודי חברון ששים ושמוחים לקראתו. בשובו מן המערה אמר לחבריו, שהראו לו מן השמים שבקרוב יסתלק מן העולם וייכנס לג"ע יחד עם האבות.

כל אותו הלילה היו חבריו יושבים עימו, והוא דורש לפניהם בפרדס החכמה ובסתרי תורה

וְתָא חַוֵּי וּבָא וּרְאָה, כֹּל מָאן דְּאִסְתַּבֵּל בְּדִיּוּקְנָא דְאָדָם לָא אֲשַׁתִּיב לְעֵלְמִין מִמֵּיתָה כּל מִי שְׁמִסְתַּכַּל בְּדִיּוּקָן וּבְצוּרָה שֶׁל אֲדָה"ר לֹא יִנְצַל לְעוֹלָם מִהַמּוֹת כִּי כִךְ הִיא הַדְרֵךְ חוֹלָה שְׂרוּאָה דְמוֹת אֲדָה"ר סִימָן לוֹ שִׁימוֹת, בְּגִין דְּהָא בְּשַׁעֲתָא דְבַר נָשׁ אִסְתַּלַּק מִעֵלְמָא לְפִי שְׁהָרֵי בְשַׁעָה שְׁהָאָדָם מִסְתַּלַּק מִזֶּה הָעוֹלָם, חָמִי לִיָּה לְאָדָם, וּבְתַהוּא וּמְנָא מִית רֹאָה אֶת אֲדָה"ר וּבָאוּתוֹ זִמְן מַת. אֲבָל אֲבָרְהָם אִסְתַּבֵּל בֵּיהּ וְחָמָא דִּיּוּקְנִיהּ וְאֲתַקְיִים אֲבָרְהָם אֲבִינוּ הִסְתַּכַּל בְּאֲדָה"ר וּרְאָה אֶת צוּרְתוֹ וּבְכ"ז הַתַּקִּים וְעַמְד, וְחָמָא נְהוּרָא דְנְהִיר בְּמַעְרְתָא וּרְאָה אֹר אֶחָד שְׁמַאִיר בְּמַעְרָה מִצַּד הַנֶּפֶשׁ שֶׁל אֲדָה"ר, וְעוֹד רָאָה אֶת אֹר הַשְּׂכִינָה שֶׁם וְיַחַד שְׂרָנָא דְלִיק וְאֶחָד נֵר דּוֹלַק מִצַּד הַנֶּפֶשׁ שֶׁל חוּה, בְּדִין תְּאִיב אֲבָרְהָם דִּיּוּרִיָּה בְּתַהוּא אֲתֵר וְאִז הִיא תַאב וְחוּמַד אֲבָרְהָם אֲבִינוּ שִׁיזְכָּה שְׂדִירְתוֹ הַקְּבוּעָה לְאַחַר מִיתָתוֹ תְּהִיָּה בָאוּתוֹ מְקוּם, וְלִבֵּיהּ וְרַעוּתִיהּ תְּהוּהּ תְּדִיר בְּמַעְרְתָא וְלָבוּ וּרְצוּנוּ הִיא תְּמִיד שֶׁם בְּמַעְרָה.

רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר בְּשַׁעֲתָא דְעָאֵל אֲבָרְהָם בְּמַעְרְתָא הִיךְ עָאֵל בְּשַׁעָה שְׁנַכְנַס אֲבָרְהָם אֲבִינוּ בְּפַעַם הָרֵאשׁוֹנָה בְּמַעְרַת הַמַּכְפֵּלָה אִיךְ נַכְנַס, כְּלוּמַר מַה הִסִּיבָה לַכֶּךְ. בְּגִין דְּתַהוּהּ רְהִיט אֲבַתְרִיָּה דְתַהוּא עֲגִלָּא דְכְּתִיב לְפִי שְׁהִיָּה רִץ אַחַר אוֹתוֹ הֶעֱגַל שְׁבַרַח מִמֶּנּוּ שְׁכַתוּב וְאֵל תִּפְקַר רִץ אֲבָרְהָם וְגו' וְלֹא כְּתוּב הִלַּךְ אֲבָרְהָם. וְתַהוּא בְּן בְּקָר עָרַק עַד תְּהוּא מְעַרְתָּא וְעָאֵל אֲבַתְרִיָּה וְאוֹתוֹ פֵּר בְּרַח עַד אוֹתָהּ מַעְרָה וְנַכְנַס אֲבָרְהָם אֲבִינוּ אַחֲרָיו וְחָמָא מַה דְּחָמָא וּרְאָה מַה שְׂרָאָה.

תוּ בְּגִין דְּאִיהוּ צַלִּי כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא עוֹד סִיבָה שְׁנַכְנַס שָׁם לְפִי שְׁאֲבַרְהֵם
 אֲבִינוּ הַתְּפַלֵּל יוֹם יוֹם תְּפִילַת שְׁחָרִית כִּי הוּא תִּיקֵן אוֹתָהּ כְּנוּדַע וְהָוָה נִפְיָק עַד
 תְּהוּא חֻקֵּל דְּהָוָה סָלִיק רִיחֵין עֲלָאִין וְהִיָּה יוֹצֵא כָּל יוֹם מִחוּץ לִישׁוּב כִּי לֹא
 רָצָה לְהַתְּפַלֵּל בְּעִיר עַד אוֹתָהּ שְׁדָה שְׁהִיתָה אוֹתָהּ שְׁדָה מַעֲלָה רִיחוֹת טוֹבִים וְעֲלִיוֹנִים מִגֵּ'עַ וְהִבִּין
 שְׂרִיחַ זֶה בָּא מִהַמְעֵרָה, וְחָמָא נְהוֹרָא דְנִפְיָק מִגּוֹ מְעַרְתָּא וְצַלִּי תַמָּן
 וְרָאָה אוֹר שְׂיוֹצֵא מִתּוֹךְ הַמְעֵרָה וְלִכֵּן הִיָּה מִתְּפַלֵּל שָׁם תְּמִיד, וְתַמָּן מְלִיל עֲמִיָּה
 קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשֵׁם דִּיבֵר עִימוּ הַקְּבָ"ה, וּבְגִין כֵּן בְּעָא לָהּ וּלְפִי כֵּךְ רָצָה
 אוֹתָהּ, דְּתֵאֻבְּתִיָּה הָוָה בְּתֵהוּא אֲתֵר תְּדִיר כִּי רִצּוֹנוּ הִיָּה בְּאוֹתוֹ מִקּוּם תְּמִיד
 לְהַכְנִס בְּפָנִים וְלִידַע מַה הוֹלֵךְ שָׁם וְשׁוֹאֵב עוֹד אוֹר וְכַח.

וְאִי תִימָא אִי הָכִי אִמָּאִי לָא בְּעָא לָהּ עַד הַשְּׁתָּא וְאִם תֵּאֻמַּר אִם
 כֵּךְ הוּא מִדּוּעַ לֹא רָצָה וּבִיקֵשׁ לִקְנוֹת אוֹתָהּ עַד עַבְשִׁיו, בְּגִין דְּלֹא יִשְׁגָּחוּן
 עֲלֶיהָ אֲלֵא, לְפִי שְׁלֵא יִסְתַּכְּלוּ וְיֵאֻמְרוּ עֲלֵיו שְׁהוּא מִחְשִׁיב מְאֹד אֶת הַמְעֵרָה הַזֶּה
 וְלֹא אֲצַטְרִיךְ לֵיהּ וּלְפִי שְׁלֵא נִצְרַךְ אֲלֶיהָ עַד עַבְשִׁיו לֹא עוֹרֵר עַל זֶה. הַשְּׁתָּא
 דְּאֲצַטְרִיךְ לֵיהּ אָמַר אֲבָל עַבְשִׁיו שְׁהוּא צְרִיךְ אוֹתָהּ לְקַבּוּרָה וְלֹא יִחְשְׁבוּ דְּבָרִים אַחֲרִים
 לִכֵּן אָמַר, הָא שְׁעָתָא לְמִתְּבַע לֵיהּ הֲרֵי הִשְׁעָה לְבַקֵּשׁ וּלְקַנּוֹת אוֹתָהּ זֶה עֲתָה.

תָּא תְּוִי, אִי עֲפְרוֹן הָוָה תְּמִי בְּמְעַרְתָּא מַה דְּהָוָה תְּמִי אֲבַרְהָם
 בְּהּ בָּא וְרָאָה אִם עֲפְרוֹן הַחִיתִי הִיָּה רֹאָה בְּמַעֲרָה מַה שְׁהִיָּה רֹאָה אֲבַרְהָם אֲבִינוּ שָׁם,
 לָא יוֹבִין לָהּ לְעֲלָמִין לֹא יִמְכּוֹר אוֹתָהּ לְעוֹלָמִים. אֲלֵא וְדָאִי לָא חָמָא
 בְּהּ וְלֹא כְּלוּם אֲלֵא בּוֹדָאִי שְׁלֵא רָאָה בְּהּ וְלֹא תִּגְלָהּ לוֹ בְּהּ כְּלוּם, דְּהָא לֵית

מָלָה אֶתְנַלְיָא אֶלָּא לְמַאֲרִיָּה שְׁהִי אִין דְּבַר מִתְּגַלָּה אֵלָּא לְבַעֲלִיו, וְבִגְיִן בְּךָ
 לְאַבְרָהָם אֶתְנַלְיָא וְלֹא לְעֶפְרוֹן וְלִפְיֵךְ לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ נִתְּגַלָּה אוֹתוֹ אֹר וְלֹא
 לְעֶפְרוֹן כִּי לֹא שִׁיבַת לוֹ לְאַבְרָהָם אֶתְנַלְיָא דִּילִיָּה הָוָה, (דף קכח ע"א)
 לְעֶפְרוֹן לֹא הָוֹת אֶתְנַלְיָא לִיָּה דְלֹא הָוָה לִיָּה חוֹלְקָא בֵּיה
 לְאַבְרָהָם הִתְּגַלָּה כִּי שְׁלוֹ הִיא אֲבַל עֶפְרוֹן הַחִיתִי לֹא הִיא מִתְּגַלָּה לוֹ שׁוֹם אֹר כִּי לֹא הִיא לוֹ חֶלֶק
 בָּהּ. וְבִגְיִן בְּךָ לֹא אֶתְנַלְיָא לְעֶפְרוֹן כְּלוּם וְלִכֵּן לֹא הִתְּגַלָּה לְעֶפְרוֹן כְּלוּם מִמֶּנָּה,
 וְלֹא הָוָה חָמִי אֶלָּא חֲשׂוּכָא וְלֹא הִיא רוֹאָה בָּהּ אֵלָּא אַךְ וּרְק חוֹשֶׁךְ, וְעַל דָּא
 וְבִין לָהּ וְעַל זֶה מִכַּר אוֹתָהּ.

וְמָה דְלֹא תִבַּע אֲבָרָהָם בְּקַדְמִיתָא דִּיזְבִּין לִיָּה וְבִין וְמָה שְׁלֹא תִבַּע
 אֲבָרָהָם אֵת הַשְּׂדֵה בְּתַחֲלִילָה שִׁמְכוֹר לוֹ אוֹתָהּ מִמֶּשׁ בְּמִכַּר, דִּהָא אֲבָרָהָם לֹא
 קָאָמַר שְׁהִי אֲבָרָהָם לֹא אִמַּר אֶלָּא וְיִתֵּן לִי אֵת מְעַרְתַּי הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר
 לוֹ וְגו' וְלֹא בִיקֵשׁ לְקַנּוֹת אֵת הַשְּׂדֵה מִתַּחֲלִילָה, רַק אַח"כ אִמַּר. בְּכֶסֶף מְלֵא יִתְּנֶנָּה
 לִי וְגו', וְאִיְהוּ וְהוּא עֶפְרוֹן אִמַּר הַשְּׂדֵה נָתַתִּי לְךָ וְהַמְעַרָה אֲשֶׁר
 בּוֹ לְךָ נִתְּתִיהּ וְגו' וְהוּא מִכַּר לוֹ אֵת הַשְּׂדֵה אִמַּר כֵּן וּמִכַּר. בְּגִין דְּכָלָּא הָוָה
 מְאִים עֲלִיהּ דְּעֶפְרוֹן דְלֹא יָדַע מָה הִיא לְפִי שְׁהַבֵּל הִיא מְאוּס עֲלִיו עַל
 עֶפְרוֹן שְׁלֹא יָדַע מַעֲלָתָהּ וְעַרְכָּהּ, וְלִכֵּן מִכַּר אֵת הַשְּׂדֵה אִפִּי' שְׁלֹא בִיקֵשׁ אֲבָרָהָם.

וְתָא חֲזִי וְבֹא וְרֹאָה, בְּדַ עָאֵל אֲבָרָהָם בְּמְעַרְתָּא בְּקַדְמִיתָא כַּאֲשֶׁר
 נִכְנַס בְּמַעְרָה בְּתַחֲלִילָה, חָמָא תַּמָּן נְהוֹרָא רֹאָה שֵׁם אֹר שְׁהֵאִיר אֵת הַמְעַרָה
 שִׁירָאָה אֵת הָאוֹצְרוֹת שִׁישׁ שֵׁם שְׁהֵם הַקְּבָרִים הַחֲשׂוּבִים, וְאֶתְרַמִּי עֶפְרָא קָמִיהּ וְהוֹרֵם

העפר מלפניו, וְאֶתְנַלֵּא לַיהוָה תִּרְיִן קִבְרִיִן וּנְגַלוּ לוֹ שְׁנֵי קְבָרִים אֲדִהְבִי
 אֶסְתַּלֵּק אָדָם בְּדִיּוֹקְנִיהָ וְחָמָא לַיהוָה לְאַבְרָהָם וְחִיִּיךְ בְּתוֹךְ כֶּךָ עֵלָה
 אַדְהָר בצורתו מהקבר וראה אדה"ר את אברהם וחי"ך ושמח כדי שידע שעדיין לא הגיע זמנו
 של א"א ע"ה, בֵּיהּ (הָוָה) יָדַע אֲבָרָהָם דְּתַמָּן הוּא זְמִין לְאַתְקַבְרָא
 ובוזה ידע אברהם אבינו ששם (הָוָה) הוא עתיד להקבר.

אָמַר לַיהוָה אֲבָרָהָם, בְּמָטוּ מִיָּנֶךָ אָמַר לוֹ אֲבָרָהָם אֲבִינוּ לַאֲדָה"ר בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ,
 קוּסְטָרָא קְטִיר אֵית הָכָא הָאֵם הֵיכַל שֶׁל נִשְׁמוֹת שֶׁהוּא ג"ע קְשׁוֹר יֵשׁ
 כּאן, כְּלוּמַר עַד כּאן מִגִּיעַ ג"ע. אָמַר לַיהוָה, קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא טַמְרָנִי הָכָא
 אָמַר לוֹ אַדְהָר הַקְּב"ה טַמֵּן אוֹתִי כּאן, שְׂכָאן הוּא הַפֶּתַח לַג"ע וְסִמוּךְ לוֹ וְיִמְהַהוּא זְמָנָא
 עַד הַשְּׁתָּא אֶתְטַמְרָנָא וּמֵאוֹתוֹ זְמַן עֲבָשׁוּ אֲנִי טַמּוֹן כּאן וְלֹא עֲלִיתִי לְמִקְוֵי לְמַעְלָה
 וְאֲנִי טַמּוֹן כּאן בְּגִילְדָא דְקִרְטָא עַד דְּאֲתִית אַנְתָּ בְּעֵלְמָא כְּעוֹר שֶׁל
 מִקְלַע עַד שְׁבַאת אֶתָּה בְּעוֹלָם, כִּי אֶתָּה הִמְתַּקַּן שְׁלִי, הַשְּׁתָּא מְכָאן וְאֵילְךָ הָא
 קִיּוּמָא לִי וְלְעֵלְמָא הָוָה בְּגִינְךָ עֲבָשׁוּ מְכָאן וְהִלָּא הֲרִי הַקִּיּוּם שְׁלִי וְשֶׁל הָעוֹלָם
 הוּא בּוֹכוֹתְךָ כִּי אֶתָּה תִּתְקַן אוֹתִי וְאֶת כָּל הָעוֹלָם.

חֲמִי מַה בְּתִיב וַיִּקָּם הַשְּׁדָה וְהַפְּעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ רָאָה מֵהַ כְּתוּב אַח"כ,
 קִימָה מִמֶּשׁ הָוָה לַיהוָה מַה דִּלָּא הָוָה לַיהוָה עַד הַשְּׁתָּא קִימָה
 מִמֶּשׁ הִיתָה לוֹ מַה שֶׁלֹּא הִיָּה לוֹ עַד עֲבָשׁוּ, כִּי עַל יְדֵי שְׁבַא הַשְּׁדָה לְרִשׁוֹת אֲבָרָהָם קָמוּ הַשְּׁדָה
 הַתְּחַתּוֹן וְהָעֲלִיּוֹן בְּרִשׁוֹתוֹ.

רבי אבא אמר ויקם השדה, פי' ודאי קימה ממש דקם
 ואסתלק קמיה דאברהם בודאי קימה ממש היתה לו שהשדה קם ונתעלה
 לפני אברהם כמו שקמים לפני אדם גדול כך קמה השדה בגין דעד השתא לא
 אתחוי תמן בלום לפי שעד עתה לא היה נראה שם כלום ולא היה לו שום חשיבות
 ומעלה, והשתא מה דהנה טמיר קם ואסתליק וברין קם פלא
 בנמוסי' ועתה שקנה אותה אברהם שידע ערכה וסודה לכן מה שהיה סתום קם ונתעלה
 כמשפטו וכאשר נתעלה השדה התחתון גם השדה העליון נתעלה זה כנגד זה.

אמר רבי שמעון בשעתא דעאל אברהם במערתא ואעיל
 שרה תמן אמר רשב"י, בשעה שנכנס א"א ע"ה למערה והכניס את שרה לשם,
 קמו אדם ותוה ולא קבילו לאתקברא תמן קמו אדם וחוה כנגדם ולא
 רצו לקבלם להקבר שם, אמרו ומה אנן בכסופא קמי קדשא בריך
 הוא ביה הוא עלמא בגין תהוא חובא דגרימנא אמרו אדם וחוה והרי
 אנחנו בבושה לפני הקב"ה בעולם העליון בשביל אותו החטא שגרמנו והשתא יתוסף
 לן כסופא אחרא מקמי עוברין טבין דבכו ועכשיו עוד תתוסף לנו
 בושה אחרת מפני המעשים הטובים שבכם.

אמר אברהם הא אנא זמין קמי קדשא בריך הוא בגינך דלא
 תבסיף קמיה לעלמין אמר א"א ע"ה לאדם הראשון אני מוכן להתפלל
 לפני הקב"ה בשבילך שלא תבוש עוד לעולם. מיד ואחרי בן קבר אברהם את

(דף קכ"ב ע"ב) שָׂרָה אֲשֶׁתוֹ, ומפרש מָאִי וְאַחֲרֵי כֵן מה באו ללמד לי התיבות "ואחרי כן", בְּתָר דְּקַבִּיל אַבְרָהָם עָלֶיהָ מְלָה דָא ומפרש, לאחר שקיבל א"א ע"ה עליו דבר זה להתפלל על אדם הראשון.

אָדָם עָאֵל בְּדוֹכְתִּיהָ תְּוָה לָא עָאֵלֵת ואז אדה"ר חזר ונכנס בחזרה למקומו כי נתפייס בדברי א"א ע"ה, אבל חוה לא הסכימה להכנס שפחדה מאדה"ר שיאמר לה כנגד, ראי צדקת זו כמה טובה גרמה לבעלה ואת כמה צרות גרמת לי, **עַד דְּקַרִיב אַבְרָהָם וְאָעִיל לָהּ לְגַבֵּי אָדָם וְקַבִּיל לָהּ בְּגִינִיהָ** עד שבא א"א ע"ה ופייס אותה ששרה היא התיקון שלה ובזכותה יהיה לה שלום עם אדה"ר ואז הכניס אותה א"א ע"ה וקיבל אותה אדה"ר בזכות א"א ע"ה, **הָדָא הוּא דְכִתִּיב זְהוּ שְׁכַתוּב וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת שָׂרָה אֲשֶׁתוֹ, לְשָׂרָה לָא כְּתִיב אֵלָא אֶת שָׂרָה לְאַסְגָּאָה תְּוָה** ומפרש, לא כתוב קבר אברהם לשרה אלא את שרה תיבת "את" באה לרבות שגם את חוה הכניס למקומה, **וּכְדִין אֲתֵיִשְׁבּוּ בְּדוֹכְתֵיהוּ בְּדָקָא יָאוּת** ואז התיישבו אדם וחוה במקומם בעולם העליון כראוי, **הָדָא הוּא דְכִתִּיב זְהוּ שְׁכַתוּב, (בראשית ב) אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם, וְתַנִּינָן בְּאַבְרָהָם** ולמדנו אל תקרי בהבראם אלא באברהם, שבזכותו התקיימו תולדות השמים והארץ, ומפרש מי הם תולדות השמים והארץ.

תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ דָּא אָדָם וְתְוָה הם אדם וחוה שעתה בזכות אברהם נתקיימו ועמדו בג"ע וכאן במערת המכפלה. **אֵלֶּה הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ לָא כְּתִיב** לא כתוב אלה השמים והארץ ממש שמים וארץ,

אֵלָא תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְלֹא תּוֹלְדוֹת בְּרַ נְשׁ אֵלָא תּוֹלְדוֹת שָׁמַיִם שֶׁהוּא ז"א וָאָרֶץ שֶׁהִיא הַנוּקָה וְהֵם אָדָם וְחוּה שֶׁהִקְבִּ"ה בְּרָא אוֹתָם וְהֵם לֹא תּוֹלְדוֹת בְּנֵי הָאָדָם. וְאִינּוֹן אֶתְקַיְיְמוּ בְּגִינִיָּה דְאַבְרָהָם וְהֵם נִתְקַיְיְמוּ בְּזוּכוֹתוֹ וּבְשִׁבִיל אַבְרָהָם. וּמִנָּא לָן דְאַתְקַיְיְמוּ בְּגִינִיָּה דְאַבְרָהָם וּמִנִּין לָנוּ שְׁנֵתְקַיְיְמוּ בְּזוּכוֹת אַבְרָהָם. דְּכִתְיִב וַיִּקָּם הַשָּׁדֶה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ לְאַבְרָהָם פ"י בְּזוּכוֹת אַבְרָהָם הִיטָה קִימָה וְכַח וְקִיּוּם לְאוֹתָם הָאֲנָשִׁים הַקְּבוּרִים שָׁם. וְעַד דְּאַתָּא אַבְרָהָם לֹא אֶתְקַיְיְמוּ אָדָם וְחוּה בְּדוּכְתִיָּהוּ בְּתַהוּא עֲלֵמָא וְעַד שְׁבַא אַבְרָהָם אֲבִינוּ לֹא נִתְקַיְיְמוּ אָדָם וְחוּה בְּמִקוּמָם בְּג"ע שֶׁל מַעֲלָה כִּי עֲדִיין לֹא זָכוּ לְהַכְנֵס לְמַחֲצַתָּם.

רַבִּי אֶלְעָזָר שְׁאִיל לְרַבִּי שְׁמַעוֹן אַבּוּי ר' אלעזר שאל את רשב"י אביו, אָמַר הָאִי מְעָרְתָּא לָאוּ אִיהוּ כְּפִילְתָּא אָמַר, וְכִי זֹו הַמְעָרָה הִיא לֹא כְּפוּלָה, דְּהָא בְּתִיב מְעָרַת הַמְּכַפְּלָה וְהָרִי כְּתוּב מְעָרַת הַמְּכַפְּלָה שֶׁהִיטָה מְעָרָה כְּפוּלָה בֵּית וְעַלֶיהָ, וְקָרָא קָרִי לָהּ לְבַתָּר מְעָרַת שְׂדֵה הַמְּכַפְּלָה, מְכַפְּלָה קָא קָרִי לִיָּה לְשְׂדֵה וְהָרִי אַח"כ קוֹרָא לָהּ מְעָרַת "שְׂדֵה" הַמְּכַפְּלָה הָרִי מְכַפְּלָה קוֹרָא לְשְׂדֵה וְלֹא לְמְעָרָה וּבּוֹדָאִי תְּפוּס לְשׁוֹן אַחֲרוֹן.

אָמַר לִיָּה הָכִי קָאֲרִי לִיָּה מְעָרַת הַמְּכַפְּלָה אָמַר לוֹ רַשְׁב"י כִּךְ קוֹרָאִים אוֹתָהּ מְעָרַת הַמְּכַפְּלָה כִּי הַפְּסוּק קוֹרָא לָהּ כִּךְ בְּמָה דְאַתָּא אָמַר כְּמוֹ שְׁנֵאמַר וַיִּתֵּן לִי אֶת מְעָרַת הַמְּכַפְּלָה, אֲבָל וְדָאִי תַּיִיד לָאוּ מְעָרְתָּא אִיהוּ מְכַפְּלָה אֲבָל שִׁיחִיָּה לָךְ בְּרוּר כְּמוֹ שֶׁאַתָּה חַי בּוֹדָאוֹת שֶׁאֲפִי' שֶׁהַתּוֹרָה קוֹרָאֵת אֶת הַמְּקוּם מְעָרַת הַמְּכַפְּלָה לֹא הַמְעָרָה עֲצֻמָּה נִקְרָאֵת מְכַפְּלָה כִּי הִיא לֹא הִיטָה בֵּית וְעַלֶיהָ אֵלָא

חדר לפנים מחדר ולא ע"ש זה נקראת מכפלה. וְלֹא שָׁדָה אֶקְרִי מִכְפֶּלֶה ולא שם השדה הוא מכפלה, אֲלֵא הֵא שָׁדָה וּמְעַרְתָּא אלא זו השדה והמערה על שום מִכְפֶּלֶה אֶקְרוּן שָׁדָה הַמְכֻפֶּלֶה וְדָאֵי על שם השדה העליונה שהיא השכינה "המלכות" ששרתה שם נקראת "מכפלה" כי המלכות היא שם ב"ן כזה: יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה שהיא הוי"ה כפולה גימ' חמשים ושתים וְלֹא מְעַרְתָּא, דְּהֵא מְעַרְתָּא בְּשָׁדָה אִיהִי, וְהֵוֹא שָׁדָה קָאִים בְּמִלָּה אַחְרָא ולא נקרא כל המקום מערת המכפלה שהרי המערה היתה בתוך השדה וע"ש השדה נקראת וזה השדה עומד על באור שהוא שדה רוחני עליון שהיא השכינה.

תָּא חַוִּי בֵּא וּרְאָה, יְרוּשָׁלַם כָּל אֶרְעָא דִּישְׂרָאֵל אֲתַכְפֵּל תְּחוּתָהּ העיר ירושלים כל ארץ ישראל נכפלה תחתיה ורומזת על השראת השכינה שישנה בירושלים. וְאִיהִי קַיִמָּא לְעֵילָא וְתַתָּא והיא השכינה נמצאת בעליונים ובתחתונים, כַּגְּוֹנָא דָּא יְרוּשָׁלַם לְעֵילָא יְרוּשָׁלַם לְתַתָּא כדוגמא זו יש ירושלים של מעלה וירושלים של מטה, אַחֲדָא לְעֵילָא וְאַחֲדָא לְתַתָּא קשורה למעלה וקשורה למטה, יְרוּשָׁלַם לְעֵילָא אַחֲדָת בְּתַרִין סְטְרִין לְעֵילָא וְתַתָּא (ירושלים לתתא אחידת בתרין סטרין לעילא ותתא) וּבְגִין כַּךְ כְּפֻלְתָּא הִיא ירושלים של מעלה אחוזה בב' צדדים למעלה כאשר יונקת, ולמטה כאשר משפיעה, ולכן היא כפולה.

וְעַל דָּא הָאֵי שְׁדָה מִתְהֵיבָא בְּפִלְתָּא אִיהוּ דְבֵיהּ שְׂרָיָא וּלְכֵן שְׂדָה
 זו מערת המכפלה היא מאותו הכפל ששמה השכינה שורה ולכן נבחרה לקבורת האבות.
 בְּגִוּוּנָא דָּא בְּתִיב בְּרִיחַ שְׁדָה אֲשֶׁר בְּרָכוּ יְיָ לְעִילָא (דף קכט ע"א)
 וְתַתָּא כַּעֲיִן זֶה כָּתוּב כִּאֲשֶׁר יִצְחָק בִּירַח אֶת יַעֲקֹב אֹמֵר כְּרִיחַ שְׂדָה, וְנִתְכַוֵּן לְשְׂדָה הַמְּכַפֶּלֶה
 אֲשֶׁר בְּרָכוּ ה' לְמַעְלָה וּלְמַטָּה, וּבְגִינַן בְּדִ שְׂדָה הַמְּכַפֶּלֶה וְדָאֵי וְלֹא שְׁדָה
 בְּפֹל וּלְכֵן נִקְרָא שְׂדָה הַמְּכַפֶּלֶה שֶׁהִיא הַשְּׂכִינָה שִׁישׁ בָּהּ כַּמָּה עֲנִינִים שֶׁהֵם כְּפֹלִים.

תּוֹ רְזָא דְמִלָּה שְׂדָה הַמְּכַפֶּלֶה וְדָאֵי עוֹד בְּסוּד הַדְּבַר לְמָה נִקְרָאת הַשְּׂכִינָה
 שְׂדָה הַמְּכַפֶּלֶה וְדָאֵי, מָאֵן מְכַפֶּלֶה, ה' דְּבִשְׂמָא קְדִישָׁא דְאִיהִי
 מְכַפֶּלֶה וְשׂוֹאֵל מִהוּ מְכַפֶּלֶה, וּמִתְרַץ לְרִמּוּז עַל הַשְּׂכִינָה שֶׁהִיא אוֹת ה' שֶׁהִיא כְּפֹלָה בְּשֵׁם
 הוֹי"ה ב"ה. וְכֹלָא קְיַימָא בְּחֵד וְשִׁתִּיחַן עוֹמְדוֹת כֹּאחַת, שֶׁה' רִאשׁוֹנָה שְׁבַהוּי"ה רִוּמוֹת
 לְאֵם הָעֲלִיוֹנָה שֶׁהִיא אֵם כֹּל הוֹי"ק, וְה' אַחֲרוֹנָה לְמַלְכוּת אִימֵן שֶׁל כֹּל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וּבְגִינִיָּה
 קִאֲמַר בְּאוֹרַח סְתִים ה' מְכַפֶּלֶה וּלְפִיכָךְ אֹמֵר הַפְּסוּק בְּדֶרֶךְ סְתוּם ה'—מְכַפֶּלֶה
 דָּלָא הוֹי בְּשְׂמָא קְדִישָׁא אֶת אַחֲרָא מְכַפֶּלֶה כֹּר אִיהִי שֶׁאֵין בְּשֵׁם
 הוֹי"ה ב"ה אוֹת אַחֲרַת כְּפֹלָה חוּץ מִזוֹ הָאוֹת ה'.

וְאִף עַל גַּב דְּמַעְרָתָא בְּפִלְתָּא הוּא וְדָאֵי דְאִיהִי מְעַרְתָּא גּוֹ
 מְעַרְתָּא וְאֵע"פ שֶׁמַּעֲרַת הַמְּכַפֶּלֶה הִיטָה בּוֹדָאֵי מַעֲרָה לְפָנִים מַעֲרָה וְזֶהוּ כְּפִשׁוּטוֹ
 וְעַל כֵּן נִקְרָאת מְכַפֶּלֶה, אֲבָל עַל שׁוּם אַחֲרָא אֲקָרִי מְעַרַת שְׂדָה
 הַמְּכַפֶּלֶה כְּמָה דְאֵתְמַר אֲבָל ע"ש הַסִּיבָה הָאֲחֵרַת נִקְרָאת מְכַפֶּלֶה כְּמוֹ שְׁבַאֲרֵנוּ,
 שֶׁהִיא הַשְּׂכִינָה מְלָכוּת, שְׂכַפֹּלָה בְּכַמָּה בַּחֲיִנוֹת.

וַאֲבָרָהֶם יָדַע וַאֲבָרָהֶם יָדַע את הסוד הזה ששמה השכינה שרויה, **וְכֵן אָמַר** לבני חת פסי מלה ואמר ויתן לי את מערת המכפלה, על שום דאיהי מערתא בפלתא וכך אמר לבני חת כדי להסתיר את הסוד שבדבר, ואמר ויתן לי את מערת המכפלה על שם שהיא מערה לפני מערה בפשוטו, **וְאֹרֵייתָא לָא קָרִי לָהּ אֵלָא מְעַרַת שְׂרָה הַמְּכַפְלָה בְּדָקָא יְאוּת** אבל התורה לא קראה לה כי אם מערת "שרה" המכפלה כפי הראוי לרמוז על השכינה שנקראת "שרה". **וְקוּדְשָׁא בְּרִידָא הוּא עֵבֶד כְּלָא לְאִשְׁתַּכְחָא הָאִי עֲלָמָא בְּגוּוּנָא דְלַעִילָא** והקב"ה ברא את כל עניני העוה"ז בצורה כזו שהכל יהיה כדוגמת העולמות העליונים, **וְלֵאֲתִידְבַּקָּא דָּא בְּדָא** ושיהיו דבוקים אחד בשני שהעליון ישפיע בתחתון, **לְמַהוּי יְקָרִיָּה לְעִילָא וְתַתָּא** וע"י כך יתפרסם ויתגדל כבוד הקב"ה למטה כדוגמת העליונים. **וְכַאֲתָּה חוּלְקִיָּהוּן דְּצַדִּיקִיָּא דְּקוּדְשָׁא בְּרִידָא הוּא אֲתַרְעֵי בְּהוּ בְּהָאִי עֲלָמָא וּבְעֲלָמָא דְּאֲתִי** אשרי חלקם של הצדיקים שהקב"ה רצה ובוחר בהם בעוה"ז ובעוה"ב.

תּוֹסַפְתָּא

וְכַאֲתָּה אִיהוּ מֵאן דְּאֲזַעִיר גְּרַמִּיָּה בְּהָאִי עֲלָמָא אשריו הוא מי שמקטין עצמו בזה העולם, שע"י זה, **בְּכַאֲתָּה אִיהוּ רַב וְעֲלָאָה בְּהוּא עֲלָמָא** כמה הוא גדול ורם המעלה באותו עולם – עוה"ב. **וְהָכִי פִּתַּח רַב מְתִיבְתָּא, מֵאן דְּאִיהוּ וְזַעִיר אִיהוּ רַב** וכך פתח וביאר ראש הישיבה, מי שהוא קטן הוא גדול. **מֵאן**

דְּאִיהוּ רַב אִיהוּ זְעִיר מִי שֶׁהוּא גְדוֹל הוּא קָטָן. דְּבְתִיב שְׁכָתוּב וַיְהִי חַיִּי שָׂרָה וְגו' מֵאָה דְּאִיהוּ חוּשְׁבָן רַב בְּתִיב בֵּיה שָׁנָה שְׁכָתוּב מֵאָה שֶׁהוּא חֲשׁוֹן גְּדוֹל כְּתוּב בּו שְׁנָה שֶׁהוּא מִיעוּט, זְעִירוּ דְּשָׁנִין חַד אֲזַעִיר לִיה לְמִיעוּט שֶׁל שָׁנִים שֶׁהוּא אַחַד הַקָּטִין אוֹתוֹ. שְׁבַע דְּאִיהוּ חוּשְׁבָן זְעִיר אֲסַגֵּי לִיה וְרַבִּי לִיה דְּבְתִיב שָׁנִים שְׁבַע שָׁנִים שֶׁהוּא חֲשׁוֹן קָטָן הַגְדִּיל אוֹתוֹ וְרִיבָה אוֹתוֹ שְׁכָתוּב שָׁנִים.

תָּא חַיִּי בֵּא וְרֵאדָּה, דְּלָא רַבִּי קְדָשָׁא בְּרִידָּה הוּא אֶלָּא לְדֵאזְעִיר שְׁלֵא מַגְדִּיל הַקְּב"ה אֶלָּא אֵת מִי שֶׁמִּקְטִין עֲצָמוֹ, וְלָא אֲזַעִיר אֶלָּא לְדְרַבִּי וְלֵא מִקְטִין הַקְּב"ה אֶלָּא לְמִי שֶׁמַּגְדֵּל עֲצָמוֹ. וְכַפָּא אִיהוּ מֵאן דְּאֲזַעִיר גְּרַמִּיה בְּהַאי עֲלָמָא אֲשֵׁרִיו הוּא מִי שֶׁמִּקְטִין עֲצָמוֹ בּוּזָה הָעוֹלָם, כְּמָה אִיהוּ רַב בְּעֵלּוּיָא לְתַהוּא עֲלָמָא כְּמָה הוּא גְדוֹל בְּמַעֲלָתוֹ בְּאוֹתוֹ עוֹלָם - עוּה"ב.

מֵאן דְּפָסֵק יְתַפְּסֵק מִי שְׁפוּסֵק יִהְיֶה נִפְסָק. מֵאן דְּקָצַר יִתְקַצַּר מִי שְׁקִיצַר יִתְקַצַּר. מֵאן דְּקָצַר יִתְאַרְךְ מִי שֶׁמִּקְצַר יִתְאַרְךְ. רְצוֹנֵנוּ לֹזְמֵר, מֵאן דְּפָסֵק מְלִין דְּאוֹרֵייתָא עַל מְלִין בְּטִלִין יִתְפַּסְקוֹן חַיּוּתֵי מַתְּהֵי עֲלָמָא מִי שְׁפוּסֵק מִדְּבַרֵי הַתּוֹרָה עֲבוּר דְּבָרִים בְּטִלִים יִתְפַּסְקוּ חַיּוּ חַיּוּ מִזֶּה הָעוֹלָם וְדִינֵיהּ קִיָּמָא בְּתַהוּא עֲלָמָא וְדִינוֹ קִיָּים כְּדִי לְעוֹנְשׁוֹ בְּאוֹתוֹ הָעוֹלָם - עוּה"ב. מֵאן דְּקָצַר אָמֵן וְלָא מְאַרְיָה גּוֹ נִיחָא מִי שֶׁמִּקְצַר בְּעִנִּית אָמֵן וְלֵא מְאַרְיָךְ בּוֹ לְאוֹמְרוֹ בְּנַחַת יִתְקַצַּר מַחֲיִין דְּתַהֵי עֲלָמָא יִתְקַצַּר מִהַחַיִּים שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה. מֵאן דְּאָמַר אַחַד אֲצַטְרִיד לְחַטְפָּא אֶל"ף וְלִקְצַר קְרִיאָה דִּילִיָּה מִי שְׁאוֹמֵר אַחַד בְּפִסּוּק רֵאשׁוֹן שֶׁל ק"ש צָרִיךְ לְחַטּוֹף בְּאֶל"ף שֶׁל אַח"ד וְלִקְצַר בְּקִרְיָאָה שְׁלוֹ וְלָא

יַעֲקֹב בְּהָאֵי אוֹת בְּלָל וְלֹא יִתְעַכֵּב בּוֹ הָאוֹת כֻּלָּל, וַיִּמָּאֵן דִּי־עֵבִיר דָּא
 יִתְאַרְבּוֹן חֵייו וּמִי שִׁיעֶשֶׂה כֵּן יֵאָרִיכוּ חַיָּיו.

מאמרי הפרשה

”וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה” (כג, א)

מדוע נקראת הפרשה "חיי שרה" ולא מיתת שרה

לכאורה פרשה זו היתה צריכה להקרא פרשת "מיתת שרה" ולא פרשת "חיי שרה", שהרי מיד בתחילת הפרשה, הפסוק הראשון מסכם את מנין שנותיה של שרה אשר חייתה, ובפסוק שלאחר מכן מציין את מיתתה, ואם כן מדוע נקראת הפרשה "חיי שרה"?

אלא בא הכתוב ללמדנו שחיייהם של הצדיקים האמתיים הם לא בעבור העולם הזה החולף ועובר כחלום, שאין מטרת העולם הזה, אלא כל מה שהם עושים, דעתם ומטרתם היא רק על חיי העולם הבא, חיי הנצח. כמו שאמרו רבותינו, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין (אבות פ"ד מ"ז) שהוא העולם הבא. ואם כן רק לאחר פטירת האדם מהעולם הזה, ראוי הוא להקרא "חיי" כיון שהולך הוא לחיי נצח. שהעיקר הוא שיסגל לעצמו כאן בעולם הזה, תורה ומצוות ואז שם יוכל לחיות חיי נצח בגן עדן. ועל כן פרשה זו נקראת פרשת "חיי שרה", כי למעשה שרה התחילה לחיות חיים אמתיים ומאושרים רק לאחר מיתתה, בזכות שכל ימיה עסקה בגמילות חסדים ובמצוות.

אומרים על מרן ה"חזון איש" זצ"ל, שכך היה אומר, פלא גדול הוא על אותם אנשים שלא שומרים תורה ומצוות, שכשמגיע יום הולדתן חוגגים אותו בשירים ובתזמורות. כי להיפך הם צריכים להיות עצבים, שהרי ככל שהם מזדקנים הרי הם קרבים ליום הדין והתוכחה האיום והנורא. אולם לעומת זאת, השומר תורה ומצוות, יש לו שמחה מיוחדת ביום הולדתו, מכיון שכל יום ויום הוא מתקרב להיות במחיצתן של התנאים והאמוראים, לזכות לגן עדן לעולם שכולו טוב, ובכל שנה ושנה מתווספים אצלו הרבה מצוות ומעשים טובים.

”וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שָׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה” (כג, א)

שרה קיבלה את כל מאורעות חייה באהבה ובשמחה

רש"י במקום עמד על הכפילות בפסוק "ויהיו חיי שרה", "שני חיי שרה" ומבאר, שחיי שרה הראשון הוא ללמדנו על מנין שנותיה של שרה, והשני ללמדנו על שנותיה של שרה ש"כולן שווין לטובה".

נשאלת השאלה, איך אפשר לומר על שנים כאלו קשות עם כל הניסיונות שעברו על שרה, שהוצרכה לעזוב את הארץ, רעב, פרעה, עקרות, אבימלך, בפרט שרוב הניסיונות היו למעשה של שרה יותר מאברהם, אז איך אפשר להגיד על שנותיה כולן שווין לטובה? הרי היא היתה מרכז הניסיונות?! ונסיון העקדה עולה על כולם, שהיא חשבה שבנה הלך לשייבה והנה מתברר לה שבכלל הלכו לשחוט אותו, ובעקבות כך היא מתה. היתכן לומר "כולן שווין לטובה"? מעניין לראות שעל אף אחת מהאימהות לא כתוב כמה שנים הן חיו ואיך היו חייהן. אפילו על אברהם אבינו לא כתוב "שני חיי אברהם". אם כן במה זכתה שרה דוקא לאריכות הפסוק!?

שרה זכתה בכך מכיוון שכל חייה היו שווים לטובה, כל מה שעבר עליה מעולם לא התלוננה, לעולם אמרה "כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא הכל לטובה", לכן כל חייה למרות התלאות והניסיונות היו לטובה, וזכתה לבן יורש וממשיך אחריה, יצחק אבינו...

רמז לזה נמצא בביאורו של רש"י שכתב, בת ק' כבת כ'. ומה מפליא שפרק ק' בתהילים הוא "מזמור לתודה..." ופרק כ' בתהילים הוא "למנצח מזמור לדוד יענך ה' ביום צרה..." רש"י הקדוש מתכווין לרמוז לנו, בת ק' כבת כ', אמרה את מזמור ק' כמו מזמור כ', ידעה שרה לומר מזמור לתודה גם על הצרות שפקדו אותה...

בדומה כתב לבאר החיד"א זיע"א (פני דוד, ריש פרשתינו) שתיבת "ויהיו" נקראת במיוחד וגם למפרע, ולרמז, שקיבלה את כל מאורעות חייה באהבה ובשמחה אף כשחייה התנהלו למפרע, דהיינו להיפך מרצונה, תמיד האמינה בה' שהוא נמצא עמה בכל עת וזמן, בכל מקום ובכל אתר, והוא "הגומל חסדים טובים לעמו ישראל", ועל כן "כולן שווין לטובה" בידיעתה, שאף שבשעת מעשה נראה הדבר כצרה חס ושלום, לבסוף יתגלה שכולו לטובה ולברכה.

מדת ההשתוות

ואיתא ממרן הבעל שם טוב זי"ע (כתר שם טוב סי' רכ), וזה לשונו, שוית ה' לנגדי תמיד, "שוית" לשון השתוות, בכל דבר שיארע לו, יהיה הכל שווה אצלו, בין בענין שמשבחים אותו

בני אדם או מבזים אותו, וכן בכל שאר דברים וכן בכל האכילות, בין שאוכל מעדנים, בין שאוכל שאר דברים, הכל שווה בעיניו... וכן בכל אשר יארע עמו, יאמר הלא זה נשלח מאתו יתברך שמו.

ואדרבה, עיקר אמונתו של אדם ניכרת בעת ההסתר והקושי, כעין מאמרו של הרה"ק החתם סופר זי"ע (חוט המשולש עמ' קכ"ט) שעל אלו שהטילו ספק באמיתות תורת הקבלה, אמר, "מי שבנגלה כופר בנסתר, הרי בנסתר הוא כופר בנגלה". כלומר, מי שבנגלה, בפרהסיא, בקהל עם ועדה, כופר בתורת הנסתר, הרי וודאי שבנסתר, כלומר בסתר, הוא כופר בתורת הנגלה? אף לדין ייאמר, מי שבנגלה אינו מאמין בנסתר, מי שכשהנהגת ה' עמו היא בהסתר פנים אינו מאמין שה' מנהיגו, הרי שאף בנסתר כלומר בסתר לבנו, אין אמונתו בשלימות אף בהנהגת נגלה, אף כשמאיר ה' פניו אליו אין אמונתו שלימה שה' מנהיגו.

זכמו שדרשו משם הרה"ק הבית אברהם זי"ע (פר' ויגש ד"ה שיר המעלות) על הכתוב בתהלים (קכו, א) שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים, וזה לשונו, "היינו כחולמים", היינו כיוסף בעל החלומות, שעברו עליו כל כך הרבה צרות, כמאמר הכתוב, כל משברריך וגליך עלי עברו (תהילים מב, ח), ובסופו של דבר נתברר שהכל היה לטובה עבורו. כמו כן "בשוב ה' את שיבת ציון", כשתהיה הגאולה, יכירו וידעו שכל היסורים והגלויות, הכל היו לטובה, ועל כך ממשיך הפסוק, "אז ימלא שחוק פינו ולשונו רנה", כמשל מי שנתעורר מחלום שהיה רואה בחלומו הרבה צער וכאב, כשקם משנתו, כל הצער הוא לשחוק בעיניו, באותו האופן יביטו כשתהיה הגאולה העתידה על כל הצרות שעברו.

"וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)

שרה בת שבע שנים כבר היתה גדולה בקומה ויפה כבת עשרים

ברש"י כתב, "לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת מאה כבת עשרים וכו', ובת עשרים כבת שבע ליופי".

הקשה בתוספות השלם (על פסוק זה אות י"ח) שדברי רש"י לכאורה תמוהים מאד, שהלא אשה בת עשרים יפה יותר מילדה בת שבע, שכשהיא בת עשרים היא יודעת לקשט וליפות עצמה יותר מקטנה בת שבע, אם כן למה פירש שהיתה שרה יפה בשנת עשרים כמו בת שבע?

ויש לומר שבדורות הראשונים היו העמים גדולים כענקים בקומה, וכשהגיעו לשנת שבע או שמונה, כבר היו גדולים מאד. ולכן כשהיתה שרה בת שבע שנים, כבר היתה גדולה בקומה

ויפה כבת עשרים. וכן מצינו גם ברבקה, שהלכה לשאוב מים מן הבאר בהיותה רק בת שלש שנים, מפני שכבר היתה גדולה בקומה.

שרה לא התיפתה במיני תמרוקים ובשמים

בדרך אחרת דרך רבנו הרי"ח הטוב זצוק"ל (עוד יוסף חי דרושים) להסביר את הדמיון "בת כ' כבת ז' ליופי" כך, כשם שבת ז' אינה דואגת על יפיה להתיפות ולטפח את עצמה, ואף על פי כן יש לה חן. כך שרה אמנו כשהיתה בת כ' בגיל שדרך נשים להתיפות, לא התיפתה במיני תמרוקים ובשמים, אלא הייתה כבת שבע שאינן מחשיבות את היופי כלל, ללמד על הצניעות שהיתה בה.

לשרה היו שתי מעלות

עוד מסביר מורנו ורבנו הרי"ח הטוב זצוק"ל (שם), בת מאה כבת עשרים, ידוע הוא כי לזקנה ישנן מעלות ויתרונות משלה, כגון, ישוב הדעת, קרירות לגבי תאוות וכיוצא בזה. מאידך ישנן מעלות ויתרונות גם לנעורים, כגון, התלהבות, מרץ, זריזות וכיוצא בזה.

כאן באה התורה לספר לנו, כי בשרה היו תמיד שתי המעלות גם יחד, גם מעלותיה של הזקנה וגם של הנעורים. בהיותה בת עשרים כבר הייתה מחוננת במעלותיה של בת ק', ובהיותה בת מאה, עדיין היו בה מעלותיה של בת כ' זריזה ובעלת מרץ.

מה לא פסק מעל שולחנו של רבנו הקדוש

ומכאן נלמד שהאדם בצעירותו צריך ללמוד בחשק ובהתלהבות, בכל המרץ והפלפול, ומצד שני שהכל יהיה במתינות ובלי פזיזות להוציא הלכה לאורה במתון, ולחזור ולשנן ורק אחר כך לפסוק ההלכה. וכן זקני תלמידי חכמים אף על פי שהם כבר מתונים, מאידך אוהבים ללמוד דברים קלים ונחמדים ובעיקר לחזור על הלימוד, בכל זאת ילמדו כצעירים בחשק ובהתלהבות לחדש ולפלפל.

וכמו שהסביר מורנו ורבנו ראש הישיבה הגאון ר' יהודה צדקה זצ"ל הא דאמרינן בברכות (דף נו:): שלא פסק מעל שולחנו של רבנו הקדוש לא צנון ולא חזרת, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. והסביר הרב, "צנון" הוא חריף ורומז לחריפות, "חזרת" פי' חזרה לחזור על הלימוד, וזהו שאמרו, לא פסק מעל שולחנו חריפות של הצעירים ואף לא החזרה השייכת יותר לזקנים, לא בימות החמה, הרומזים לצעירות, ולא בימות הגשמים, הרומזים לימי הזקנה, תמיד עסק בצנון וחזרת.

ולמוד גדול בא ללמדנו, כי אינם דומים ימי העליה שבאדם, לימי העמידה, ולימי הירידה. לצעיר יש זריזות, חשק, שאיפה לעלות ולהגיע למטרה שבחר לו. לעומת זאת חסרונותיו הן, התגברות התאוה, ועשייתו את התורה והמצוות שלא לשמה, מכיון ששואף למלא רצונותיו.

מהות עבודת האדם לעבוד על עצמו

ועל זה פירש ה"תולדות" (ויקרא ב, יא-יב) את הפסוק, "כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ, כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'. קרבן ראשית תקריבו אותם לה' ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח". שאמרו חז"ל (פסחים נ:): לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. אבל רק בצעירותו הותר לו ללמוד שלא לשמה, על מנת שיגיע ללשמה. וזהו שנאמר, כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ (ויקרא ב, יא), "חמץ" הוא היצר הרע, שהוא השאור שבעיסה, "כי כל שאור", היינו ההתנשאות, שלומד על מנת לעשות את התורה עטרה להתעטר בה, "וכל דבש" הם הנאות העולם הזה, שזה קרדם לחפור בו, "לא תקטירו ממנו אשה ליהוה", "קרבן ראשית תקריבו אותם" "ראשית" היינו בשנות הילדות, אבל "ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח", כי הן רק הכנה ואמצעי להגיע על ידי זה אל הלשמה.

לזקן יש מעלות, ישוב הדעת, מיעוט התאוה, ויותר אפשרות ללמוד תורה ולקיים המצוות לשמן. לעומת זאת חסרונותיו הן כבידות, חוסר זריזות, ומיעוט שאיפה לעלות.

וזאת כל עבודת האדם לעבוד על עצמו, להגביר כח הנשמה על הגוף, להכניע את יצרו ואת חסרונותיו שבכל תקופת חייו. ובדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו (מכות י:). וכמו שכתב האור החיים הקדוש (ר"פ חיי שרה) שבאמצעות דביקות האדם בקונו, יתהפכו היסודות כולם ליסוד האש, ויסוד האש, ליסוד אש הנשמה. עכ"ל. כלומר שיש אפשרות להפוך את טבעו ממש על ידי הדביקות בבורא. וזה שהיו חסידים ואנשי המעשה שרים בשמחת בית השואבה (סוכה נג.) "אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנתנו". כי כבר בילדותם היו מושלמים כבזקנתם, על ידי שהפכו את טבע הילדות לטבע של הזקנה.

הדרכה זו לימדה אותנו התורה לפי פירש"י במה שכתב ששני חיי שרה היו "כולן שוים לטובה", ללא הפרש בין זקנה לילדות, כבר כשהיתה בת כ' היתה כבת ק' ובהיותה בת ק' היתה כבת כ'. ועבודה גדולה, ומעלה נפלאה היא, לעבוד על עצמו, להפוך את טבעו.

שינוי פיתויי היצר

רמז להדרכה זו, יש לראות בדברי תנא דבי ר' ישמעאל (קידושין ל:), בני אם פגע בך מנוול זה משכהו אחריו לבית המדרש. אם "אבן" הוא נימוח, ואם "ברזל" הוא מתפוצץ. עד כאן. בימי הבחורות דומה היצר הרע ל"ברזל", הן מהברזל עושים קרדום לחפור בו, וכן שפוד לאפות ולצלות, וכן חרב ללחום. כן מתלבש היצר הרע על האדם בצעירותו לייגעו בטרדות הפרנסה (זהו קרדום לחפור בו), ולהנות מתענוגי העולם הזה (זהו שפוד לאפות ולצלות), וללחום באדם שיעבור על כל מיני עבירות שבין אדם לחברו, כדי להשיג מטרותיו וכדומה וכדי ששיגי את הקנאה התאוה והכבוד (זהו חרב ללחום).

ובימי הזקנה דומה היצר הרע ל"אבן", הן הזקן שואף למנוחה, להיות דומם כאבן. היצר הרע בזקנה משתמש בעצלות ובכבודות למונעו מעבודת ה'. לא די ליצר הרע שאיבד מהאדם את מיטב שנות חייו, אלא אף בזקנותו, הוא מונעו מלהשלים את מה שהחסיר.

לזה אומר התנא, ה"מנוול הזה" היצר הרע, המתנכל לך לגזול ממך את שנות חייד חס ושלום, הן בימי הבחורות ואף גם בימי הזקנה, אל תשמע לו! "בני" צווחו דבי ר' ישמעאל, שמע בני, "משכהו אחריו לבית המדרש" על כרחו ותתגבר עליו, בין שנדמה לך כברזל, ובין כאבן, כי שם בבית המדרש תראה בעיניך שהוא נימוח ומתפוצץ על ידי קדושת התורה.

גבורת האדם על יצרו

ואביא לפניך מה שכתב בחוברת חיזוק של הרה"ג "כרם יוסף" שליט"א וזה לשונו, אמרו רבותינו במסכת סנהדרין (לה). תנו רבנן, אדם נברא בערב שבת, ומפני מה, שאם תזוח דעתו עליו אומר לו, יתוש קדמך במעשה בראשית. ובמדרש רבה (בראשית פ"ח) איתא, זכה אדם אומרים לו אתה קדמת למלאכי השרת, ואם לאו אומרים לו זכוב קדמך, יתוש קדמך. וצריך ביאור דלכאורה במציאותה הוי תרתי דסתרי, מצד אחד יש באדם חיסרון שאפילו יתוש קדמו, ומצד שני יש בו מעלה שקדם למלאכי השרת. ועוד צריך ביאור מה הפשט והכוונה במה שקדם הוא למלאכי השרת או בזה שיתוש קדמו?

וביאור הדברים למדנו מתורתו של הגר"א באבן שלמה (פרק א') בהקדים דברי חז"ל בבראשית רבה (שם) על הפסוק אחר וקדם צרתני (תהלים קלט, ה), אמר רבי אלעזר, אחר למעשה יום הראשון, וקדם למעשה יום האחרון, הוא דעתיה דרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר תוצא הארץ נפש חיה למינה, זה רוחו של אדם הראשון. אמר ר' שמעון בן לקיש, אחר למעשה יום אחרון,

וקדם למעשה יום הראשון, הוא דעתיה דרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש, ורוח אלהים מרחפת על פני המים, זו רוחו של מלך המשיח. ופירש שם בעץ יוסף, דרוחו של מלך המשיח היא רוחו של אדם הראשון.

ולפי זה רוחו ונשמתו של אדם הראשון נבראו ביום הראשון, לפני כל הבריאה, וגופו נברא אחרון לכל הבריאה. ועל זה אמרו רז"ל בהמשך דבריהם שם, זכה אומרים לו אתה קדמת למלאכי השרת ואם לאו אומרים לו זבוב קדמך, יתוש קדמך. וביאר שם בעץ יוסף, דמצד רוחו ונשמתו, הוא קודם גם למלאכי השרת, שהרי נברא ביום הראשון, ומצד גופו הוא פחות גם מהבעלי חיים, שהם נבראו קודם לגופו.

ו**כתב** בזה רבנו הגר"א, וזה לשונו, מצד הגוף ונפש האדם, הוא גרוע מכל החי, אבל מצד הרוח והנשמה הוא גדול מכולם (ועיין בקובץ מאמרים שהביא הגר"א וסרמן זצ"ל מדברי הוזהר הקדוש, שכל התכונות הרעות שיש בחיות הרעות נמצאים באדם מצד גופו).

ולפי זה הביאור בהא דמבואר בדברי חז"ל שאם זכה, אומרים לו אתה קדמת למעשה בראשית ואתה קדמת למלאכי השרת, ואם לא זכה, אומרים לו זבוב ויתוש קדמך. דהיינו אם זכה והגביר את נשמתו על גופו וחי חיים של נשמה ולא חיי הגוף, הרי הוא ראש וראשון לכל מעשה בראשית, שנשמתו נבראה לפני מעשה בראשית, וגם הוא קודם למלאכי השרת שנבראו אחריו. ואם לא זכה והגביר גופו על נשמתו וחי חיים בהמיים של גוף, כיון שמצד גופו הוא אחרון לכל מעשה בראשית, הרי הוא אחרון למעשה בראשית, שאומרים לו יתוש קדמך.

יש לאדם ב' חשבונות

ובזה יבואר הפסוק, ואברהם זקן בא בימים (חיי שרה כד, א), שפסוק זה צריך ביאור מה הכוונה זקן בא בימים? ובמדרש רבה (נט, ו) אמר רב אחא, יש לך אדם שהוא בזקנה ואינו בימים, בימים ואינו בזקנה. אבל כאן זקנה כנגד ימים, וימים כנגד זקנה. עד כאן. דהיינו יש אדם שיש לו זקנה ואין לו ימים ויש להיפך יש לו ימים ואין לו זקנה, ולכאורה המדרש בלתי מובן, איך יתכן זקנה בלי ימים, או להיפך.

דברים נמרצים כתב בזה הפנים יפות (הורוויץ, חיי שרה על הפסוק הנזכר) וזה לשונו, עניינו הוא, כי כל ימיו של אדם קצובים, ואמרו חז"ל כי בשעת הדין צריך ליתן דין וחשבון על כל יום מה שהיה קצוב לו לתקן בכל יום ויום. ויש לפרש בזה מה שאמר שלמה המלך ע"ה, עד אשר לא יגיעו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי חפץ בהם (קהלת יב, א), הם הימים והשנים שעברו בלי תיקון, והם ימי הרעה שצריך ליתן דין וחשבון עליהם בשעת הדין. ובה

מובן מה שסידר הגאון חיד"א בתפילה שלפני תהלים לומר "ואל תקחני מהעולם הזה קודם זמני עד מלאת שבעים שנה, באופן שאוכל לתקן אשר שחתתי". ולכאורה יפלא, וכי מי שזקן כבן ע' שנה לא יאמר כן?! (וכבר כתב המשנה ברורה (סי' תקפ"א סק"ג) שיש לדלג התיבות שבעים שנה), גם מה הפירוש "באופן שאוכל לתקן" וכו'? אך המובן בזה, שמי שעברו כמה ימים ולא תיקן בהם, הוא זקן בלא ימים, וצריך לעשות תשובה ולהשלים ולעסוק בתורה, וישים לילות כימים, יותר מן המחוייב. וזהו שאפילו מי שהוא זקן, מבקש שיאריכו ימיו, שישב בתשובה וישלים אשר שיחת בביטול תיקונם, וזה שאמרו באברהם שהיו לו ימים נגד הזקנה. עד כאן לשונו.

נמצא שיש לאדם ב' חשבונות, חשבון השנים, שבכל שנה ביום שנולד בו עברה עליו עוד שנה. וחשבון הימים שצריך לחשב כמה ימים של עבודת ה' היו לו באותה שנה, האם היו כל הימים מלאים, או שהיתה זו שנה חסרה או ריקה חס ושלום. ובאברהם נאמר "זקן בא בימים" וכלשון המדרש הנוכח, שהיו לו זקנה כנגד ימים וימים כנגד זקנה, דהיינו שכל ימיו ממש נצלם לעבודת השם, ולא החסיר יום אחד מעבודתו יתעלה, והרי שהוא בא ב"זקנה" יחד עם ה"ימים".

מעשה בכתב סופר

רגילים העולם לשמוח ולהודות לה' ביום ההולדת, בבחינת שהחיינו וקיימנו והגיענו להשלים עוד שנה לטובה. אבל מה מפליאים הדברים המסופרים על הכתב סופר זצ"ל (מוכא בהקדמת כת"ס עה"ת) שבהגיעו לשנתו הנ"ד, היה אז רחוק מביתו בעיר הבירה בודאפעסט (בה ישב ג' חדשים בעת הפילוג מהרפורמים ויסוד הקהלות החרדיות). פעם בישבו לבדו בחדרו, נכנס אליו תלמידו שהיה כבר אחד מגדולי הרבנים, ומצאהו בוכה. נבהל התלמיד ושאל, רבנו מה קרה, ענהו הכתב סופר, היום מלאו לי לטובה נ"ד שנה, והנני יושב ועושה חשבון הנפש, איך נצלתי את ימי לילותי ושנותי, ואיך לא אבכה? ובכו שניהם יחדיו.

אם בארזים נפלה שלהבת, מה יענו איזובי הקיר. כל ימי הכתב סופר זי"ע היו נ"ו שנים, בהן הספיק להרביץ תורה לאלפי תלמידים, מהם ממש מאות רבנים וראשי ישיבות, ולכתוב בכתב יד קדשו ד' חלקי תשובותיו, ו' חלקי ספריו בסוגיות הש"ס, דרשותיו, ספרו על התורה, ובכל זאת ישב ובכה על השנים שכאילו היו בלי ימים, מה נענה אנו אבתריה.

תשובה עושה תחיית המתים ל"ימים מתים"

אבל הא ניחא, למי שזכה שבילדותו עסק בתורה ובמידות טובות וכן בזקנותו עוסק בתורה בחשק. אבל מה יעשה הזקן שלא זכה בילדותו ללמוד תורה, ורק בימי הזקנה מתחרט על הילדות?

וראה בבאר מים חיים (ר"פ חיי שרה) שפירש את מאמר חז"ל (ברכות ה.) לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, נצחו, מוטב. ואם לאו, יזכיר לו "יום המיתה". עד כאן. דלכאורה היה להזכיר לו את המוות עצמו, או את אשר עתיד ליתן דין וחשבון אחר המוות, ומה זה להזכיר לו "יום" המיתה. אלא שאם עובר יום בלי עבודת ה', הרי זה יום מת, שאין לו חיות, ואי אפשר עוד להשלימו, כי אם יעבוד למחר, אין זה משלים את יום האתמול, שהרי למחר מצווה הוא שוב על יום המחר. כעין שכ' המשנה ברורה (סי' תקמ"ה סקמ"ז) להתיר לכתוב חידוש תורה בחול המועד, אפילו אם לא ישכחו עד לאחר המועד, כיון שבכל עת ורגע מוטל על האדם לעמול בתורה ולחדש בה כפי יכולתו, אין שייך לומר שימתין עד אחר יום טוב, ואז יכתוב את החידוש, שאחר יום טוב, יהיה עליו חיוב אחר, דהיינו שיחדש אחר כך חידושים אחרים. עכ"ל. וגם כאן כיצד ישלים מחר את היום שעבר, הרי אז חל עליו חובת יום המחר.

מכל מקום עיין שם בבאר מים חיים שמאריך, שבתשובה גדולה, אפשר לתשובה זו להיות בגדר "תחיית המתים", דהיינו להחיות את היום הנחשב למת בלי תורה ועבודת ה'.

ועמד המנחת יוסף על כך כיצד מועילה תשובה להחיות יום המת. יש לבאר שאם זו תשובה מאהבה, הרי נהפכות אפילו הזדונות לזכויות (יומא פז.), וכמו שביאר החתם סופר ז"ל (דרשות לשיר השירים דף יט.) שמכזית נבילה שאכל באיסור ושב מאהבה נעשה לו ממש כזית בשר של אכילת קרבן פסח. ואם כן מכל שעה בטלה, נעשית שעה של תורה ועבודת ה', ונמצא שאת ימיו "המתים", את ימי הבטלה, הפך לימי "חיים", לימי עבודת השם. אכן מי יזכה לתשובה מאהבה, אשר זו מדרגה רמה.

אכן מדברי הפנים יפות הנ"ל שכתב, וצריך לעשות תשובה, ולהשלים בעסק התורה, וישים לילות כימים יותר מן המחוייב. עד כאן. מבואר שהתשובה מועילה לבני אדם רגילים לתקון הימים שכבר עברו ואינם עוד, ואין צריך לכך דווקא את התשובה הגדולה מאהבה. והיינו שכאשר שב מעיקרו ומתחרט, ומשנה מעשהו בפועל, ו"משים לילות כימים יותר מן המחוייב", שאמנם בן אדם מחוייב לעסוק בתורה כפי כחו ואפשרות פרנסתו, אבל זה שלומד יותר מכחו, וגם יותר מאפשרות פרנסתו, הקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו, מחשיב לו את העודף הזה, וכפי הנראה שמחשיב גם שעה של עודף לכמה שעות רגילות, שהרי אינה דומה שעה של התאמצות ומסירות נפש, לשעת שלווה ומנוחת הנפש, ועל ידי זה ישלים לו השי"ת את חסרוני ימיו, באורך ימים ושנות חיים.

ויש לרמוז זאת במאמרם ז"ל (ברכות לא). שבהלולא דמר בריה דרבינא, אמרו רבנן לרב המנונא זוטי "לישרי לן מר" (ישיר לנו אדוני) (ומאחר שסבר שרבתה מדי השמחה ובדיחות הדעת) אמר להו ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן (אוי לנו, שנמות, אוי לנו שנמות), אמרי ליה אנן (אנחנו) מה נעני בתרך (מה נענה אחרך (כחרוז חוזר בשיר זה), אמר להם (כך תענו) הי (היכן) התורה והי (היכן) המצוה דמגנו עלן (שיגנו עלינו). עד כאן. שבשעת התרוממות הרוח ביקשו רבנן לשמוע איזו התעוררות מרב המנונא, והתחיל לשורר ווי על הימים המתים, ההולכים מאתנו בלי חיות כמו שצריך, וזהו "ווי דמיתנן" שימי החיים שלנו חס ושלום הם כמתים. ושאלוהו רבנן אם כן מה נענה אבתרך, היש תקנה לאותן ימים יקרים, שהלכו לאבדון, או שאפשר עוד להחיותם? והשיב להם, תתעוררו ותשירו, הי תורה והי מצוה דמגני עלן, שעל ידם אפשר להחיות את הימים המתים, אם תתעסקו בתורה ומצוות בכל כחכם.

"וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)

כשמתה שרה, החל אדם הראשון לדבר תרגום

איתא במדרש פליאה (מובא בספרים רבים כגון ברזין דאורייתא דף כ"ד ע"א בשם הה"ק ר' מנחם מנדל מוויזניצה), כשמתה שרה, החל אדם הראשון לדבר תרגום. עד כאן. וצריך להבין מה קשורים הדברים זה בזה.

התשובה, ידוע (בזוהר ח"א דף נו ע"ב) שכשאדם הראשון אכל מעץ הדעת נגזרה מיתה על אדם הראשון ועל כל זרעו אחריו (עירובין יח:), וכל אדם שנפטר בא בטרוניא אצל אדם הראשון ואומר לו, ואתה גרמת לי למות, וראה איך שכל בני ובנותי מצטערם בוכים ומבכים. עונה לו אדם הראשון, בא נפתח את הספרים שלך ונראה כמה עוונות אתה עשית, והנה כולו מלא חטאים עוונות ופשעים, ואז מיד מסתלק והולך לו, שגם ללא אדם הראשון היה מת בחטאיו.

ומעתה אצל שרה כתוב, מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. ופירש"י ממדרש רבה (נ"ח, ד'), לכך נכתב "שנה" בכל כלל וכלל (במנין המאות כתוב "שנה" וכן במנין העשרות ובמנין היחידות, ככתוב מאה "שנה" ועשרים "שנה" ושבע "שנים"), לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת ק' כבת כ', מה בת כ' לא חטאה, שהרי אינה בת עונשין, אף בת ק' בלא חטא. עד כאן. נמצא כשרה באה במרום אצל אדם הראשון ואמרה לו, אתה גרמת לי שאני אמות, והרי בן אחד יש לי שבא לי בזקנותי ועדיין לא הכנסתי אותו לחופה, לא היה לו מה לענות לה. ולכן מיד

התחיל אדם הראשון לדבר תרגום לפי שזהו לשון התרגום של פסוק זה, והווי חיי שרה מאה ועשרין ושבע שנים. עד כאן. נמצא שהתרגום השמיט את התוספת של "שנה" "שנה", וממילא לפי התרגום אין את הדרשה שמביא רש"י, ואין ראייה שבת מאה כבת עשרים ללא חטא.

"וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)

"ויהיו" בגמט' ל"ז, ללמדנו אדם שאין לו בנים חשוב כמת

בזוהר הקדוש (ח"ג דף קכ"ג ע"א) "ויהיו" בגמט' ל"ז לרמוז שבאותה שעה היה יצחק בן ל"ז שנים כששב מהעקידה. ולפי זה יש לומר שבאה התורה ללמדנו את מאמר חז"ל, אדם שאין לו בנים חשוב כמת (נדרים סד:), שהרי שרה אמנו חייתה קכ"ז שנים, ורק אותם ל"ז שנים שהיה בנה אצלה, אותם שנים נחשבים שחייתה בהן. וזהו שנאמר "ויהיו חיי שרה" כמנין "ויהיו", אלו הן "חיי שרה", הימים הללו היו עיקר חייה. שהרי כשהייתה בת צ' שנה נולד יצחק (בראשית יז, יז) ונפטרה בת קכ"ז. ויצחק אבינו בן ל"ז שנה היה כשנעקד (וזהר הנ"ל, וראה רש"י להלן כד, כ) ואז נפטרה אמו.

"מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)

מאן דאיהו רב - כאן בעוה"ז, איהו זעיר - בעוה"ב

בזוהר הקדוש (ח"ג דף קס"ח ע"א, ונעתיק לשונו בהערה) כתב הטעם שאצל "מאה" שהוא מנין רב כתוב "שנה", ואצל המנין המועט "שבע" כתוב "שנים"? ללמדנו מוסר, מאן דאיהו רב (מי שהוא גדול), כאן בעולם הזה, איהו זעיר (הוא קטן) בעולם הבא, ומאן דאיהו זעיר (כלומר מי שהוא עניו) בעולם הזה, איהו רב לעולם הבא. וזה מרומז כאן שנאמר "מאה", שזה הרבה שנים דהיינו מי שמחשיב עצמו לרב, נחשב ל"שנה" אחת, ואילו המחשיב עצמו מועט "שבע" אז הוא רב שעליו נאמר "שנים", שנים מועטות נחשב לשנים מרובות.

כיוצא בזה מצינו במסכת פסחים (דף נ.) רב יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי חלש, גווע ופרחה רוחו (רב יוסף חלה ונפטר). כי הדר (כשחזרה נשמתו), אמר לאביו, ראיתי אותם שהיו בעולם הזה בכבוד ובעושר, שם בעולם האמת היו בכיווי ובצער, ואלו שהיו בכיווי ובשפלות, שם ראיתם בכל עונג ושלחה.

מוסר מצורת אצבעות האדם

וכן כתוב, קטון וגדול שם הוא (איוב ג, יט), היינו שאין הפרש בקבר בין העשיר לעני, אלא כולם הולכים אל מקום אחד. וכתב הרב בעל שבט מוסר, שמאצבעות ידי האדם יש ללמוד מוסר,

שהרי האצבעות כשהן זקופות ועומדות, שאז הן בחינת חי שהוא עומד, יש הבדל והיכר בכל אצבע בין גדול לקטן, אבל כשהן כפופות, הן בבחינת מיתה, כמו המת שהוא שוכב, הן שוות. ואין היכר, בין אצבע לאמה. כי כאמור בשעת המיתה אין הבדל בין קטן וגדול.

”וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה” (כג, א)

מצמיח ישועות מהצרות

בראשית שנות התר"מ, בתוככי אחד מגדודיה הגדולים של צבא ארה"ב, קמה וגם ניצבה פלוגה עצמאית - מהחיילים היהודים שגויסו לגדוד. הם ארגנו לעצמם ביהמ"ד שיעורי תורה, ספר תורה ואוכל כשר ושאר שירותי הדת, הצבא האמריקאי הכיר בבקשות החיילים והשיג עבורם כל מצרכי הדת ואפילו ספר "מחנה ישראל" שיצא אז לאור על ידי מרנא החפץ חיים זצ"ל שקיבץ לפונדק אחד את כל ההלכות השכיחות לחיילים במצב דומה.

והנה באחת מהפלוגותיה של הפלוגה התחוללה סופה אדירה, האוניה הגדולה שהכיל מאות חיילים טבעה, ועמה נספו כל החיילים ששהו על סיפוניהם, ביניהם גם חיילים מאותה קבוצה יהודית. אחד מהם נותר - הניצול היחידי מכלל החיילים היה הבחור "יחיאל" שנסחף לאי זנוח שהיה בקירוב מקום, הוא מצא את עצמו בודד ושומם על אדמת נכר - מודה על כל נשימה, אך מנותק לגמרי מכל העולם ללא שום אמצעי תקשורת.

אמריקה וכל העולם נעשו כמרקחה עם היוודע האסון הכבד, אך משלא נמצאו שרידים נשכח העניין מכל לב. לבנתיים מנסה יחיאל לשרוד על האי ולחיות מפרי העץ, מי הים וצידת דגים כשבראש מעייניו חיפש דרך להיחלץ ולהגיע לאדמת מבטחים, אך לשוא. כל מאמציו עלו בתוהו, גם איתותי המדורות הקטנות שהדליק מאבני המקום - היו ללא תועלת. הייאוש החל לכרסם בו ובלית ברירה החליט להגן על עצמו מפני רוחות גשמים וחיותו יער בבניית ביקתת עצים וקש - עדי יחמול עליו המרחם. גזו ענפים, קיצץ אילנות, צירפם וחיברם, עד שקמה וגם ניצבה בקתה דלה שתשמש עבורו כמחסה ומסתור מזרם וממטר, עד יעבור זעם. החורף הכבד צבר תאוצה, הקור התעצם והכפור השתלט על כל אבריו, בקושי מצא מענה בבקתתו ממטרות העזו ומטר ומטללי הרוחות, אך יותר מכך - כלום.

ויהי בחצי הלילה, ארובות שמי האי נפתחו, מבול עז ניתך ארצה מלווה בסערות רעמים ובמתקפות ברקים ללא רחם. בקושי מצא יחיאל מסתור בבקתתו מהגשמים, אך שמחתו לא ארכה, כשלפתע פגע בה ברק ובן רגע הפכה כולה למאכולת אש אימתנית שצירפה לחגיגה

אף את העצים השכנים. יחיאל עומד ועיניו כלות - עד כאן! מאומה לא נותר לי מלבד בקתתי הדלה, והנה גם היא איננה, ואני אנה אני בא. גשמי דמעותיו הצטרפו לנחלי הגשמים שהלכו לים הסוער. א-לי א-לי למה עזבתני...

עולמו שחרב עליו באחת שבר אותו לגמרי בצעקות קולות וברקים עד לב השמים.

מתוך המרמור והבכי כי רבה, והנה רואה הוא לפתע מולו את הלא-יאומן: אור קטן שמתגדל עוד ועוד אט אט... אנייה מתקרבת! הוא שפשף את עיניו בתימהון, ומיאן להאמין: האם הגיע זמן גאולתי, מישוהו זיהה אותי, גילה אותי. הודו לה' כי טוב. הוא סופר את השניות והחלום הופך למציאות, אניית מטען גדולה עוגנה בסמיכות אליו.

באפיסת כוחות עלה על הסיפון, התחמם בבגדים יבשים שהוצעו לו ובמלוגמת משקה חמימה, ולאחר כשחזר לנפשו ניגש לרב החובל והודה לו על הצלתו, אך תמה בפניו: חודשים מספר שהנני מנסה בכל דרך לאותות לאניות לאור היום והלילה ובכל מצב שהוא, וכלום. והנה עתה באפלת הלילה גילית אותי בתוך הסערה, האיך, אתמהה. תמה עליו רב החובל וענה לו. וכי עיוור אני?! הן מרחוק ראיתי את המדורה הגדולה שהדלקת ואותות המצוקה ששידרת, ללא מחשבה שניה, תיכף ומיד, הפנתי את האנייה והנה הייתי שליח הצלה. אך, המשיך רב החובל בנשימה אחת לעומתו, אמור לי אתה... איך הצלחת בתוך גשם העבותות להדליק מדורת אש שכזו? הלוא דבר הוא...

דווקא הצרה והקושי, הקש ששבר את גב הגמל, הם היו ישועתו של יחיאל. וכפי שכתב יחיאל בעצמו במכתב הצלתו 'מתברר שהקושי האיום והנורא שהיה לי, הוא היה ישועתי - הכל לטובה' ומעתה הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד.

ומכאן לסיפור השגחה-פרטית בן זמנינו. אחד מן היהודים המקומיים בארה"ב, שנוקק היה להלוואה דחופה נכנס לארגון גמ"ח של רחמנים בני רחמנים ולווה סך חמישים אלף דולר תמורת ציקים שהפקיד לתוספת ביטחון בידי הנהלת הגמ"ח, צ'יק לכל חודש, אך התנה עליהם מראש שכיוון שאין לו די כסף בבנק לכן יביא בעצמו לגמ"ח כסף מזומן כל חודש ותמורתו יקבל חזרה את הציק של אותו חודש. וכך הוה בחודש הראשון השני וגם השלישי, הכל התנהג כמסוכם וכשורה, אך בחודש הרביעי שכח בעל הגמ"ח והפקיד את הציק לבנק ואפילו לא זכר לעדכן את הלווה בעל הצ'יק.

באותו לילה חזר הלווה מעבודתו מחוץ לעירו הביתה כשהוא עייף ויגע מעמל היום. אך באמצע והנה רואה הוא כי עוד מעט ואין דלק, ובאין קמח אין תורה. למזלו הספיק המקצת

דלק שנותר בכדי להגיע לתחנת הדלק הקרובה. בזרזות ניגש לעמדה למלא דלק באופן עצמאי, הוציא את כרטיס התשלומין (אשראי) ורצה לשלם בודעו בבירור שיש לו קצת כסף בבנק, אך באותו היום ירד הכרטיס יחד עם הצ'ק, והאשראי לא עבר. בצר לו התקשר לבנק בדק ונודע לו שהופקד הצ'ק של הגמ"ח שלא כרצונו בבנק ובכך התרוקן חשבוננו לחלוטין.

מה עושים. הוא נמצא מחוץ לעיר, אין לו שום גואל ומכר בכל הסביבה, ומאין יבוא עזרו. אך, לא אמר נואש אלא עמד בצד ואמר בכוונה יגם זו לטובה - כל מה דעביד רחמנא לטב עביד. הוא החל לחפש ברכב אולי ימצא שאריות מטבעות פה ושם, חיפש בעמל ומצא מטבע שם ודולר כאן וכו' ויגעת ומצאת תאמין עד שהתקבץ אצלו עשרים ושלושה דולר, אמנם לא מספיק למלא את מיכל הדלק עד תומו, אבל יספיק לו די והותר להגיע למחוז חפצו לביתו שבעיר.

לקח את הכסף והלך לשלם בחנות התחנה, משהגיע לשם הציע לו הגוי שעבד בתחנה שימלא דלק רק בעשרים דולר, ובשלושה דולר הנותרים יקנה אצלו בתחנה כרטיס להגרלה שאמורה להתקיים בקרוב על סכום כסף גדול. אותו יהודי שלא היה רגיל בכך רצה לפוטרו, אך משהציע הלה שוב ושוב, חשב שאולי זו הזדמנות, וכך עשה, קנה כרטיס בשלושה דולר, ובשאר מילא דלק. כעבור ימים מספר עלה אותו יהודי בגורל וזכה בסך 50,000 דולר כאותו סכום כולו שלוה מהגמ"ח. ח. חישוב פשוט גילה כי דווקא "הצרה הצרורה" שהכניסו בעל הגמ"ח לתוכו, זה גופא היה ישועתו, שהרי אילו שילם ישירות במכשיר האשראי ולא דרך אותו גוי כי אז לא היה נכנס ולא קונה ולא זוכה בהגרלה. ולהודיע, שכל קוויך לא יבושו ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך. (לקראת שבת מלכתא. קטעים מתוך שיחת גאב"ד חרדים)

"בְּקִרְיַת אַרְבַּע הוּא חֶבְרוֹן" (כג, ב)

מדוע חברון נקראת "קריית ארבע"

נקראת "חברון" ונקראת "קריית ארבע", ככתוב בפרשתנו ותמת שרה בקריית ארבע היא חברון (בראשית כג, ב), וביאר רבנו בחיי (שם) למה נקראת "קריית ארבע"? א'. על שם "ארבעה" זוגות שנקברו שם איש ואשתו, אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. ב'. על שם "ארבעת" הגיבורים, אחימן ששי ותלמי ואביהם שהיו דרים שם. ג'. על שם שהיתה מחלק שבטו של יהודה שהיה הבן "הרביעי".

ממשיך רבנו בחיי שיתכן לומר שקרית ארבע נקראת חברון, על שם שכל הקבור שם נפשו מתחברת למעלה בעיר אלהים עם ד' מחנות שכינה, ולא לחנם חמדה אבות העולם, שמשם זכות הנשמות להתחבר לשרשן, שהוא כסא הכבוד.

חברון יש לה ג' מעלות

בספר תפארת ירושלים (ריזנמאן, עמ' מ"ו, תרע"ג) מביא מספר שער החצר (סי' ש"פ, נדפס תרכ"ב) שלעיר חברון יש ג' מעלות, א'. שהיא בארץ ישראל. ב'. שהיא אחת מערי מקלט. ג'. שהיא מערי יהודה. והוסיף שגם חברון ת"ו היא גרמה לישיבת כל ארץ ישראל, לפי שעל ידי שכלב בא לחברון, כמו שנאמר, ויבא עד חברון (במדבר יג, כב) ניצול מעצת מרגלים, ועל ידי זה נמצא זכות וקיום והעמדה לישראל להכנס לארץ ישראל, ונמצא שקדושת חברון ת"ו היא גרמה שיכנסו ישראל לארץ ישראל ת"ו, ואף על גב שאמרו בגמרא מסכת סוטה (לד): שביאתו של כלב לחברון היתה לצורך השתטחות על קברי האבות, מכל מקום הכתוב לא תלה את ביאתו כי אם בחברון, כנאמר ויבא עד חברון (במדבר יג, כב) לומר שקדושת חברון ת"ו היא שעמדה להצילו מעצת מרגלים.

חברון חסר ו' בגימטריא עשר פעמים הוי"ה ב"ה

וממשיך ה"שער החצר" ואומר, שגם חברון נכתבה בתורה בכתיב חסר "חברון" אותיות חבר"נו"ן, שהאות נו"ן פשוטה רומזת על קשר ויחוד כל העולמות, מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין, לפי שכל העולמות מיוחדין ומקושרים בהארת אין סוף ברוך הוא, וכן חברון באמצעות קשר ויחוד כל העולמות, ולזה רמז "חברון" חסר ו', בגימטריא עשר פעמים הוי"ה ב"ה שהוא כללות כל עלמין עד סוף כל העולמות וזהו חברון חסר נו"ן.

עוד ממעלות חברון

עוד מעלות העיר חברון הביא בספר ארץ חמדה (שטרן, פרק ל"ט), בחברון כרת אברהם ברית עם אחי אשכול ואחי ענר. ונתן להם את אלוני ממרא (בראשית י"ד).

בחברון גר אברהם אבינו עשרים וחמש שנה, כמוכא בסדר עולם רבה (מ"א) וכן הוכא במדרש רבה (בראשית פרשה נ"ד סי' ו') ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים, רבים מאותן שעשה בחברון, בחברון עשה עשרים וחמש שנה, וכאן עשה עשרים ושש שנים.

ב**חברון** נמשח דוד למלכות כמובא בנ"ך (שמואל ב, ב, ד) ומלך דוד בחברון שבע שנים וששה חדשים (שמואל ב, יא).

רבי אליהו מני רבה של חברון אמר, אילו האר"י ז"ל היה בא לחברון, היה מגלה בכל ד' אמות מנוחתו של צדיק.

רבי אברהם אזולאי בספרו חסד לאברהם (מעין ג' נהר י"א) כתב וזה לשונו, כל הדר בחברון הוא בטוח, וכן הנפטרים בה ונקברים בה זוכים לעלות נפשותיהם, כי הוא יתד תקוע לעבור לגן עדן תחתון בלי עיכוב ואין מי שימחה בידם כדי ללכת לגן עדן בלא צער.

ב**חברון** בעבר היה בית הקברות גדול, וכמו שאמרו בכתובות (דף קב:) ואין לך טרשים בכל ארץ ישראל יותר מחברון, דהו קברי בה שיכבי, דהיינו שהיו קוברין בה מתיהם, ופירש רש"י בסוטה (דף לד:) ותדע דטרשין היא ואינה ראויה לפירות ככל שאר הארץ לפיכך יחדוה לקבורת מתים.

עוד כתב הגאון רבי שמעון בן דוד זצ"ל בספרו שער החצר (סי' ש"פ, נדפס תרכ"ב) עוד ראיתי להרב קמח סולת (דף נ"ג) שכתב בשם גאון עוזנו הרב ברכי יוסף, בשם מור זקנו מורנו הרב רבי אברהם אזולאי, שכשישים ידו על הקבר יאמר פסוק ונחך ה' וגו' (ישעיה נח, יא) שיש בו ט"ו תיבות כמנין קשרי היר. עד כאן. וכתב על דבריו הרב קמח סולת וזה לשונו, ואנכי לא ידעתי מה שאמר שיש בפסוק ונחך ט"ו תיבות ולפי החשבון הם י"ז תיבות? ועיין להרב מופת הדור והדרו הרב עטרת החיים (סי' ל"ד) שהביא דברי מורנו הרב רבנו אברהם הנוכר וכתב עליו וזה לשונו, ואפשר דכוונת הרב הוא שדקדק בלשונו לומר שיש ט"ו תיבות, לרמוז דלא פחות מט"ו ומנין קשרי היר היינו עם הדפק יעו"ש. ועל פי האמור יותר ניחא, דמנין קשרי היר, היינו עם הכף כמו שנתבאר.

בית הכנסת אברהם אבינו שבחברון

ברובע היהודי בחברון, עומד בית הכנסת הנקרא על שם אברהם אבינו שנוסד לפני יותר מארבע מאות שנה. והובאו לשם ספרי תורה עתיקים מבית הכנסת העתיק בעזה.

על שום מה נקרא בית כנסת זה על שם אברהם אבינו, על כך מספר בעל עמק המלך (בהקדמה שלישיית לספרו פרק י') מגדולי המקובלים.

אודיע לכם, בני אלהים חיים, דבר פלא שנעשה בחברון ביום הכפורים, בימי ר' יצחק ארחא, תלמידו של האר"י הקדוש, בשנת חמשת אלפים שלוש מאות ושמונים לפרט גדול, בימים ההם בחברון אין עשרה שיתפללו בציבור, רק בשבתות וימים טובים יתקבצו לשם מן הכפרים ומתפללים בעשרה ויותר. ויהי בערב יום הכיפורים לא היה בחברון רק תשעה אנשים. המתינו לבני הכפרים שיבואו, ולא בא אחד מהם, כי הלכו כולם לירושלים עיר הקודש, תבנה ותכונן, במהרה בימינו, אמן.

והיו יושבי חברון, והם כולם מחסידי עליון, בצער גדול ובכו הרבה בכי על שיתפללו ביום הכיפורים ביחידות. ויהי הם נשאו עיניהם, והנה איש זקן בא מרחוק, ושמחו כנגדו שמחה גדולה. וכשבא אליהם נתנו לפניו לאכול סעודה המפסקת. בירך אותם ואמר שכבר אכל בדרך. ובכן התפללו ביום הקדוש וכיבדו את האיש בכבוד גדול.

במוצאי יום הכפורים התחילו מדיינים זה עם זה, כי כל אחד רצה להביא את האורח לביתו. ונתפשרו בגורל, ונפל הגורל על החזן. הלך החזן לביתו והאורח אחריו. וכשהגיע סמוך לביתו פנה החזן לאחוריו, לכבוד האורח. שיבוא ראשון לביתו וראה והנה איננו.

באותו הלילה בא הזקן בחלום להחזן ואמר לו, אני אברהם אביכם. באתי אליכם להשלים המנין, כי ראיתי אתכם בצער גדול.

החיד"א הביא את המעשה הזה, ודן איך אברהם אבינו שכבר אינו חי יכול על פי דין להצטרף למנין, והביא את דברי ספר חסידים (סי' אלף קכ"ט) שרבנו הקדוש היה מוציא אחר פטירתו את בני ביתו ידי חובת קידוש.

ובספר שער החצר (סי' ש"פ) כותב, ראיתי להביא פה מה שראיתי בכתבי אחד קדוש מה שחלם בענין חברון וזה לשונו, בליל ב' בשבת וכו' ראיתי בחלומי אני הקטן מתושבי עיה"ק חברון, שבאתי למקום קבוץ אחד גדול להתפלל שם מנחה, ומצאתי שם אנשים שאני מכירם והיו מקצתם אומרים נתחיל זמן מנחה ומקצתם אומרים עדיין לא זמן מנחה, בהדי הכי התחיל אדם אחד שאני מכיר אותו ואמר אני רוצה לדרוש מעט על רמזי א"ב, והתחיל ואמר אות א' מרמז על אחדותו יתברך ושתק, ואני עניתי תדרוש על אות א' שמורה על אהבה, ובתוך הענין ראיתי שקצת מהקהל אומרים לי תדרוש על מעלת חברון ת"ו, והתחלתי ואמרתי, תדעו שאני רוצה לדרוש על מעלת חברון, לא בשביל שאני דר בתוכה, אלא דורש אני לשם יחוד קוב"ה, הלא תדעו שחברון לשון חיבור ואחוה, שהדרים בתוכה צריכים להיות באהבה ואחוה שלום

ורעות, ולזה אבותינו הקדושים הטמונים בתוכה לא היו רוצים להזכר כבודם על מחלוקת, שלזה אמר יעקב אבינו עליו השלום, בקהלם אל תחד כבודי (בראשית מט, י), ודרשו ז"ל (בראשית רבה פרשה צ"ח סי' ה') "בקהלם", בעדת קרה, "אל תחד כבודי" שלא יזכר שמי במחלוקתם. וכיון שלא רצה להזכר שם כבודו במחלוקת קרה, הוא הדין בכל מחלוקת. וכן כיון שיעקב אבינו עליו השלום שהוא הקו אמצעי שכולל את אברהם ויצחק, אם כן גם כן הם על דעתו יסמוכו ולכן אברהם יצחק יעקב בגימטריא תרל"ח, כמנין נור השלום וכו', ועל כן כל מחלוקת אינה מתארכת בחברון.

"וַיבֹּא אַבְרָהָם לְסֹפֵד לְשָׂרָה וּלְבִבְתָּהּ" (כג, ב)

מנין בא אברהם אבינו

איתא בחז"ל (בראשית רבה פ' נ"ח סי' ד') "ויבא אברהם", מהיכן בא, רבי לוי אמר מקבורתו של תרח בא, עד כאן. וזה מרומז כאן בראשי תיבות שבפסוק, שני חיי שרה, שהם עולים בגמט' "תרח". עוד איתא במדרש (מובא בספר גן רוה אדימאשיק, ריש חיי שרה, תרע"א) שבאותו יום ששרה נפטרה, נפטרה גם בתה.

וכל זה מרומז כאן בפסוק "ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה", "ויבא" הן אותיות "אביו" רמז ש"ויבא" ממייתת אביו תרח. "לספוד לשרה", זו מייתת שרה, כפשט הפסוק. "ולבכתה", האות כ' כתובה כאן בתורה באות קטנה, לרמז שיש לדרוש את המילה בלי האות "כ", ויוצא "לבתה", וכאלו נאמר "לספוד לשרה ולבתה".

"לְסֹפֵד לְשָׂרָה וּלְבִבְתָּהּ" (כג, ב)

למה נכתבה כ' זעירא

יש מפרשים "ולבכתה" נכתב בכ' זעירא, היות שבכה אברהם מעט, כי עד שהגיע לחברון, הלך ג' ימים מהר המוריה עד חברון, וכיון שהלכה היא שג' ימים לבכי (מועד קטן כז:): הרי שעד עתה בכה אברהם הרבה לפי כבודה של שרה, ולאחר ג' ימים לבכי, בוכים רק מעט, ולכן מובן עתה מדוע נכתבת כ' זעירא, לרמז שבכה אברהם מעט, כי כבר עברו ג' ימים לבכי.

ומורנו ורבנו הגאון מופת הדור כמוה"ר עובדיה יוסף זצוק"ל מפרש, מפני שראה אברהם אבינו בעולמות העליונים איזו שמחה וריקודים יש שם, איך מקבלים את פניה של שרה ואיזה

מקום מכובד הכינו לה בגן עדן, ועל כן היה שמח מאוד, אבל מפני הרואים בכה מעט, ולכן נכתבה כ' זעירא.

"וַיבֹּא אַבְרָהָם לְסֹפֵד לְשָׂרָה וּלְבִכְתָּהּ" (כג, ב)

מדוע לא בא גם יצחק לספוד ולבכות לשרה

כתוב כאן בתורה שאברהם הגיע לספוד לשרה ולבכותה, ונשאלת השאלה מדוע יצחק אבינו לא נזכר כאן, שגם הוא הגיע לכבד את אימו כבוד אחרון?

שלחו אביו ללמוד תורה

אמרו רבותינו (בראשית רבה וירא נ"ו י"א) שאכן יצחק לא היה שם לפי שאברהם שלח את יצחק לבית מדרשו של שם ללמוד תורה. משום שאמר אברהם, היות וכל הטובה באה לידי בגלל שעסקתי בתורה ומצוות, לפיכך איני רוצה שתמוש התורה מזרעי לעולם, לכן שלחו לבית מדרשו של שם.

שלחו אביו מפני עין הרע

ויש אומרים (בראשית רבה פרשה נ"ו סי' י"ט) ששלחו בלילה מפני עין הרע, שמא יתנו הבריות עיניהם ביצחק לאמר, כיצד הצליח לעבור את נסיון העקידה, נסיון כה קשה ובשמחה רבה, וכמו שכתוב על חנניה מישאל ועזריה, כי משעה שעלו מכבשן האש לא נזכרו יותר שמותם, משום שמתו מעין הרע.

יצחק היה בגן עדן להתרפא

במדרש אמרו (פרקי דרבי אליעזר פרק ל"א), שמכיון שנשחט רוב הקנה של יצחק והיה בסכנת מות, באו מלאכי השרת ולקחוהו לגן עדן כדי לרפאותו, ונשאר שמה במשך שלש שנים. ולכן מובן מדוע לא הגיע יצחק לספוד לשרה ולבכותה, שהרי היה באותה שעה בגן עדן. ולכן גם כשנכנס יעקב אצל יצחק אביו, אמר יצחק, ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' (בראשית כז, כז), ואמרו רבותינו (בראשית רבה ס"ה כ"ב) שנכנס עמו ריח גן עדן. והיינו כי יצחק אבינו היה מכיר מכבד את ריח גן עדן. ע"ש. ונראה לומר שזה מה שכתוב בהמשך הפרשה "ויצחק בא מבוא באר לחי ראי" (בראשית כד, סב) והביאור בכך שהיה בא מגן עדן (הובא בפירוש ריב"א על התורה בראשית כה, כז עה"פ ויגדלו הנערים).

אולם פשטות המקראות דלעיל לא משמע שנשחט רוב הקנה של יצחק, שהרי המלאך אמר לאברהם "ואל תעש לו מאומה" (בראשית כב, יב, ועיין בפירושו רש"י ובשפתי חכמים שם).

למה יצחק לא יכל להספיד את שרה

בפרדס יוסף (פאצאנובסקי, חיי שרה כ"ג ב') עמד על דברי המדרש (ילקוט שמעוני רמז תשע"ו), שכשמשנה רבנו נפטר, "זקנים שבאותו הדור אמרו, פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה. אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה". עד כאן. ומדוע באמת רק הזקנים אמרו זאת ולא הצעירים.

ויש לומר אמנם גם הצעירים ראו את ההבדל שבין משה רבנו ליהושע בן נון, ש"פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה", אך בליבם היה, מי יודע, אולי כשהיה משה רבנו בגילו של יהושע כיום, גם הוא היה בדרגתו של יהושע, וכשיגיע יהושע לגיל שמשנה רבנו נפטר, גם פניו יראו כפני חמה.

אבל הזקנים שהכירו את משה רבנו עוד בהיותו צעיר לימים, כשהיה בגילו של יהושע כיום, ידעו שכבר אז היו פניו כפני חמה. לכן, הם אלו שאמרו, "אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה".

מעתי נבין, מדוע יצחק לא הספיד את שרה, לפי שיצחק הכיר אותה רק כשהיתה מעל גיל תשעים (שהרי נולד כשהיתה בת תשעים (בראשית יז, יז)), ולומר שהייתה צדיקה בגיל מופלג כזה, אין בכך חידוש גדול. הן כל אחד בגיל תשעים ומעלה עשוי להיות צדיק, ושמא בגיל צעיר לא היתה במדרגת צדקות זו.

אבל אברהם איבנו אמר, אני הכרתי אותה בגיל חמש עשרה, וכבר אז היתה אשה גדולה, נביאה, לכן "ויבוא אברהם לספד לשרה ולבכתה", שכן הוא באמת היה יכול וראוי להספידה כהלכה.

וַיִּקֶם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל בְּנֵי חַת לְאִמְרָו (כג, ג)

כאשר מדברים לפני קהל צריך לעמוד

המילה "ויקם" צריכה ביאור מה פירושה ועניינה כאן. וביאר זאת רבנו בחיי (כאן) וזה לשונו, אנשי המקום היו בני חת וכו', ולמדנו הכתוב דרך ארץ, כי המדבר ברבים צריך לעמוד. וכן חזר למטה (פסוקים ז-ח), "ויקם" אברהם... וידבר אתם לאמר. ונראה כי המנהג היה כשידבר

היחיד בפני הרבים, היה מדבר מעומד, ובכלותו לדבר, ישב במקומו, וכן עשה אברהם, דיבר מעומד, ואמר, גר ותושב אנכי עמכם. ואחר כך ישב במקומו, וענו בני חת, שמענו אדני וגו', וכאשר רצה לדבר שנית עמד ודיבר, על כן הוצרך לחזור שנית ולעמוד, כמו שנאמר "ויקם אברהם". עד כאן.

"וַיְדַבֵּר אֶל בְּנֵי חַת לֵאמֹר" (כג, ג)

מפני דינא דבר מצרא כינס את כל בני חת

כשרצה אברהם אבינו לקנות את מערת המכפלה, ניהל את המשא ומתן עם עפרון לעיני בני חת. וצריך להבין מדוע לא קרא אברהם לעפרון לבדו וסיכם עמו את המקח, כדרכו של מקח וממכר שנעשה בצנעא ולא לעיני כל בני העיר?

תירץ ר' שלמאן אוחנה, מתלמידי האר"י ז"ל (הביא דבריו רבנו אברהם אזולאי בס' בעלי ברית אברם פר' חיי שרה) שעשה כן אברהם מפני דינא דבר מצרא, שפירושו, שעל פי הדין לשכנים יש דין קדימה לקנות את האחווה הסמוכה להם. לכן כינס אברהם את כל בני חת ואמר להם שהוא רוצה לקנות את אחוות הקבר הסמוכה להם, שלהם יש דין קדימה לקנותה, ומבקש שיוותרו לו. ומשוויתרו, השתחוה להם והודה להם כנאמר, וישתחו לעם הארץ לבני חת (כג, ז). אז פנה אברהם אל עפרון החתי שימכור לו את המערה, והוא השיבו, השדה נתתי לך (כג, יא), השתמש בלשון "נתתי", שישמעו בני חת שנותן לו השדה במתנה, ובמתנה אין דין דבר מצרא, לאמור שאז שוב אינך צריך את הסכמת השכנים. אולם כל זאת רק לצורך שמיעת בני חת, אך "אדוני שמעני, ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא" (כג, טז), אמר עפרון לאברהם בשקט, שישלם לו בצניעא בלא ידיעת בני חת, כך לא יוכלו בעתיד לבא בטענת בר מצרא.

"גַּר וְתוֹשֵׁב אֲנִי עִמָּכֶם" (כג, ד)

מנהגן של הבריות בבנין הבתים

בספר ילקוט לקח טוב (בייפוס, כאן) מביא מהחפץ חיים במשליו (סג), בנוהג שבעולם, אם רוצה אדם לבנות בית יפה, מביא אדריכל אומן להכין לו את הבית. ומעשה בעשיר אחד שהזמין אצלו אדריכל אומן ואמר לו, מבקש אני שתכין לי תוכנית של הבית, אולם בעיקר שים לב לטרקלין שיהיה גדול ונאה ביותר, ואף בפרוזדור יפה אני חפץ.

לאחר שהראה לו את המקום שעליו אמור לקום הבית, אמר האדריכל לבעל הבית, בדקתי את המקום, ואי אפשר להקים עליו גם טרקלין יפה וגם פרוזדור יפה, אם רצונך בטרקלין יפה וגדול, יש הכרח להקטין את הפרוזדור, וככל שנגדיל את הפרוזדור כך ילך ויצטמצם הטרקלין. לו לעצתי תשמע, הייתי לוקח חלק מהשטח המיועד לפרוזדור ומוסיף לטרקלין, כדי שנוכל לעשותו גדול ומרווח, וכפי שכן הוא מנהג הבריות בבניית בתים, לעשות טרקלין גדול ונאה, ואילו הפרוזדור חשיבותו פחותה. ואם תעשה להיפך, סופך להיות צחוק בעיני הבריות ויאמרו עליך, ראו מה עשה פלוני, טרקלין אשר בו יושבים בדרך קבע ומקום לקבלת אורחים, עשהו קטן וצר, ואילו הפרוזדור, שאינו משמש אלא מעבר ארעי, עשהו גדול ומרווח.

כך בזמן שאנו כאן בעולם הזה, אנו בונים לעצמנו את הטרקלין לעולם הבא, כדברי חכמינו זכרונם לברכה במדרש למשלי (בוכר, י"ד א'), ללמדך שכל מי שקנה לו דברי תורה, קנה לו בית בעולם הבא, ובמקום כך אנו טורחים להגדיל וליפות את הפרוזדור? עלינו להיות בבחינת "גר" כאן בעולם הזה ובבחינת "תושב" בעולם הבא ולא להפוך את היוצרות.

"וּפְגַעוּ לִי בְּעִפְרוֹן בֶּן צִחֵר" (כג, ח)

כשעפרון היה נכנס למערה היה מרגיש שבא שד להורגו

כתב הש"ך בחיבורו על התורה (כאן) וזה לשונו, אמר (הפסוק) בן "צחר", בגימטריא "רצח". שבכל שעה שהיה רוצה (עפרון) ליכנס למערה, היה נראה לו כמי שרוצים להרגו. ויש אם למקרא, שאנו קורים "צוחר" בו"ו, גימטריא ש"ד, שהיה נראה לו כמי ש"שד" רץ אחריו להורגו.

"וַיִּתֶּן-לִי אֶת-מַעְרַת הַמְּכַפְלָה" (כג, ט)

מי חפר את המערה?

הזוהר הקדוש (ח"א דף נ"ז ע"ב) מבאר, כי אחרי שגורש אדם הראשון מגן העדן, נשלח לעבוד את האדמה. ומרחמנותו של ה' יתברך השאירו בסמוך לגן עדן התחתון, עד שבסמוך למיתתו, ראה אור אחד דקיק עולה באותו מקום שיוצא מגן עדן, וחצב שם את המערה וטמן בה את עצמו ואת אשתו, וזו היתה מערת המכפלה.

ובזוהר חדש (ח"ב רות דף ל"ג ע"ב) מוסיף רבי קיסמא לבאר שבשעה שמתה חוה, רצה אדם הראשון לקברה שם, כי הריח שם ריחות גן עדן. וכשרצה לחצוב עוד חלקים מן המערה יצאה בת קול ואמרה לו "דייך". באותה שעה עמד ולא חצב יותר, ושם נקבר. ומי נתעסק

בקבורתו, שנת בנו שהיה בדמותו ובצלמו. רבי רחומאי אמר, הקדוש ברוך הוא נתעסק בו כשנוצר, ונתעסק בו כשמת, ולא היה מי שיודע מקומו, עד שנכנס אברהם למערה, הריח ריח בשמים של גן עדן, ושמע קול מלאכי השרת אומרים, אדם הראשון קבור כאן, ואברהם יצחק ויעקב מוכנים יהיו למקום הזה, ראה את אדם הראשון ונר דולק מעל ראשו, ויצא. ומאז היתה תאוותו על המקום הזה. אמר רב הונא, קודם שבא אברהם, רבים היו מבקשים לקבר שם, ומלאכי השרת היו שומרים המקום, על ידי אש שהיתה דולקת שם, עד שבא אברהם ונכנס, וקנה את המקום.

בילקוט מעם לועז (בראשית פרק י"א) כתב שאדם הראשון חפר את המערה בידו, וכך היה סדר הדברים: ביום הראשון טבל במימי הגיחון, והגיעו המים עד צוארו, ועשה הפסקה צום שבעה שבועות מלאים, עד שעורו נעשה כמו משי, וכל אותו זמן היה הולך ובוכה ומבקש רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא שיכפר לו עוונו, וכשדעתו נחה אמר בלבו אחרי מותי בודאי יטמנו אותי במקום אחד, ויעשו ממני עבודה זרה, לכן עשה מערה בת שתי קומות, וצוה לאנשיו לטמון אותה בתחתונה יפה יפה, כדי שלא יוכלו למצוא אותה. וכן מובא גם בילקוט שמעוני (בראשית פרק ג' רמז ל"ד).

מי בנה את בנין המערה

בספר "כפתור ופרח" (שהיה בשנת פ"ב לאלף השישי) כתב שמקובל שבנין המערה הוא מבנין שלמה המלך, מאבני המקום של בית המקדש. ובספר "במראה הפנים" לירושלמי (תענית כא.) כתב שהילני המלכה עשתה הכיפה בראש הבנין.

מתי ומדוע התאזו אברהם ושרה למעשה

בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ו) מובא, שכשרץ אברהם להביא בן בקר, ברח בן הבקר ונכנס למערת המכפלה, ונכנס אחריו אברהם, ומצא שם אדם וחזה שוכבים על המטות ונרות דולקים עליהם, וריח טוב עליהם כריח ניחוח, לפיכך חמד את המערה לאחוזת קבר. ובזוה"ק (חיי שרה קכ"ז ע"א) הובא שראה אור גדול שמאיר במערה ונר שדולק שם.

עוד מוסיף המדרש תנחומא (בובר, חיי שרה סי' ג') שגם שרה בעצמה ידעה מקדושת המערה, שהמדרש דורש את כל פרק אשת חיל על שרה ואת הנאמר, זממה שדה ותקחהו (משלי לא, טז) דורש, שעוד בהיות שרה בחיים היה "זממה" - לקחת את שדה מערת המכפלה, "ותקחהו" שהרי נקברה בה.

המערה היא פתח גן עדן

כתב בספר טוב הארץ (עמוד ק"ד) מערת המכפלה אשר בחברון תוב"ב שם קבורת האבות, וידוע כי מערת המכפלה היא מעבר לגן עדן התחתון (זוהר ויחי דף ר"ט ע"א, ועוד בסמוך). כי עובר לסוח"ר (בראשית כג, טז) בגימטריא אור"ח לג"ן, כי לסח"ר חסר ו' כתיב ובגימטריא חצ"ר לרמוז כי המערה כחצר לגן עדן כאשר יתבאר. וכן עוב"ר לסוח"ר גימטריא תק"ע, כי עב"ר לסחר כתיב חסר, לרמוז שכל הדר בחברון הוא בטוח, וכל הנפטרים בה והנקברים בה זוכים לעלות נפשותיהם, כי הוא יתד תקוע לעבור לגן עדן תחתון בלא עיכוב ובלא מי שימחה בידם, כדי ללכת לגן עדן תחתון בלא צער.

וכתוב בזוהר הקדוש (ח"א דף פ"א ע"א) וזה לשונו, נשמה כד נפקת מהאי עלמא, אי זכאת עאלת בגנתא דעדן דארעא דנטע קב"ה לרוחיהון דצדיקייא, כגוונא דהווא גנתא דעדן דלעילא, ותמן כל צדיקא דעלמא, וכד נשמתא נפקת מהאי עלמא, עאלת במערתא דכפלתא דתמן איהו פתחא דגן עדן.

התפלות עוברות דרך מערת המכפלה

כתב הגאון המקובל רבי נתן נטע שפירא בספרו מגלה עמוקות (אופן דכ"ב), בקש משה להכנס לארץ ישראל, משום שהראה לו הקדוש ברוך הוא גם כן למטה שיש שם שבעה פתחים, כדאיתא בזוהר (פ' לך לך) שהנשמה הולכת בשעת יציאת נשמה מן הגוף דרך הפתח הראשון של מערת המכפלה, ששם נקברו האבות והאמהות אדם וחיה בקרית ארבע שהם ארבעה. וכן כל תפלו' שלהם כשהן עולות למעלה דרך מערת המכפלה הן עולות.

"וַיִּתֶּן-לִי אֶת-מַעְרַת הַמַּכְפֵּלָה" (כג, ט)

מקור השם "מכפלה"

בעירובין (דף נג.) אמרו מאי מכפלה, שכפולה בזוגות.

בפרקי דרבי אליעזר (פרק ב') מובא, שאמר אדם הראשון עד שאני בחיים אבנה לי בית מלון לרבעי. אמר ומה הלוחות על ידי שהן עתידין לכתוב באצבעו של הקדוש ברוך הוא, עתידין מימי הירדן לברוח מפניהם, גופי שגבלו שתי ידיו, ורוח נשמת פיו שנפח באפי, על אחת

כמה וכמה, ולאחר מיתתי יבואו ויקחו את עצמותי ויעשו להם עבודה זרה, אלא הריני מעמיק את ארוני למטה בארץ מערה לפנים ממערה, לפיכך נקראת מערת המכפלה.

האר"י ז"ל (שער הפסוקים חיי שרה סי' כ"ג) נתן טעם שנקראת ד' שמות: המכפלה, מערת המכפלה, שדה המכפלה, מערת שדה המכפלה. כי כל זה בשם ב"ן, שהוא פעמיים הוי"ה ב"ה, וה' ראשונה של השורש נקראת מערת המכפלה. וה' של המילוי נקראת מכפלה, וה' שניה נקרא שדה המכפלה, וה' של המילוי שלה נקראת מערת שדה המכפלה.

"מכפלה" גימטריא קע"ה, כמספר שנותיו של אברהם אבינו. וכן "המכפלה" גימטריא ק"פ, כמנין שנותיו של יצחק. וגם המכפלה"ה עם ב' כוללים גימטריא יעקב.

סדר הקבורה של האבות במערה

בירושלמי מסכת תענית (דף כא.) כתוב, אבות דרך הַסֵּב הן קבורין. אברהם באמצע, יצחק למעלה ממנו, ויעקב למטה ממנו. וכתב בספר "מראה הפנים" על הירושלמי (נדפס בגליון הירושלמי תענית כא.) שעל כפת המערה מצוייר סדר קבורת האבות.

ראשו של עשו

וּכְתָב עוד המראה הפנים (שם) כי מן הצד של המערה יש תיבה עשויה בתוך עמוד הכותל, ושאל את השומר מה זה, ואמר שמקובלים הם כי ראשו של עשו טמון וקבור שם מלמטה, ולא כתבו שמו (לא חרטו את השם עשו שם רק...), כי אם עשו זה לסימן (ששם קבור ראשו).

וּבְסוּף פ"ק דסוטה (דף יג.) מובא, כי חושים בן דן שקל קולפא ומחייה ארישיה דעשו (לקח אלה והיכה בה את ראשו של עשו) נתרו עיניה (קפצו עיניו) ונפלו אכרעיה (מחוריהן על רגליו) דיעקב. עד כאן. אם כן בגמ' מבואר שעניו של עשו נקבר שם.

אמנם במקובלים הראשונים (כגון הרמ"ק באור יקר נח שער א' סי' ט' כרך ד' דף מ') וכן הובא ברמ"ע מפאנו כתבו דכל ראשו נקבר שם.

"וַיִּתֶּן-לִי אֶת-מַעְרַת הַמַּכְפֵּלָה" (כג, ט)

עדויות המבקרים בתוך המערה

בגמ' בבא בתרא (דף נח.) מובא, רבי בנאה הוה קא מציין מערתא (היה מסמין מערות קבורה, כדי שלא יטמאו על ידן), כי מטא למערתא דאברהם (כשהגיע למערת המכפלה), אשכחיה (מצא)

לאליעזר עבד אברהם דקאי קמי בבא (שעומד בפני הפתח), אמר ליה מאי קא עביד (מה עושה) אברהם, אמר ליה, גאני (שוכב) בכנפה (בחיקה) דשרה וקא מעיינא ליה ברישיה (והיא מעיינת, בודקת בראשו). אמר ליה (ר' בנאה) זיל אימא ליה (לך אמור לו) בנאה קאי אבבא (עומד בפתח), אמר ליה ליעול (שיכנס) מידע ידיע (הרי ידוע) דיצר בהאי עלמא ליכא (בעולם הזה, בעולם העליון אין יצר הרע ולכן הוא יכול להכנס, למרות שבעולם הזה אין נוהגים כך), עייל עיין (נכנס, עיין) ונפק (ויצא). כי מטא למערתא (כאשר הגיע למערת) דאדם הראשון, יצתה בת קול ואמרה נסתכלת בדמות דיוקני (כלומר, הסתכלת באברהם, שהוא כעין דמותו של אדם הראשון) בדיוקני (בתמונתי) עצמה אל תסתכל. הא בעינא לצינוי מערתא (הרי צריך אני לציין את המערה)? (אמרו לו) כמדת (המערה) החיצונה (שם קבור אברהם) כך מידת הפנימית... אמר רב בנאה, נסתכלתי בשני עקיביו (של אדם הראשון) ודומים לשני גלגלי חמה.

בספר מסעות ר' בנימין (לרבי בנימין מטודילה) הביא שבני אדם ירדו למערה על ידי נתינת שכר לשומר, ובמערה השלישית יש ששה קברים ועל קבריהם חתומים אותיות חקוקים באבנים שמותיהם אברהם יצחק יעקב שרה רבקה ולאה. ויש שם חביות הרבה מלאות מעצמות ישראל.

בספר גלילות ארץ ישראל (שמחברו היה בשנת ה"א שפ"ז) מובא שהוא פיזר הרבה מעות עד שנתנו לו ליכנס, והוא היה בבנין שעל מערת המכפלה וירד לתוכו ט"ו מדרגות, ובא למערה רחבה שבתוכה ומשם יוצא רוח גדול ואי אפשר לעמוד שם כחצי רבע שעה.

זכתב הרמב"ם (אגרות קנאות, במבוא לאגרות הרמב"ם הערה י', נדפס ליפסיא תרי"ט), ובאחד בשבת תשעה בחדש (מרחשון) יצאתי מירושלים לחברון, לנשק קברי אבותי במערה, ואותו יום עמדתי במערה והתפללתי, שבח לאל יתברך על הכל, ושני הימים האלה שהם ששי (בו ביקר הרמב"ם במקום המקדש בכותל) ותשיעי (בו עמד במערת המכפלה) למרחשון נדרתי שיהיו לי כמו יום טוב ותפלה ושמהה בהם ואכילה ושתיה.

רבנו עובדיה מברטנורא (אגרות ארץ ישראל, יערי, עמ' 126) כותב לאביו בשנת רמ"ח, את תיאור מערת המכפלה וזה לשונו, וחלון קטן יש מחוץ לחומה אשר על גבי המערה ואומרים שהוא כנגד קברו של אברהם אבינו, ואני עמדתי שם והתפללתי נגד החלון הקטן ההוא.

מעשה נס שאירע כשירדו להתפלל במערה

בספר שערי ירושלים הובא מעשה שפעם אחת עצר הגשם מן השמים, וכל התפילות והתעניות וההשתחויות על קברי צדיקים לא הועילו. וישלח הפחא ליהודים להתפלל על הגשם,

ואמרו לו אם יניחו אותם לירד למערה יבא גשם מיד. בחרו עשרה צדיקים תלמידי חכמים בעלי קבלה, ונכנסו למערה וירדו חמש מדרגות ויקראו ספר ראשון בתהלים ושלחו ועדיין השמש זורחת, ירדו עוד חמש מדרגות וקראו ספר שני ועדיין השמש זורחת, ירדו עוד חמש וקראו ספר שלישי ואמרו להם התקדרו השמים בעבים, והתחיל הגשם יורד. עזבו כוונות הגשם והתחילו להתפלל על הגאולה ובאה רוח סערה ברעש גדול ודחפתם החוצה, הבינו כי לא בא העת ויצאו.

רבי אברהם אזולאי זצ"ל ירד למערת המכפלה

פעם בא הפחא מקושטא לעיר חברון. ומנהג הערבים, שהולכים ביום ששי למערת המכפלה. בתוך הערבים הבאים למערת המכפלה היה גם הפחא הבא מקושטא, וכאשר ראה את פתח הבור מעל המערה, ביקש לרדת לתוך המערה, אך הבהירו לו שאין יצור אנוש אשר יעז לרדת למערה עצמה.

התעקש הפחא לראות מה בתוך המערה, הסיר את המכסה מעל פי הבור אשר מעל המערה, והתכופף. בתוך כך נפלה חרבו מן הנדן והתגלגלה למעמקי מערת המכפלה. חרב זו היתה משובצת אבנים טובות ומרגליות ושווה כל הון. גזר הפחא על אחד הישמעאלים לרדת לתוך המערה ולהוציא את החרב. שילשלו את אחד המשרתים בחבל לתוך הבור, והנה אך ירד, יצאה נפשו. הורידו עוד ישמעאלים אחרים, לא הספיקו להגיע למטה, והוציאו מתים. כיוון שראה הפחא כך, אמר, מה אעשה, וכי אמית את כל משרתי? אזי גזר על היהודים לרדת ולהביא את החרב.

הפילו יהודי חברון גורלות מי ירד למערה, ונפל הגורל על רבי אברהם אזולאי. כשראה הצדיק שעליו נפל הגורל, טבל ועלה ולבש בגדי לבן. כל אותו הלילה היו אנשי חברון יושבים לפניו, והוא דורש לפניהם בסתרי תורה. כשהאיר השחר, קם ואמר לחבריו שיתפללו עליו שלא יאונה לו כל רע. הלך אל מערת המכפלה, קשרוהו בחבל, וירד הצדיק לתוך המערה... כיון שירד, העלה להם את החרב בחבל והחל להתהלך בתוך המערה, וניגלו אליו נשמות האבות. עברו שעות, וכל היהודים ממתנינים ומצפים, מתי ישוב רבי אברהם אזולאי מן המערה והאם יזכו לראותו, פן יקראהו אסון. לבסוף נתן אות והעלוהו מן המערה, וכל יהודי חברון ששים ושמחים לקראתו. בשובו מן המערה אמר לחבריו, שהראו לו מן השמים שבקרוב יסתלק מן העולם ויכנס לגן עדן יחד עם האבות.

כל אותו הלילה היו חבריו יושבים עמו, והוא דורש לפניהם בפרדס החכמה ובסתרי תורה בקבלה עד עלות השחר. כאשר הפציע אור הבוקר ירד הצדיק למקווה טבל ועלה, לבש בגדי לבן, קרא קריאת שמע, ויצאה נפשו בטהרה... וכל ישראל מצטערים כי אבד חסיד.. (הובא בילקוט אור החיים, עמ' ע"ח).

"וְאֶקְבְּרָה אֶת מֵתֵי שָׁמָּה" (כג, יג)

משה רבנו קבור במערת המכפלה, ומי עוד

מחילה יש מקברי אבות לקבר משה

כתוב בספרי (דברים וזאת הברכה רמז שני¹), סמליון אומר מחילה (מערה) היתה יוצאת מקבורתו של משה לקבורתן של אבות, נאמר כאן וימת שם משה (דברים לד, ה), ונאמר להלן, שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו (בראשית מט, לא).

עוד ראיתי כתוב (בילקוט הראובני פרשת ברכה, בשם ספר התמונה, סודות האות ר') כי משה וצפורה נקברו במערת המכפלה, ומה שכתוב, גם אתה לא תבוא שם (דברים א, לו), ושמה לא תבוא (דברים לב, נב), לא תבוא בעצמך, אבל המלאכים יביאוך שמה בטהרה, שלא ידע איש את קבורתו אלא המלאכים, עיין שם. וראה למרן החיד"א בספר חומת אנך (פרשת חיי שרה) שהביא כן מרבנו אליעזר מגרמייזא, וזה רמוז בר"ת מערת שדה המכפלה.

גם בספר תוספות השלם (כאן אות ה') הביא כן בשם רבנו אליעזר מגרמייזא מבעלי התוספות, שהמילה "שמה" יש בה אותיות משה. רמז שמשה קבור במערת המכפלה, כדאיתא בספרי (הנ"ל). ויש להוסיף שכן הפסוק, מערת שדה המכפלה (כג, יט) עולה ראשי תיבות משה.

זכך כתב בספר "התמונה" (בסודות האות ר'), שה' זוגות נקברו במערה, ג' נגלו וב' נסתרות, הגלויות הם אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה, והנסתרות הם אדם וחווה משה וציפורה, ואף על פי שנאמר במשה ויקבור אותו בגי (דברים לד, ו) הרי שמשה קבור בגי ולא במערת המכפלה. פסוק זה למשל, כי הנה פסוק אחר יש בזה הסותרו, שנאמר ולא ידע איש את קבורתו (המשך הפסוק שם) הנה שלא יודעים את מקומו ואינו קבור בגי שהוא מקום ידוע? אלא אלו ואלו דברי אלהים חיים, אמת שלא ידע איש את קבורתו, אבל המלאכים יודעים, לפי שהם קברו את משה במערת המכפלה. והראיה שהכתוב אומר, כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא (דברים לב, נב), מדויק לשון הפסוק "לא תבוא" בעצמך, אלא יביאך במהרה, וזהו לפי

ששם נקבר משה על ידי המלאכים. ועל ענין אדם וחווה שקבורים במערת המכפלה, על כך יש לנו קבלה מדברי רבותינו ז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק כ').

"אֶרֶץ אַרְבַּע מְאוֹת שָׁקֶל כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מֵהָ-הוּא" ... וַיִּשְׁקֶל אַבְרָהָם לְעֶפְרָן... אַרְבַּע מְאוֹת שָׁקֶל כֶּסֶף עִבְרַיִם לְסַחָר" (כג, טו-טז)

מה הפירוש "ביני ובינך מה היא"

כתב בספר תורת משה נתן (וינגרייז תרנ"ו) בשם אחיו הגאון רבי שמואל זאב אב"ד באיאם, שעפרון אמר לאברהם "ביני ובינך מה היא", וכוונתו היתה שהמספר הזה של ארבע מאות, רמוז באמצע האותיות של השם שלי ושלך, "ארבע מאות" הם נמצאים, "ביני", בין השם שלי, "ובינך" ובין השם שלך. ופירושו שהאות האמצעית של עפרון היא ר', וכן האות האמצעית אצל "אברהם" היא ר', ויחד זה ארבע מאות.

התורה כתבה "עפרן" חסר ו'

אבל התורה כאן כתבה "עפרן" חסר ו', ואז האות ר' אינה באמצע, אלא באמצע נמצאות האותיות פ' ור' יחד, ולפי זה לא מתאים החשבון של עפרון. וזו כוונת המדרש (בראשית רבה פרשה נ"ח סי' ז'), שעפרון היה "נבהל להון", שהיה בהול לרדוף ולהשיג לעצמו הון של ממון, "איש רע עין", ולכן הוא ביקש ארבע מאות שקל, כמנין של "רע עין", "ולא ידע כי חסר יבואנו", שלא ידע שעבור זה יחסרו לו אות משמו.

כל זמן שהיתה המערה ביד עפרון, הקרינה עליו מקדושתה

בהקדמת ספר אבות על בנים (בראך, עמ' כ"ד, נדפס תרע"ד) ביאר את סיבת חסרון האות ו' משמו של עפרון, על פי דברי רבנו בחיי (ויקרא יא, מג) שכתב שמפני שהאות ו' היא אות מאותיות שמו הגדול יתברך, מתוך שם "הויה", לכן במקום שחסרה אות משמו, מראה הדבר שחסרה שם קדושה, לכן "קדוש" בכתוב מלא, מורה הדבר על קדושה וקירבה אליו יתברך, אבל "קדש" בכתוב חסר, מורה על טומאה וריחוק מן הקדושה, לכן אדם המיוחד לטומאה נקרא "קדש".

על פי דברי רבנו בחיי אלו, הוסיף האבות על בנים, שמעתה כל זמן שהיתה המערה בידו של עפרון, הקרינה עליו מקדושתה, והיה שמו מלא ו', ואילו היה נותן את השדה במתנה לאברהם אבינו היה מתעלה יותר. אבל מכיון שמכרה בכסף מלא, נתרוקן מן הקדושה, וחסרה האות ו' משמו.

וזכמו שמצינו בחירם מלך צור שבשעה שסייע בבנין בית המקדש, נכתב שמו מלא עם ו', ככתוב, ויעש "חירום" את הכיורות (מלאכים א, ז, מ). אולם אחרי שעשה את הכל, ושלמה המלך שילם לו, נכתב שמו חסר כנאמר, ויכל חירם לעשות את המלאכה (שם, המשך הפסוק).

וזן מצינו כאשר ביקש דוד המלך לבנות את בית המקדש, קנה את שטח הר הבית מארונה היבوسی, כפי שציוה עליו ה' על ידי גד הנביא, ושם נכתב שמו ארונה (שמואל ב, כד לאורך הפרק) בכתוב מלא עם האות ו'. ואילו לאחר שקנה אותה ממנו, כתוב שמו של "ארנה" חסר ו', כי נקרא בשם ארנן (דברי הימים א, כא, כב).

"וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרָן... אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף" (כג, טז)

על מערת המכפלה אין הגוים יכולים לומר גזולה היא

כאמור אברהם קנה את המערה והשדה מעפרון בארבע מאות שקל כסף. ואמרו במדרש בראשית רבה (פרשה ע"ט סי' ז) אמר רבי יודן בר סימון זה אחד משלשה מקומות שאין אומות העולם יכולין להונות את ישראל לומר גזולים הן בידכם, ואלו הן: מערת המכפלה ובית המקדש וקבורתו של יוסף. מערת המכפלה דכתיב, וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרון (בראשית כג, טז), בית המקדש דכתיב, ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב (דברי הימים א, כא, כה), וקבורתו של יוסף, ויקן את חלקת השדה (בראשית לג, יט), יעקב קנה את שכם.

"וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרָן... אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף" (כג, טז)

למה אברהם שילם על מערת המכפלה

בספר פענח רזא (הלוי, חיי שרה כאן, נדפס בשס"ז) כתב טעם פלא על מה ששילם אברהם סכום של ארבע מאות שקל כסף, והוא משום שרצה אברהם, שיהיה לכל בר ישראל, חלק של אמה על אמה במערת המכפלה, ולכן שילם ארבע מאות שקל, שסכום זה לפי התורה הוא תשלום עבור שטח של ששים ריבוא אמה על אמה, לפי שיעור זרע חומר שעורים, כמנין שקבעה תורה בפרשת בחוקתי לפדיון שדה מהקדש.

ונבאר, כתוב בפרשת בחוקתי (ויקרא כז, טז), ואם משדה אחוזתו יקדיש איש לה' והיה ערכך לפי זרעו זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף. דהיינו המקדיש קרקע שבאה לו בירושה, ובא לפדותה, נותן להקדש חמישים שקל כסף עבור כל שטח שראוי לזרוע בו זרע חומר שעורים. והחומר הוא כור, והכור הוא שלשים סאה, נמצא כי זרע חומר שעורים, הוא

בית זרע של שלשים סאין מן השעורים. ובמסכת עירובין (דף כג:) ילפינו, דחצר המשכן היה ארכה מאה אמה על חמשים אמה והיה גודלה בית סאתיים. נמצא שכל בית סאה היא חמשים אמה על חמשים אמה, הווה אלפיים וחמש מאות אמה על אמה. ובבית כור שהוא שלושים סאה, יש שבעים וחמש אלף אמה על אמה (30 כפול 2500, יוצא 75,000), וכאמור בתורה, שויו חמשים שקל כסף.

מערתה צא וחשב שארבע מאות שקל כסף, ששילם אברהם, הן פי שמונה מחמשים שקל, ומכאן נדע את גודל מערת המכפלה והשדה שקנה במחיר זה, שבהן יש ששים ריבוא פעמים אמה על אמה (8 כפול 75,000 יוצא 600,000), כנגד מנין עם ישראל.

”וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרָן... אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף” (כג, טז)

מהיכן היו לאברהם אבינו 400 שקל שעובר לסוחר בכל העולם

מהיכן היו לאברהם אבינו 400 שקל עובר לסוחר בכל המדינות כולם. מבאר זאת המדרש תלפיות (הביאו בספר ילקוט שמעון, לסרי, חיי שרה, עה"פ ארבע מאות) בפרשה הקודמת כתוב, היניקה בנים שרה (כא, ז), וביארה הגמרא (בבא מציעא פז.) שאותו היום עשה אברהם אבינו משתה גדול, שהשתתפו בו כל גדולי עולם. מכל העולם באו מלכים ושרים יחד עם נשותיהן והביאו את בניהן, לראות הפלא הזה שבגיל תשעים שנה נולד לשרה בן, ונתנו את התינוקות שתניק אותם שרה לנסותה, לראות שלא הביאה אסופי מן השוק.

זכמה היו, ארבע מאות ושמונה שרות, כי הפונדק של אברהם היו לו 4 פתחים ובכל פתח נכנסו 102 שרות, כמו שכתוב, הניקה בנים שרה (כא, ז), "בנים" גימטריא ק"ב, כפול ארבע פתחים, יוצא ארבע מאות ושמונה, כמס' ח"ת, וכל אחת מהן הביאה מתנה, כי כך היה דרכם, וכמה הביאה, שקל אחד ממדינתה, ואם כן נעשה לאברהם אבינו 400 שקל כסף עובר לסוחר מכל המדינות כולם, ונתן אותם לעפרון.

”וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרָן... אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף” (כג, טז)

כמה הם ארבע מאות שקל

בבכורות (דף נ.) אמרו שארבע מאות שקל הנאמר כאן, היינו ארבע מאות קינטרין. ומעניין שלפי החשבון של משקלי זמנינו, הקנטר משקלו ארבעים ושנים וחצי קילו כסף (ראה מדות ושיעורי תורה, ביניש, עמוד תמ"ו). נמצא שאברהם נתן לעפרון לפי משקל זמנינו שבע

עשרה אלף קילו כסף, שהוא לפי ערך זמנינו, ארבע מליון ומאה שבעים ושלוש אלף וחמש מאות שקל.

"וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי חַת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עִבֵּר לְסַחֵר" (כג, טז)

אבימלך נתן לשרה אלף כסף בשביל אברהם עבור עפרון

במדרש (בראשית רבה פרשה נ"ח ס' ז') איתא על פסוק זה, הדא הוא דכתיב, נבהל להון איש רע עין (משלי כח, כב), זה עפרון שהכניס עין רעה בממונו של צדיק. ולא ידע כי חסר יבואנו (שם המשך הפסוק), שחיסרתו התורה ו' (התורה החסירה את האות ו' משמו של עפרון) הדא הוא דכתיב, וישמע אברהם אל עפרון, וישקול אברהם "לעפרון" (בראשית כג, טז) עפרון כתיב, חסר ו'.

ובאדרא רבא כתוב לכאר רמז בדברים, שעפרון היה איש "רע עין", וגימטריא של "רע עין", הוא ארבע מאות, ולכן הוא ביקש ארבע מאות שקל כסף מאברהם. ואם לא היה מבקש, היה מקבל אלף שקל, כי אבימלך נתן לשרה אלף כסף, ורצה אברהם לתת אותם לעפרון. אבל מכיון שבקש 400, קיבל רק 400, ולכן חסר אות ו' שמו של עפרון, לאמר לך, שהפסיד 600 שקל, הנרמזים באות ו' שנחסרה משמו.

"וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן" (כג, טז)

למה אברהם לא התווכח על המחיר

לשון הפסוק מורה, שמיד כאשר שמע אברהם את הסכום שקצב עפרון, שילם אותו, בלי לפצות פה ולצפצף, ולא התווכח על המקח כלל. דומה הדבר למה שכתב החיד"א בפני דוד (פרק י"ד סעיף ו') שרבנו האר"י היה קונה מצוה בכל מחיר שמבקשים בלי ויכוחים, כאשר היה שואל המוכר בפעם הראשונה. וזאת כדי שלא יהיה אחיזה בזה לקליפות. ולכן יש לומר שמיד כאשר "שמע אברהם" את בקשת עפרון, שקל לו את הכסף ללא אומר ודברים.

"וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן... אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף" (כג, טז)

עפרון כלפי חוץ נראה כמנומס, אך בפנימיותו הוא "חתול"

פלא גדול היא ההנהגה של עפרון, בתחילה עפרון הציע לאברהם לישול את השדה בחינם ללא תמורה כנאמר, לך נתתיה (כג, יא), הנה לנו נדיב לב בכל מאודו, ואילו אחר כך עפרון

משנה את עורו מן הקצה אל הקצה, ולוקח בתמורה לקרקע ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר (כג, טז), כסף שניתן לסחור עמו בכל מקום בעולם? מתרץ זאת הסבא מקלם (הובא בדרכי מוסר ריש חיי שרה עמ' נ"ד) על פי הסיפור הבא:

בדורו של הרמב"ם היה ויכוח בין הרמב"ם לחכמי מלך מצרים, האם אפשר לשנות את טבעם של בעלי חיים. יועצי המלך טענו שאפשר לשנות את טבעם של בעלי חיים, ואילו הרמב"ם טען שאי אפשר לשנות את טבעם.

חכמי המלך לא הירפו לרגע ורצו להוכיח לכולם את חכמתם. ועל כן לקחו חתול והתחילו לאלף אותו. החתול "הכשרוני" בזמן קצר הבין את הנדרש ממנו והחל להפתיע את מאלפיו, עד אשר החזיק בידיו מגש עם כוסות שתיה והחל לחלק לאנשים. יועצי המלך שהבינו שזה הזמן המתאים להראות לכולם את חכמתם, הזמינו את תושבי עירם ואת המלך לכיכרה של עיר. ברחובות נתלו שלטים "החתול המנומס", "ערב מרתק ומשעשע". כולם הגיעו חוץ מהרמב"ם. היועצים לא רצו לפתוח את הקרקס ללא הרמב"ם. מיד ציוו על פקידי המלך להביא את הרמב"ם.

הרמב"ם, ששכח מהויכוח, הגיע בליווי הפקידים לשולחן הכבוד. המנחה פתח ובקש מיועצי המלך להציג בפני הקהל את "החתול המנומס", ולקול תשואות הקהל, הגיע החתול כשהוא מהלך עם מגש עמוס כוסות שתיה. הרמב"ם, שעמד נבוך לצד היועצים, הוציא מכיסו את קופסת הטבק על מנת להריח ולהפיג את שיעמומו. ולא ידע שה' הקדים רפואה למכה, שבפעם הקודמת כשהשתמש הרמב"ם בטבק, זימן ה' עכבר קטן שיכנס לקופסא וכשסגר הרמב"ם את הקופסא, העכבר ניצוד בתוכה, ועתה כשפתח את קופסת הטבק, זינק לו העכבר הקטן החוצה. החתול המנומס בראותו עכבר, שכח את נימוסיו, זרק את מלוא המגש ורדף אחר העכבר.

קם הרמב"ם ואמר לנוכחים, עכשיו ראיתם כמו עיניכם, שחתול נשאר חתול, ואינו יכול לשנות את טבעו, והוא יכול רק להתחפש למנומס ותו לא.

כך תירץ הסבא הקדוש, עפרון ניסה להיות מנומס, אך לא יכל להתגבר כאשר ראה את סכום הכסף ולכן שינה את גישתו.

"אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁקֶל בְּסֹף עֵבֶר לַסַּחַר" (כג, טז)

המתבונן בדבר יראה שהמילה שק"ל באה בראשי תיבות לכבוד קבורת שרה. לאלפינו בינה, שלכבוד קבורת הצדיק לא יחוס על שקליו.

"אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁקֶל בְּסֹף עֵבֶר לַסַּחַר" (כג, טז)

האותיות הקודמות לסחר הם נזק

"עובר לסחר" כתוב חסר ו', הרי שעפרון שהיה משאו ומתנו שלא באמונה נקרא סחר חסר ו', לרמזו שלא יצא לו רווח מעסקיו, כי נשאר "חסר", הא כל מי שמשאו ומתנו באמונה, קוראים לו סוחר מלא. וכפי שנאמר, לא יחסרו כל טוב (תהלים לד, יא), שמי שאינו חסר שנאמר עליו "לא יחסרו", הוא "כל טוב".

עוד רמז החיד"א בחומת אנך (חיי שרה אות ו) שהאותיות הקודמות לאותיות "סחר" הם נזק, הרי ששורשו של סוחר חסר ו' הוא נזק.

"וַיִּקַּם שִׁדָּה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בְּמַכְפֶּלֶה" (כג, יז)

אברהם התפלל עד אותה השדה

מובא בזוהר הקדוש (ח"א דף קכח ע"א) שאברהם היה מתפלל כל יום ויום, כי הוא תיקן תפילת שחרית, ולא היה רוצה להתפלל בתוך העיר, ולכן היה יוצא להתפלל עד אותה השדה שהיתה מעלה ריחות עליונים מגן עדן, והבין ששורש הריח הוא במערה, וראה שם אור יוצא מתוך אותה המערה, לכן משם ואילך התפלל תמיד שם, ושם דיבר עמו הקב"ה, ולכן רצה לקנותה, כי הבין את מעלתה. ואם תאמר, אם כן, למה לא ביקש לקנותה עד עתה? אלא כדי שלא ישגיחו שיש לו ענין חשוב במקום זה וימנעוהו מלקנות אותה, אך עכשיו שנצרך אליה, אמר, הרי עתה הזמן לבקש ולקנות אותה, כי עתה לא ישגיחו עלי רק יאמרו שקבר לאשתו הוא מבקש.

ועפרון לא ידע את ערכה של המערה, כי גם כאשר הסתכל בה, ראה רק חשך בתוכה, ועל כן מכר אותה. תדע שכן הוא, כי עפרון מכר לאברהם גם מה שלא נתבקש, את כל השדה ואת המערה אשר בו, לפי שכל השדה כולל המערה היה מאוס בעיניו ולא ידע את ערכו.

כשנכנס אברהם למערה, נתגלו לו ב' קברים

ממשיך הזהר הק' ומגלה, כשנכנס אברהם למערה, ראה שם אור גדול, והורם העפר לפניו ונתגלו לו ב' קברים, ובתוך כך עלה אדם הראשון מקברו בצורתו, ושחק לפניו, בכדי שלא ייעצב. כי שנינו שבשעה שהאדם מסתלק מן העולם, רואה את אדם הראשון ואז הוא מת. אבל אברהם, למרות שהסתכל בצורתו, נשאר בחיים. ושאל אברהם אבינו את אדם הראשון, האם היכל הנשמות של גן עדן נמצא כאן? ענה לו אדם, אכן, בודאי קבר אותי הקב"ה כאן, לפי שזה המקום הוא סמוך לגן עדן ויש כאן מנוחה לנפש. אך מאותו זמן שנקברתי כאן, עדיין לא הגיעה נשמתי אל מקומה הראוי, עד שבאת אתה לעולם ותקנת מה שאני קלקלתי. ועתה מכאן ואילך יהיה לי ולכל העולם קיום בגלגלך.

ובשעה שנכנס אברהם במערה והכניס את שרה לשם בכדי לקברה, כמו כנגדם אדם וחווה ולא רצו לקבלה להקבר שם, כי אמרו, הלא אנו עדיין בבושה לפני הקב"ה בעולם העליון, בשביל אותו החטא שגרמנו, ועכשיו תתווסף לנו בושה אחרת מפני המעשים הטובים שבכבם. אמר להם אברהם, הרי אני מוכן להתפלל לפני הקדוש ברוך הוא בשבילך שלא תבוש עוד לפניו לעולם. מיד כתוב, ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו (כג, יט), מאי "ואחרי כן"? אלא אחרי שקיבל אברהם עליו דבר זה להתפלל על אדם הראשון, נתפייס אדם הראשון ונכנס חזרה למקומו. אך חווה לא רצתה לחזור וליכנס למקומה, מבושתה מאישה אדם, שמא לא יקבלנה, שיאמר לה, ראי הצדקת שרה הזאת, כמה טובה גרמה לבעלה, ואת כמה רעות גרמת לי. עד שקרב אברהם ואמר לה שבשלומה של שרה יהיה גם לה שלום, והכניס אותה אצל אדם והסכים אדם לקבלה בשבילו.

ומדייק הזוהר הקדוש, שלכן כתוב, אחרי כן קבר אברהם "את" שרה אשתו, ולא נכתב, ואחרי כן קבר אברהם לשרה אשתו, כי המלה "את" באה לרבות את חווה, שגם אותה הכניס אברהם בחזרה למקומה...

השמים והארץ נבראו בזכות אברהם

ועל זה פירש הזוהר הקדוש את הפסוק, אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראשית ב, ד) שרבותינו דרשו (במדרש תנחומא לך לך סימן ד') "בהבראם", באברהם בראם. דהיינו בזכות אברהם בראם. ופירושו, ש"השמים והארץ" רומזים לקדוש ברוך הוא ושכינתיה, שהתולדות

שלהם, הם אדם הראשון וחוה, כלומר, איך זכו להתקן אדם וחוה ולחזור אל צור מחצבתם בעולם, בזכות אברהם אבינו. עד כאן מהזהר הקדוש.

מעשה נורא ב"מגלה עמוקות"

לאחר הסתלקותו של בעל ה"מגלה עמוקות" ז"ע, בא יום אחד לקראקוב אברך צעיר שחזותו מעידה עליו, כי הלך עני הוא, ופנה אל גבאי החברא קדישא כשבקשה בפיו, מכיון שראה כי בקרבת קברו של הגאון מצויה חלקת קבר פנויה, חפץ הוא לרכוש חלקה זו עבור עצמו. ואף הציע סכום הגון לשם כך.

כאשר שמעו הגבאים את דברי האברך, החלו לגעור בו, "מי אתה כי תחשוב עצמך ראוי לשכב במקום קדוש כזה? ומה עוד כאשר ידענו כי בעל ה"מגלה עמוקות" ביקש להשאירו פנוי?"

אולם האברך לא הרפה ואמר, "לומר לכם מי אני, אינני יכול. אך שתדעו כי ראוי אני להיקבר שם ומוכן אני לשלם סכום נכבד עבור רכישת הקבר". כך נדנד מידי יום ויום. עד שחלפו ימים וגבאי החברא קדישא החליטו להיפטר ממנו בצורה מכובדת וכה אמרו לו, "אם תסכים לקחת על עצמך את בנייתה של הגדר המקיפה את בית החיים (סכום עתק באותם ימים), נסכים לבקשתך". הם היו בטוחים שממילא אין ליהודי הנ"ל סכום כה גבוה, וכך הם יתפטרו ממנו אחת ולתמיד...

אך מה גברה תדהמתם שבעתיים כאשר לאחר שעה קלה, חזר האברך עם כל הסכום הדרוש וביקש לערוך הסכם ותקיעת כף.

הגבאים שלא ידעו להשיא עצות לנפשם, החלו לנסות ליישב את דעתם ולומר זה לזה, הרי ההוצאות כאן הן מרובות, שמירת בית החיים, הגדר הזקוקה לתיקון, הניקיון והתחזוקה, וקופת החברא קדישא ריקה, והנה הזדמנות נקרתה לפנינו למלא את הקופה, כי בכספים שהציע האברך תמורת החלקה, ניתן יהיה למלאות רבות מן ההוצאות.

ממילא, אמרו הגבאים לעצמם, הן אברך זה צעיר הינו, ואנחנו זקנים... ועד המאה עשרים של אדם זה, אנחנו כבר לא נהיה כאן... והרי שום עד אין בינותינו... וסיכמו ביניהם לעשות עמו הסכם. ואכן, הם חתמו על שטר כי החלקה שביקש שמורה היא לו.

מה נדהמו הגבאים אשר לא העלו על דעתם בא, שכבר ביום שלמחרת הם יצטרכו לטפל בו...
כי ביום שלמחרת נודע, שאותו האברך הפלאי נסתלק לבית עולמו בפתע פתאום!

נחרדו הגבאים חרדה גדולה, שכן אפילו את שמו הם לא ידעו, ומה הם יעשו כעת, איך הם יעשו כזה דבר לקברו על יד ה"מגלה עמוקות" והרי כל העיר תהיה כמרקחה, מהחשש לקפידתו של בעל "המגלה עמוקות"...

לאחר התלכטויות רבות, הם החליטו לא לספר זאת לאיש, וניחמו את עצמם בכך שאיש אינו מכיר את האברך, אין לו קרובים או ידידים, ובעיקר, אין איש יודע ממעשה המכירה. הן הכסף הולך כמובן למטרות טובות, והכל יבא על מקומו בשלום...

האברך נקבר, כמנהג ישראל, בחלקה רגילה, ומלבד יום הפטירה לא צויין על מצבתו דבר, אפילו לא שם הנפטר.

בלילה, בא האברך בחלום אל הגבאים וטענה בפיו, "הסכמנו על עסקה בצורה ברורה ומפורשת, ואתם את חלקכם לא קיימתם! שילמתי עבור חלקת הקבר ואתם נתתם לי תקיעת כף, וקברתוני במקום אחר. אתבע אתכם לדין בבית דין של מעלה"...

נחרדו הגבאים, אבל ניסו לומר לעצמם ש"החלומות שווא ידברו", וש"דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין". אולם משנשנה החלום בלילה שלאחריו ובהבא אחריו, הבינו שלא יצאו ממנו נקיים...

כדרך של יהודים, הם נכנסו לשפוך שיח לפני המרא דאתרא של העיר קראקוב באותה העת הלא הוא הב"ח זי"ע.

"את חטאנו אנו מזכירים היום", אמרו הגבאים, כך וכך היה מעשה, מכרנו את שאינו ראוי, וכך וכך עלתה בידנו, והנה האברך הנפטר בא אלינו בחלום בדין ודברים, ורוצה לתובענו בבית דין של מעלה, ואנו אנא אנו באים!

שמע הב"ח בכובד ראש את דבריהם, והורה להם שבעת שיבוא האברך שוב בחלומות לתובעם, יענו לו כך, "התורה לא בשמים היא, ואין דנים בפני בית הדין של מעלה, אלא רק בזה של מטה. ואם הוא חפץ במשפט צדק, יבוא ביום פלוני, במקום פלוני ויתבעם בפני בית הדין, והיה אשר יאמרו הדיינים הוא יקום".

כששב האברך ובא בחלום, בשומעו את דברי הרב הב"ח אשר בפי הגבאים הסכים מיד, והודיע על בואו באותו יום שנקבע.

ביום המיועד, הותקנה בכית הכנסת מחיצה שמאחוריה תיסתר רוחו של האברך, וכשהגיעה שעת ה"דין תורה", נשמע כמין רחש מאחורי הפרגוד, ונפתח הדיון...

ציוה הרב על האברך שירצה את דבריו בפני בית הדין, וזה עשה כדבריו, ושטח את טענותיו ובסיכום הדברים תבע, שעל החברא קדישא לקיים את דבר ההסכם ולהביאו למנוחת עולמים במקום הקנוי לו.

כשנתבקשו גבאי החברא קדישא לענות לדברי התובע, עמדו ואמרו, הן אמת שכך היה סיפור המעשה, אולם היה זה מקח טעות, מעולם לא עלה בדעתנו לטמנו בסמיכות לקברו של הרב בעל "מגלה עמוקות", אין זה לפי כבודו של הרב, וזה בניגוד לצוואתו, התובע לא רצה לגלות לנו מי הוא, וכך לא ידענו אם ראוי הוא לכך, לכן עשינו מה שעשינו כדי לפוטרו מאיתנו, אך הוא הביא את כל הסכום שבקשנו, וכך לא היתה בידינו ברירה אלא להסכים עמו...

הב"ח פנה אל המנוח שיאמר מה שמו ומי הוא, בכדי שיראה בית הדין שמא ראוי הוא להיקבר אצל ה"מגלה עמוקות". אך האברך סירב בתוקף לגלות דבר על אודות עצמו, באומרו שאין זה ממין העניין, ואת ההסכמה שבתקיעת כף יש לקיים כלשונה.

לאחר ששמעו הדיינים את הצדדים, ישבו ושקלו וטרו בדבר, ובסופו של יום יצא הפסק:

"מכיון שהמנוח קנה בלי שום צל של ספק את חלקת הקבר, ומן הראוי שיקבר בה כפי שהובטח לו, אך מאידך גיסא אין בית הדין יודע אם האיש הוא לפי כבודו של בעל ה"מגלה עמוקות", ואם ראוי לעבור על צוואתו למענו, ומכיוון שאנשי החברא קדישא כבר יצאו ידי חובתם כלפי המנוח בזה שטמנוהו היכן שהוא, לכן אין אנו מחייבים את החברא קדישא להעבירו לקבר שליד הרב הגאון. אבל כדי לצאת ידי חובת אלהים ואדם, ומחמת הספק, יפתחו את שני הקברים, זה של האברך וזה שליד קבר ה"מגלה עמוקות", ויותירו פתוחים למשך הלילה. "ואתה", סיים הב"ח בפנותו אל המנוח שמעבר למחיצה, "אם אכן ראוי אתה לשכב ליד הרב בעל "מגלה עמוקות" תעבור לבדך אל הקבר הנכון לך..."

למחרת עם בוקר, שלח הב"ח את שליח בית הדין יחדיו עם אנשי החברא קדישא לבדוק מה נעשה בקברו, ויחרדו אל ליבם, כי ראו את קברו של האברך שהיה ריק, ואילו הקבר ליד בעל "מגלה עמוקות", היה מלא...

כששבו וסיפרו זאת לב"ח, הבין הב"ח שאותו איש, הוא קדוש ונסתר עד למאד, וכינס את כל אנשי עירו לחלוק לו כבוד אחרון ולבקש את סליחתו מעל קברו. והורה הב"ח להקים מצבה על קברו ולכתוב עליה.

"פה נטמן האברך לא נודע מיהו, יגיד עליו רעו". כלומר, "רעו" הוא "המגלה עמוקות" הקבור על ידו, "יגיד עליו" מיהו...

לאחר שנים רבות נמחק הכתוב מן המצבה. בשנת תקצ"ב הוקמה מצבה חדשה על הקבר וחרטו עליה את הדברים הבאים:

"ציון לנפש חיה פה מצאנו, ודעת שמה לריק יגענו,

יען נמצא קבור באשמנים, ותמחנה אותיותיו מרוב שנים,

אכן יגיד עליה רעו גאון עוזנו, מגלה עמוקות ומגיה חשכנו,

כי רב כבודו בשם תפארת, להשאר בדור דורים למזכרת,

גבאי הח"ק זאת אל לבב השיבו, ומצבה חדשה על קברו הציבו,

תקב"ץ לפ"ק לבריאת ארץ ושמיה".

"וְהָ בֵרֶךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל" (כד, א)

למה עד אז אברהם לא יוכל להוליד

מורנו ראש הישיבה הגר"י צדקה זצ"ל בספרו קול יהודה (פרשת חיי שרה, עמ' קל"א) כתב בשם הגאון הצדיק רבי דוד יונגרייז זצ"ל, כי מה שנכתב "בכל", בא ללמדנו דבר חשוב והוא, אנו רואים שלאברהם אבינו לא היו בנים רק בזקנותו והוצרך לבשורת המלאכים, ואילו כל האנשים, יש להם בנים בקלות, בלי טורח וללא מלאכים, ולמה דוקא אברהם אוהבו של הקדוש ברוך הוא צריך נס?

ובאר, היות ומאברהם אבינו היה צריך לצאת העם הנבחר, רצה ה' וכבש מעיינו של אברהם בצעירותו, כדי שלא יהיה לזרעו של אברהם קשר עם תרח אבינו, עד שיבש המעיין ונקצץ האילן, כך לא תהיה השפעה לתרח על תולדות אברהם אבינו, ורק כשהזקין, שכבר נפסק הקשר, אז הוליד בן בדרך נס, וזהו הנאמר כאן, וה' ברך את אברהם "בכל", גמטריא בן, שהבן הזה

"כולו" מאברהם אבינו ואין בו השפעה של תרח כלל. ולכן אחרי פסוק זה מספרת לנו התורה שרצה אברהם אבינו להשיא את בנו הטהור, אשה מבית טוב.

וכן הביא בשם הגאון בן איש חי בספרו ברכת חיים (הפטרות מסעי) שלא רק האבות היו עקרים, אלא גם האמהות היו עקרות, כדי להפסיק את הקשר עם אבותיהן, ועל ידי כך יקימו דור חדש קדוש וטהור, וזה הפסוק, ואנכי נטעתיך שורק כלה זרע אמת (ירמיה ב, כא).

"וְאֲבִרְהֶם זֶקֶן בָּא בְיָמַי וְה' בֵּרַךְ אֶת אֲבִרְהֶם בְּכָל" (כד, א)

למה נעשה אברהם זקן בא בימים

צריך ביאור מהו לשון התורה, זקן בא בימים, וכי יש זקן שאינו בא בימים ועוד, מהו הקשר בין כך שאברהם זקן, לכך שה' ברך את אברהם?

הגר"א בספר דברי אליהו (וירא עמ' י"א) ביאר, שיש אדם שנראה זקן אף שלא בא בימים עדיין, ואף שהוא צעיר, נראה זקן מרוב הצרות שבאו עליו. ויש אדם שכל ימיו היו בטובה ונעשה זקן כטבע העולם, שחי שנים הרבה ובא בימים. ובזה יובן לשון התורה "ואברהם זקן", רצונו לומר מה שנעשה אברהם זקן, אל תחשוב שמריבוי הצרות נעשה זקן, אלא נעשה זקן בשביל שבא בימים, והוא בדרך טבע העולם, יען כי, "וה' ברך את אברהם בכל", ומהיכן יהיו לו צרות, אם כן בודאי הזקנה באה לו כדרך הטבע, בשביל שבא בימים.

אברהם ניצל את חייו לתורה ומצוות

ועוד פירש בספר עטרת אליהו (הובאו הדברים בספר לבוש יוסף, ישר, חיי שרה עמ' ק"ג) מהו "זקן בא בימים", שאברהם בא בימים עם הזקנה, כלומר שלא איבד זמנו לריק, אלא ניצל את חייו לתורה ויראת שמים, כי ידע להעריך את החיים היקרים לתורה ומצוות ולכן בירך אותו ה' בכל.

ולהבנת הדברים יש להקדים את המעשה דלהלן: מעשה באדם שנודמן לעיר הרחוקה מישוב וכל תושביה יהודים יראי ה' בתכלית. ובין היתר ביקר במקומות הקדושים שבה, וכן ביקר בבית הקברות. והנה בהיותו בבית הקברות, עבר על פני המצבות, וראה דבר מוזר מאד, על המצבות חרוט גילם של הנפטרים, זה חי עשר שנים ומספר חדשים. וזה חי עשרים שנה ומספר שבועות, זה שלושים שנה ומספר ימים, והקשיש שבכולם אינו עובר ארבעים שנה. תמה

מאד על זה ואמר, האם ארץ זו אוכלת יושביה, והרי במו עיני ראיתי בתוכה אנשים זקנים ובאים בימים.

ניגש אותו אדם לראש החברא קדישא להבין את פשר הדבר. אמר לו ראש החברא קדישא, דע לך, כי מנהג מקומנו מימי קדם לרשום על המצבות רק את החיים הרוחניים שחי אדם על פני האדמה, והם הזמנים שניצל אותם לתורה ולמצוות, וכל אחד מאתנו מיום עמדו על דעתו רושם כל שעה ושעה שהקדיש לתורה ולעבודה וגמילות חסדים, ובעת פקודתו אנו מצרפים את השעות לימים, וימים לחדשים, וחדשים לשנים, ורק את הסכום נטו של החיים הרוחניים רושמים על המצבה, אבל שאר כל חיי ההבל לא נזכרים, כי מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש. וחכמינו אמרו, למעלה מן השמש, והיא תורה ומצוותיה, יש יתרון (ויקרא רבא פרשה כ"ח סי' א'). ואם כן חיי האדם האמתיים, הם אלו שהקדיש לתורה ומצוותיה. כששמע אותו אדם דבר זה, עמד וקרא בהתפעלות, "ברוך ה' שבחר בעם סגולה".

על פי זה יובן הפסוק "ואברהם זקן בא בימים", שאברהם לא היה זקן "ברוטו", אלא "בא בימים", בא בחשבון הימים, שכל ימי חייו עלי אדמות לא היתה שעה אחת לבטלה, ולכן "וה' ברך את אברהם בכל".

הסבא מקלם אמר לילדים שלא יאבדו את השנים שחיים בהם

כמו כן מסופר על רבנו שמחה זיסל ברוידא זצ"ל (הסבא מקלם) שהיה מעורר את בניו משנתם ואומר להם, ילדים אתם מאבדים את השנים שחיים בהם, ואת המלכות שהקדוש ברוך הוא המליך אתכם על כל הבריאה.

השפת אמת נפטר צעיר והאריך ימים

על האדמו"ר רבי אברהם מרדכי זצ"ל בעל ה"אמרי אמת" מגור מסופר, שכאשר נפטר אביו רבי יהודה אריה ליב, בעל ה"שפת אמת", אמר לאחיו רבי משה בצלאל זצ"ל בתוך השבעה, הידעת שאבינו האריך ימים? אחיו הרים את עיניו בתמיהה, הרי אבינו נפטר בדמי ימיו?! והשיבו, כיון שהיה ער ביום ובלילה, והלילה היה שווה ליום בתורה ובעבודת ה', הרי שהתארכו לו השנים.

האבן עזרא פגש מבוגר בן חמש

פעם פגש האבן עזרא אדם, ושאלו, בן כמה אתה? ענהו, בגיל חמש. תמה על כך, הלא אתה נראה בגיל ארבעים? אמר לו, אל תזכיר לי את שנותי הקודמות שבהם הכעסתי את הבורא

יתברך, ורק לפני חמש שנים חזרתי בתשובה, והן השנים האמיתיות שלי בעולם הזה (לבוש יוסף עמ' ק"ד).

"וְאֶבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים" (כד, א)

עד אברהם לא היתה הזקנה ניכרת בליבון שיער

הגמרא בבא מציעא (דף פז.) דורשת בדרך אחרת את הפסוק, זקן בא בימים, וכי יש זקן שאינו בא בימים? ומבארת הגמרא, שעד אברהם אבינו לא היתה זקנה, ומפני שקלסתר פניו של יצחק היה דומה לאברהם, באו אנשים לכלל טעות ומי שרצה לדבר עם אברהם היה טועה ומדבר עם יצחק, ומי שהיה רוצה לדבר עם יצחק היה טועה ומדבר עם אברהם. על כן התפלל אברהם שיהיה הבדל בינו לבין בנו, וקבל ה' את תפילתו, והיתה ניכרת עליו הזקנה, שנאמר "ואברהם זקן בא בימים", ועל ידי זה ראו את ההבדל בינו ובין יצחק בנו, ובין איש זקן לצעיר.

הקשה המהרש"א (חידושי אגדות שם ד"ה והוה זקנה), הלא גם לפני אברהם היתה הזקנה מצויה בעולם, שכבר כתוב בתורה קודם לאברהם כמה פעמים "זקנה" כגון באנשי סדום שנאמר, "מנער ועד זקן" (בראשית יט, ד), וכתוב, "ואבינו זקן" (שם, שם, לא), ובאברהם גופיה כתיב "ואדוני זקן" (בראשית יח, יב), וכן, "אברהם ושרה זקנים" (שם, שם, יא), ומה נתחדש כאן בפסוק ואברהם זקן בא בימים?

תירץ המהרש"א, שבודאי כבר היתה הזקנה קיימת בעולם אצל מי שבא בשנים, אבל לא היתה הזקנה ניכרת בליבון שיער, ולכן לא ידעו בני אדם להבחין בין אברהם ליצחק, ועל זה ביקש אברהם שתהיה הזקנה ניכרת בליבון שיער, ונתמלאה בקשתו.

בלידת יצחק חזר אברהם לצעירותו

דבר נפלא כתבו בעלי התוספות ז"ל בספרים מושב זקנים (כאן) ובפענח רזא (כאן), שעל כן נאמר כאן "ואברהם זקן" אף שכבר נאמר לעיל ואברהם ושרה זקנים (יח, יא), מפני שבלידת יצחק חזר אברהם לצעירותו, והפסוק "ואברהם ושרה זקנים" נאמר עוד לפני לידת יצחק, וחזרה התורה לומר שהזקן אברהם שנית אחר שהתפלל על הזקנה. ולפי פירושו של בעלי התוספות ז"ל מתיישבת קושית המהרש"א הנ"ל.

מטבע של אברהם אבינו

חז"ל אמרו (ב"ק צז:): איזהו מטבע של אברהם אבינו? זקן וזקנה מצד אחד, בחור ובתולה מצד אחר. עד כאן. לפי פשוטו, אברהם שהיה מלך וכדרכי המלכים הוציא מטבעות שבהם

חותמו, שהיה מוטבע מצד אחד דמות זקן וזקנה, הם אברהם ושרה, ובצידו השני של המטבע טבוע, בחור ובתולה, הם יצחק ורבקה. ובדרך רמז יש לומר שכוונת חז"ל, שאברהם אבינו הצטיין במידת החסד על ידי הכנסת אורחים עם המלאכים, ואילו יצחק אבינו הצטיין ביראת שמים, כפי שאומרים עליו "פחד יצחק". באו חז"ל לרמוז "זקן וזקנה מצד אחד", שיש לאדם לנהוג במידתם הטובה של אברהם ושרה, שהממון הוא ה"מטבע" יהיה בידנו לעשות בו חסד צדקות ומצוות. ומצד שני של ה"מטבע" יהיה טבוע "בחור ובתולה", רמז ליצחק ורבקה שמידתם יראת שמים, לאמור שמלבד החסד בממון, גם עלינו לנהוג בממון שיהיה נקי מכל גזל וחטא, ואז יהיה המטבע שלנו כמטבעו של אברהם אבינו. (תפארת שמשון, פינקוס, חיי שרה עמ' רנ"א).

"וּאֲבִרְהֶם זֶקֶן בְּאֵי בְיָמִים וְה' בִּרְךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל" (כד, א)

אברהם אבינו תיקן את ז' ימי בראשית את שבירת הנקודות

בזוהר הקדוש (ח"א דף קכ"ט ע"א) רבי יהודה פתח, אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך (תהלים סה, ה), תא חזי, אברהם אתקריב לגביה, ותיאובתיה דיליה הוה כל יומי בהאי, ולא אתקריב אברהם ביומא חד, או בזמנא חדא, אלא עובדוי קריבו ליה בכל יומי מדרגא לדרגא, עד דאסתלק בדרגוי כד הוה סיב, "ועאל בדרגין עלאין כדקא חזי, דכתיב ואברהם זקן, וכדין בא בימים באינון יומין עלאין", באינון יומין ידיעאן ברזא דמהימנותא.

והנה איתא ממרן הארזי"ל (עץ חיים שער י"א פ"ו) וז"ל, דע כי כל העולם כולו מתנהג על ידי זו"ן, וכמו שהם נקראו בנים של או"א, גם אנחנו נקראים בנים של זו"ן בסוד, בנים אתם לה' וגו' (דברים יד, א), וגם כי הכתוב אומר, כי אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פט, ג), רצונו לומר שהעולם מבחינת החסד ואילך שהם ז' תחתונות, שהם כללות זו"ן, וזה סוד ז' ימי בראשית כנודע, כי ביציאת נקודות ז"א יצאו ו' חלקי תחתונים ולא ג' ראשונות, ובנקודות הנוקבא יצאה נקודה העליונה כתר שבה בלבד, וט' חלקי התחתונים לא יצאו.

והנה רבי יצחק יהודה יחיאל מקאמרנא זלה"ה בספרו הקדוש נצר חסד על מסכת אבות (פ"ה מ"ג), כתב לפרש שכל אחד מעשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו, תיקן על ידי זה ספירה אחת מעשר ספירות, עד שהשלים את עצמו בכל העשר ספירות, ותיקן את כל קומתו בשלימות, ועלה לעולם התיקון.

ובזה יובן כוונת הכתוב "ואברהם זקן בא בימים", "בא" עולה בגי' ג', לרמוז לג' מוחין, שהמשיכם והביאם אברהם אבינו לבחינת "בימים" שהם ז' ימי בראשית, כללות ז'

תחתונות דז"ן, כמבואר לעיל מהזוהר הקדוש "בימים" ועאל בדרגין עלאין כדקא חזי, באינון יומין עלאין. ועל ידי שהמשיך הג' מוחין לזו"ן, נעשה היחוד של קוב"ה ושכינתיה, וזהו "והוי"ה" בחינת קודשא בריך הוא, "ברך את אברהם בכל" בחינת שכינתיה, כמו שאמרו חז"ל (בבא בתרא טז:): בת היתה לו לאברהם ו"בכל" שמה.

עוד פרש"י (כאן), "בכל" עולה בגי' בן, דהיינו שה' ברך את אברהם בבן. ועל דרך הסוד יש לרמוז, שבכל הוא בן, היינו שהעלה אברהם את המלכות למעלה מסוד ז"א, בסוד "אשת חיל עטרת בעלה".

וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל עֶבְדוֹ זֶקֶן בֵּיתוֹ (כד, ב)

זקן ביתו, הוא אליעזר

בפרקי דרבי אליעזר (פרק ט"ז) ר' שמעיה אומר, כתב אברהם כל אשר לו ירושה ליצחק, ונתן את הכתב ביד אליעזר עבדו, שילך להישתבח בבית אביו ובמשפחתו. והיה מקרית ארבע עד חרן דרך י"ז יום, והקדוש ברוך הוא שלח מלאך לפני אליעזר וקפצה לו הדרך ובא בשלש שעות לחרן.

ויש אומרים (במקור מים חיים שבספר בעש"ט, חיי שרה, אות ד') שכיון בשם של קפיצת הדרך והוא אהזה היוצא מהפסוק (חיי שרה כד, מב) **זאבא היום אל העין**.

ממשיך הפרקי דרבי אליעזר (שם) "זקן ביתו" של אברהם היה עבדו אליעזר, ומאין היה עבדו? אלא כיון שיצא אברהם אבינו מאור כשדים, עמדו כל גדולי הדור ונתנו לו מתנות, וגם נמרוד עמד וכתב את עבדו אליעזר מתנה לאברהם, וכשגמל אליעזר חסד עם יצחק, הוציאו אברהם אבינו לחירות. ונתן הקדוש ברוך הוא לאליעזר שכרו בעולם הזה, כדי שלא יהיה לו שכר בעולם הבא, והקימו למלך, הוא עוג מלך הבשן.

אברהם הפריש מאליעזר את היצר הרע שבו

אמנם במדרש עשר גלויות (פרשה ב') מובא, שעשרה צדיקים נכנסו לגן עדן בחייהם, חנוך, ומשיח, ואליהו, ואליעזר עבד אברהם, עבד מלך הכושי, שהוא ברוך בן נריה, יעבץ בן רבנו הקדוש, שרח בת אשר, בתיה בת פרעה, ר' יהושע בן לוי, חירם מלך צור. הנה לנו שאליעזר עבד אברהם אבינו לא מת.

ומעתה קשה, אם שילם הקדוש ברוך הוא לאליעזר שכרו בעולם הזה, ועשאו עוג מלך הבשן, כדברי פרקי דר' אליעזר הנזכרים, הרי הרגו משה כדאיתא בברכות (דף נד:), ואיך מנו

אותו רו"ל בכלל הנכנסים חיים לגן עדן, מאידך גיסא ראה בדברי רו"ל (ב"ב נח.) ר' בנאה היה מציין את הקברות כדי שלא יטמאו בהם הכהנים. כשהגיע למערתא דאברהם מצא לאליעזר דקאי קמי בבא. עד כאן, ומאמר זה מסכים שעוג נכנס חי לגן עדן.

ויש לומר, שיש באדם חלק טוב וחלק רע, כנודע בענין יוסף ואשת פוטיפר וגם במרדכי עם אסתר, שהתחלק החלק הרע שבאסתר, והיה כדמות אסתר, והחלק הרע הזה הוא שהיה אצל אחשורוש, מה שאין כן חלקה הטוב היה אצל מרדכי, כאשר האריכו בספרי המקובלים (עץ חיים שער מ"ט פ"ו). ואם כן גם אצל אליעזר שהיה אצל אברהם, הפריד ממנו את הצד הרע שבו, שהיה כדמות אליעזר, ועל בחינת הרע הזו נאמר ששילם לו שכרו בעולם הזה, ועשאו עוג מלך הבשן, כיון שבבחינת הרע גם כן שימש את אברהם אבינו, וחלק זה הרגו משה רבנו ע"ה. ואילו הצד הטוב של אליעזר, הוא דקאי בפתחא דמערתא, והוא שנכנס חי לגן עדן, והדברים נכוחים למבין. (מדרש תלפיות ערך אליעזר ד"ה א"ה דף נ"ג טור א').

"ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו" (כד, י)

קח עשרה גמלים בכדי שתמצא אשה בזכות עשרה נסיונות

כתב מרן החיד"א בחומת אנך (חיי שרה אות י"ג) בשם רבנו אפרים ז"ל, שבכוונה שלח אברהם עשרה גמלים עם אליעזר, כנגד עשרה נסיונות שנתנסה. אמר לו, קח עשרה גמלים, בכדי שהשם יתברך יזכור עשרה נסיונות, ובזכות זה תמצא אשה הראויה לבני.

"והנה רבקה יצאת" (כד, טו)

בת מלכים היתה שלא יצאה מימיה לשאוב, באותה שעה יצאה

בפרקי דרבי אליעזר (פרק ט"ז) כתוב, הכל צפוי לפני הקדוש ברוך הוא, בת מלכים היתה שלא יצאה מימיה לשאוב, יצאתה לשאוב מים באותה שעה. עד כאן. הרי שיציאת רבקה לשאוב מים באותו היום, היה מעשה נסים, הן כל ימיה לא עשתה כן רק באותו היום בלבד. ויש לרמוז זאת בפסוק "והנה רבקה יצאת" שהמשמעות הפשוטה של "יוצאת" היא שתדיר יוצאת, אלא שכתוב "יצאת" חסר ו', להדגיש שמעולם לא יצאה רק עתה.

"והנה רבקה יצאת" (כד, טו)

הצדיקה היחידה בכל המקום

בזוהר (ח"א דף קל"ב ע"א) הקשה, מדוע כתוב כאן "יוצאת", ולכאורה היה ראוי לכתוב "באה"? אלא ללמדנו שרבקה "יוצאת" דופן מכל בני העיר, שכולם רשעים היו, והיא היחידה

שהיתה צדיקה. וז"ל הזוהר: "והנה רבקה יצאת, באה מבעי ליה, מאי יוצאת? דקודשא בריך הוא אפיק לה מכל אינון בני מתא דכלהו חייבין והיא יוצאה מכללא דלהון".

"וְתִמְהַר כְּדָה וְתַעַל" (כד, טז)

מלאה בכ"ד קישוטי כלה את השכינה, וזהו "כד-ה"

"כדה" אותיות כד-ה. ה' היא השכינה, כלומר שקישטה את השכינה הקדושה בכ"ד קשוטי כלה. והענין הוא, שהנחש הטיל זוהמה בחוה, ועל ידי זה פגם בשכינה בכ"ד זיני דמסאבותא, כלומר בכ"ד מיני טומאה, כמו שנאמר, ואיבה אשית בינך ובין האשה (בראשית ג, טו) "ואיבה" גימטריא כ"ד, שהם כ"ד מיני טומאה שהביא הנחש על השכינה, ועתה צריך לטהר אותה מהטומאה הזאת. ורבקה אמנו היא שתיקנה את חוה, "ותמלא כד"ה" מלאה את השכינה הקדושה שהיא רמוזה באות ה', מלאה אותה בכ"ד אורות, שהם כ"ד קשוטי כלה, ועל ידי זה יצאו מהשכינה כ"ד זיני דמסאבותא, ולכן יש כ"ד פרקים במסכת שבת, כנגד כ"ד קשוטי כלה. והמשך הפסוק, ותמלא כדה "ותעל" כלומר, שהעלתה מן הטומאה את כ"ד מיני הטומאה מגבול הטומאה אל הקדושה, על ידי כ"ד קשוטי כלה.

"וְתִמְהַר וְתִרְדַּד כְּדָה... וְתִמְהַר וְתַעַר כְּדָה אֶל הַשְּׁקֵת וְתִרְץ עוֹד אֶל הַבְּאֵר" (כד, יח-כ)

מידת הזריזות

התורה משבחת בפרשתנו את מעשה רבקה אמנו, והנה בכל המעשה האציל שעשתה רבקה מודגש העניין הזה שרבקה "מיהרה והזדרזה להשקות את אליעזר וגמליו. ותמהר ותרד כדה, וכן ותמהר ותער כדה אל השקת ותרץ עוד אל הבאר וכו'.

והנה כעין זה מצינו גם לעיל אצל אברהם שהזדרז מאוד לדבר מצווה, וירץ לקראתם מפתח האהל וכן וימהר אברהם האהלה אל שרה, ויאמר מהרי שלוש סאים קמת, ואל הבקר רץ אברהם וימהר לעשות אותן, וכן בציווי של הקב"ה לעשות את המעשה הגדול של עקידת יצחק כתוב וישכם אברהם בכוקר וכו', ובזכות שלוש ריצות שרץ אברהם זכה לדורות הבאים שהקב"ה רץ לבני ישראל במתן תורה.

ו**כתב** רבנו הרמח"ל במסילת ישרים (פרק ז' ד"ה וכן תמצא) שכן מצינו שכל מעשיהם של הצדיקים הם תמיד במהירות. אברהם נאמר בו (בראשית יח, ו): וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי וגו', ויתן אל הנער וימהר. רבקה, (שם כד, כ) ותמהר ותער כדה וגו'. וכן אמרו במדרש (במדבר רבה פרשה י'): ותמהר האשה וגו' (שופטים יג), מלמד שכל מעשיהם של

צדיקים במהירות, אשר לא יתנו הפסק זמן לא אל התחלת המצוה ולא אל השלמתה. ותראה שהאדם אשר תלהט נפשו בעבודת בוראו, ודאי שלא יתעצל בעשית מצותיו, אלא תהיה תנועתו כתנועת האש המהירה, כי לא ינוח ולא ישקוט עד אם כלה הדבר להשלימו. עיין שם.

גדולי ישראל וזריזותם

הנהגה זו מצאנו גם בגדולי ישראל שהיו מצויינים במידה זו. וכמו שמסופר על רבי איסר זלמן מלצר שנמצאו בכתביו המלצות רבות שהכין עבור כל מיני אנשים שבסוף לא קיבלו את המלצותיו. כששאלוהו תלמידיו למה לא נתן לאותם אנשים את ההמלצות, ענה רבי איסר זלמן ואמר הרבה פעמים מגיעים אלי לבקש הסכמה ויש לי ספק האם לתת או לא, ואני מפחד שמא תהיה לי נגיעה של עצלות לכתוב, לכן דבר ראשון אני כותב, כך שהטרחתה של הכתיבה לא תהיה נגיעה, ורק לאחמ"כ אני מחליט אם לתת. וכן בכל זמן שהיה מגיע אדם חשוב לעירו היה רבי איסר זלמן יוצא לכיוון ביתו, ורק באותה שעה כשהתקרב אל מתחת הבית היה מחשב האם ראוי לבקר את אותו אדם, כי חשש שאם ישאר בביתו שמא יהיו לו נגיעות של עצלות ההליכה. והכל הגיע ממידת הזריזות שהיה מיוחד בה. והיינו דבר ראשון להסיר את מידת העצלות שיש בכל עניין כזה ורק אח"כ כשרואה שאין סיבת עצלות, מקבל החלטה נקיה מכל חשש של נגיעות (ס' דרך עץ החיים הובא בס' שמועות טובות פ' חיי שרה עמ' מ"ב).

גם על הסבא מקלם מסופר שכל ימיו סבל מחולשה ותשישות, אולם הוא היה מצויין מאוד במידת הזריזות, ואף יומיים לפני פטירתו כשהיה תשוש מאוד הוא ביקש ממקורביו שיזוזו קצת את האור שסינוור אותו. לפתע תוך כדי שהוא ביקש הוא התרומם ממיטתו וגער בעצמו הלא היא מידת העצלות לא לקום כעת, ואז הוא קם וסידר בעצמו את האור וחזר לנוח (כתב אמת ח"ב עמ' של"ג).

בעי"ז מסופר על הרבי הק' ר' בונים מפשיסחא זצ"ל שפעם כאשר שכב על מיטתו נצרך היה למעט טבק, הוא פשפש בכיסו וראה שהטבק נשכח בשולחן. הוא אמר לעצמו אם אקום הרי אני הולך אחרי תאוות ליבי, אבל אם אמשך לשכב אז אני נכשל במידת העצלות. מה עשה הוא קם לקח את הטבק והניח על ידו, כך שבר גם את מידת התאוה וגם את העצלות (שבילי הזהב ח"א עמ' 157, חיים שיש בהם קמא עמ' שי"א).

גם רבנו בעל ה"חפץ חיים" זצ"ל כל ימיו היו בדרך של זריזות מופתית. כל פעולה שעלתה בדעתו לעשות היה עושה מיד מבלי להחמיץ אפי' רגע. וכמו שסיפר הרב מפוניבז' שפעם

היה נוכח בעת שהחפץ חיים ביקש מחתנו למצוא מתרגם שיתרגם לאידיש את הספר "גדר עולם" שחיבר הרב, זה היה בשעת הצהריים, לאחר מספר שעות שאל הת"ח את חתנו האם כבר מצא, וכן לאחר כמה שעות עוד פעם שאל הח"ח את חתנו מה קורה?.. וחתנו עדיין לא ביצע את המלאכה. החליט הח"ח בעצמו לתרגם בעצמו כי הבין שמה שלא נעשה מיד כבר לא ייעשה. ופעם בשעות הערב כשהיה חלש ולא יכל לכתוב, ביקש ממקורביו שיכתבו מכתב לאיזה תורם, והוא יחתום. למחרת בבוקר הוא שאל אם כתבו, ונענה שלא.. אמר החפץ חיים אני לא אוכל ארוחת בוקר עד שלא תכתבו, כי החפץ חיים אחז שצריך לעשות מיד (המאורות הגדולים אות קי"ט עמ' ש"א).

רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל היה מיוחד מאד במידת הזריזות, פעם פנה אליו בבקשה יהודי משכונה מרוחקת, וביקש ממנו שבהזדמנות ראשונה כשיפגוש את האב"ד של השכונה שלו, יפעל אצלו באיזה עניין הנוגע לו. באותו לילה שלג כבד כיסה את ירושלים, והנה רואה אותו אדם את רבי יוסף חיים מתבוסס בשלג הכבד לכיוון ביתו של האב"ד, שהתגורר כאמור במקום מרוחק מרבי יוסף חיים, ולאחר זמן מה התברר לו שרבי יוסף חיים טרח במיוחד בשביל בקשתו. לפליאתו של אותו יהודי, אמר לו רבי יוסף חיים האם נראה לו שבגלל שאני זקן אין לי את הדין של מצווה הבאה לידך אל תחמיצנה (האיש על החומה).

"וַיְהִי כַאֲשֶׁר כָּלוּ הַגְּמָלִים לְשֵׁתוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בְּקַע מִשְׁקָלוֹ וְשָׁנֵי צְמִידִים עַל יָדָיו עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם" (כד, כב)

תאונות וקנאת הממון גורמים פירוד בין האדם לחברו

רש"י (כאן) מפרש בשם המדרש (בראשית רבה פרשה ס' ס"ו ו'), "בקע", רמז לשקלי ישראל בקע לגולגולת. "ושני צמידים", רמז לשני לוחות מצומדות. "עשרה זהב משקלם", רמז לעשרת הדברות שבהן. עד כאן. אולם כבר נתייגעו המפרשים להבין, ניחא נתינת המתנה השניה, שביקש לרמוז לה בכך על עשרת הדברות שהן שורש התורה שקיבלו ישראל בהר סיני, אולם מה טעם רמז לה במתנה הראשונה על מחצית השקל.

כתב הכלי יקר (כאן) וזה לשונו, ואם תדקדק בלשון צמידים ובלשון בקע, תמצא שהם שני הפכים, כי בקע הוא דבר אחד שנבקע לשנים, ושני צמידים היינו שני דברים נפרדים יהיו צמודים ומחוברים. ומבאר הכלי יקר שבכך ביקש אליעזר ללמד לרבקה, את השקפת החיים התורנית בביתו של אברהם ויצחק בנו שעתידי להיות בעלה, מצד אחד למאוס ברדיפה המתמדת

אחר בצע כסף, שהוא בבחינת "בקע" מלשון בקיעה, כי החומריות אינה ניתנת להשגה רק חצי תאוותו, כמאמרם (קהלת רבה א' ל"ב), אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידו, כי אם יש לו מאה הוא רוצה מאתיים, ואם יש לו מאתיים הוא רוצה ארבע מאות. זאת ועוד, שהתאוות והקנאה והממון גורמים פירוד בין האדם לחברו בבחינת "בקע". אך לעומת זאת הדבקות בעסק התורה ובקיום המצוות, הן בבחינת "שני צמידים", כי הן מחברות בין שומרי תורה ומצוות, כמו שכתוב (תהלים קיט, קסה) שלום רב לאוהבי תורתך.

נמצא שבשתי מתנות אלו ביקש אליעזר ללמד את רבקה לאיזה בית היא עומדת להכנס, בית שבורחים בו מהרדיפה אחרי הממון, שהוא בבחינת "בקע", ולעומת זאת הוא בית שעוסקים בתורה ובמצוות, שהן בבחינת "שני צמידים".

ורמז נפלא רמז הכלי יקר במילה "ממון" כשנכתוב אותה באותיות מלאות יצא, מ"ם מ"ם ו"ו נו"ן, הנה שכל אותיותיו כפולות, לרמז שאם יש בידו מ' זוז הוא מתאוה לעוד מ' זוז, וכן בכל האותיות. שכאמור הכסף תמיד בקוע לחצאין, כאמרם (קהלת רבה א-לב) אין אדם נפטר מן העולם וחצי תאוותו בידו, יש בידו מנה מתאוה למאתים, ועל כן נקרא ממון. אבל קנין התורה כולו צמוד ומחובר ומרבה השלום לחבר שנים הנפרדים, כמו שכתוב (תהלים קיט-קסה) שלום רב לאוהבי תורתך. (ועיין שם בכלי יקר עוד תירוץ).

ושני צמידים

פירש הגאון רבי יוסף צבי סלנט זצ"ל בספרו באר יוסף (חיי שרה עמ' ס"ב) בנתינתו לרבקה שני צמידים רמז לה, כי שני הלוחות הם צמודים ואי אפשר לאחד בלי השני, מאחר ובלוח הראשון כתובים מצוות שבין אדם למקום ובלוח השני מצוות שבין אדם לחברו, וכתוב ויתן אל משה... שני לוחות (שמות לא, יח) לוחות כתיב לשון יחיד, בא ללמד שאין להפרידם זה מזה. וזה רמז אליעזר לרבקה, אף על פי שהיא גומלת חסדים ומקיימת מצוות שבין אדם לחברו, עליה לדעת שקיים גם החלק בין אדם למקום, שאותו תוכל ללמוד ולקבל בבית אברהם.

"וּלְרִבְקָה אָח וְשְׁמוֹ לָבָן וַיִּרְץ לָבָן אֶל הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל הָעֵין" (כד, כט)

שמו של לבן

פסוק זה צריך ביאור, לשם מה התורה כותבת "ולרבקה אח ושמו לבן" והוא נראה מיותר, שלכאורה היה לתורה לכתוב, וירץ אחיה לבן וכו', והנה כתוב במדרש בראשית רבה

(פרשה ע"א סי' ג') ארבע מדות נאמרו בשמות, יש ששמותיהם נאים ומעשיהם נאים, יש ששמותם כעורים ומעשיהם כעורים, יש ששמותיהן כעורים ומעשיהם נאים. ויש ששמותיהן נאים ומעשיהם כעורים.

שמו נאה ומעשיו רעים

ולפי זה כתב רבנו יוסף חיים זצ"ל בספרו עוד יוסף חי (חיי שרה, עה"פ ולרבקה אח) לבן שמו נאה ומעשיו רעים, כי שמו מורה על לובן, ולבו ומעשיו שחורים כפחם. ונראה שבגלל שהיה לבן אח של רבקה הצדקת, לכן זכה שיהיה לו שם נאה שהוא לבן, וזה שאמר הכתוב "ולרבקה אח ושמו לבן" רצונו לומר, משום שהוא אח לרבקה הצדקת, לכן זכה שיהיה שמו נאה.

לבן לָא בְּן כְּלוּמַר אֵין לוּ בִינָה

עוד יש לפרש שכוונת הכתוב "ושמו לבן" לגנות את לבן, כי הנקוד של המילה לָבָן בשני קמץ, אם נחלק את שמו במבטא לשתי הברות יצא לָא בְּן כְּלוּמַר אֵין לוּ בִינָה.

מראה עורו היה לבן ביותר, מופלא ומשונה מהרגיל

במדרש בראשית רבה כאן (פרשה ס' סי' ז') איתא דבר פלא, שאחיה של רבקה היה שמו לבן, על שם שמראה עורו היה לבן ביותר, מופלא ומשונה מהרגיל.

בתרגום יונתן פרשת בלק (כב, ה) איתא, שלבן הארמי הוא בלעם, עיין שם. ולפי זה אפשר ששמו האמיתי היה "בלעם", אבל קראו אותו העולם בשם "לבן" על שם מראה עורו. (ועיין לקמן בסמוך על הפסוק בא ברוך ה').

נקרא לבן, לפי שמלאך שם בפי לבן לומר לאליעזר בא ברוך ה' וזכה יצא מארזר לברוך ונעשה לבן

בזוהר הקדוש (ח"ג דף קנ"ח ע"א) כתוב, שמלאך נשלח ממרום לשים בפי לבן את המילים שאמר לאליעזר, בא ברוך ה' (כד, לא), וזכה יצא אליעזר מכלל ארור, שהוא מזרע כנען, שהם ארורים, ובא לכלל ברוך. ולפי זה יש לומר שכיון שהפך לבן את אליעזר מארור לברוך קראוהו לבן שהפך את השחור ללבן. דהיינו שמו באמת היה בלעם ורק לאחר שנעשה אליעזר "לבן",

אמרו בני עירו זה הוא שעשה והפך אדם שחור כפחם ללבן, ונשאר כינוי זה עליו וקראו אותו לבן.

ובגמרא סנהדרין (דף קה.) שלבן נקרא כושן רשעים ולפי זה בתחילה היה שמו כושן רשעים ואחר המעשה הנזכר קראוהו לבן.

"וַיֹּאמֶר בּוֹא בְרוּךְ יְהוָה" (כד, לא)

אליעזר הזכיר שם ופרחו הוא והגמלים באויר ו"עמדו" על העין

בספר ילקוט שמעון (לסרי, חיי שרה עמ' 36) כותב, כשיצא לבן מביתו, יצא בחרב להרוג את אליעזר, וכי מה עשה לו, שיצא להרוג אותו, אלא חשב, הן המקדש בת מלך בשוק בלי רשות אביה חייב מיתה, וחשב שאליעזר קידשה במתנות שנתן לה ועל כן יצא להורגו. כשראהו אליעזר שבא להורגו, הזכיר שם ופרחו הוא והגמלים באויר ועמדו על העין, והוא שכתוב, והנה "עומד" על הגמלים על העין (כד, ל).

ובספר ליקוטי אמרי אל (מועלם, חיי שרה עמ' ס"ח, נדפס תרצ"ב) כתב ששם אליעזר גמל על גמל וגמל על גמל והגמל הראשון עומד על המים ואליעזר ורבקה למעלה, כי הכישוף לא שולט על המים, אמר לו אליעזר מן הדין עבד פסול לקידושין ואם כן לא קידשתיה ולמה חרה לך, מיד נתקררה דעתו, וכל שכן שראה פלאי פלאות שאליעזר והגמלים תלו עצמם על העין, ואמר לו, "בא ברוך יהוה" בודאי שגדולה מעלתך, והוליכו לבית.

"וַיָּבֵא הָאִישׁ הַבֵּיתָה וַיִּפְתַּח הַגְּמָלִים" (כד, לב)

זהירותו של מרן החפץ חיים בחנות המכולת

פירש רש"י (במקום) "ויפתח" היינו שהתיר את הזמם שלהם, שהיה סותם את פיהם של הגמלים שלא ירעו בדרך בשדות אחרים.

זמנה נכון להביא במקום זה את זהירותו הגדולה בגזל, של רבנו החפץ חיים רבי ישראל מאיר, כאשר מובא בספר החפץ חיים חיו ופעלו (ישר, ח"א עמ' נ"ה) ד' שנים לאחר נישואיו, נפלה לו ירושה בסך מאה וחמישים רובל מאחות אביו, בכסף זה פתח חנות מכולת. חלקו שלו בעבודה היה ניהול החשבונות, ואילו החנות עצמה התנהלה על ידי אשתו, כדי שבמשך היום יוכל להמשיך בלימודיו.

מדי לילה, בשוכו מבית המדרש, היה יושב לערוך את החשבונות של החנות, ובימי השוק, כשהעבודה היתה רבה, היה שוהה בחנות, כדי להקל על אשתו. הנהגתו בניהול החנות

היתה מיוחדת. באמצע היום סוגרים אותה, כדי לא לפגוע בחנוונים אחרים. "גם הם זקוקים למחיה", היה אומר. יום היה סר לחנות לבדוק אם המידות והמשקלות מדוייקים. סחורה שנתקלקלה במקצת, לא הרשה למוכרה.

במשך כל זמן קיומה של החנות, היה נתון בפחד מתמיד, שמא נכשל בעבירה כל שהיא. היה נוהר שלא לעבור ליד ביתו של קונה שלקח אצלו סחורה בהקפה, שמא יראה כאילו בא להזכיר לו לקונה, את החוב, באופן זה קיים את הדין "לא תהיה לו כנושה".

פעם שכח לקוח נכרי בחנותו דג מלוח אחד. רבי ישראל מאיר לא הצליח לאתר את בעל האבידה. והרי יש כאן חשש "גזל עכו"ם" מה עשה, ביום השוק שלאחריו, חילק דג מלוח חנם לכל לקוח נכרי.

במקרה אחר התברר לו, שלקוחה נכרית קבלה בטעות מלח בכמות קטנה מכפי המגיע לה. לאחר מאמצים רבים הצליח לברר מאיזה כפר באה האשה, אך את שמה לא הצליח לגלות. החפץ חיים לא היסס הרבה, שכר עגלון ושלח איתו שק מלא מלח לאותו כפר, וצוהו לחלק את המלח בין כל נשות הכפר.

שערו בנפשכם, היש מי שלא יעדיף לערוך את קניותיו בחנות כזו, ואמנם לאט לאט החלה נהירה של קונים לחנות, הכל בקשו לקנות דווקא בה את מצרכיהם. משהתרבו הקונים, נבהל החפץ חיים, מה יהיה על החנוונים האחרים, ועל כן הורה לאשתו לנעול דרך קבע את הדלת הפונה אל הרחוב. בדרך זו, הסביר לה, יכנסו רק השכנים המכירים את הדלת האחורית. אך ללא הועיל, עד מהרה גילו גם הקונים הרחוקים את קיומה של אותה דלת אחורית, והמשיכו לבא. הרב חרד שמא גוזל הוא את פרנסתם של שאר החנוונים והחליט לסגור את החנות. כך הקיץ הקץ על אותה תופעה מיוחדת במינה, החפץ חיים כחנווני.

אך הפרשה לא הסתיימה עם סגירת החנות. על אף שהשתדל תמיד לנהל משא ומתן באמונה, בכל זאת הטרידו כל ימיו החשש שמא נכשל בחוסר יושר בתקופת היותו חנווני. לעת זקנתו, בשעה שהתכונן לעלות לארץ הקודש, כנס את כל יהודי העירה, והתחנן לפניהם שיסלחו לו אם עשה עוול למישהו. וכדי לפייס כל נפגע אפשרי, עשה כעצת חכמינו זכרונם לברכה, והרים תרומה בסך חמש מאות זהובים לצרכי צבור. בכסף זה בנו באר, וכל אדם יכול היה לשאוב ממנה מים ללא תשלום.

”וַאֲבֵא הַיּוֹם אֶל הָעֵינַי” (כד, מב)

ג' קפצה להם הדרך, אליעזר עבד אברהם, יעקב, ואבישי בן צרויה

פ' רש"י ז"ל (כאן) שכוונת אליעזר לומר, היום יצאתי והיום באתי, מכאן שקפצה לו הארץ. והנה מקורו טהור מהגמרא סנהדרין שבסמוך.

אמרו בגמרא סנהדרין (דף צה). תנו רבנן, ג' קפצה להם הדרך, אליעזר עבד אברהם דכתיב ואבא היום אל העין, לאמור שבאותו יום יצא. יעקב דכתיב, ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה (בראשית כח, ט), ואבישי בן צרויה, שיום אחד ערב שבת היה והביאו לפניו ספל מים, כדי לרחוץ פניו ידיו ורגליו לכבוד שבת, וראה כתם דם על המים, ויש אומרים שבאה יונה והיתה מחבטת עצמה וממרטת כנפיה. אמר אבישי, יונה נמשלה לכנסת ישראל שמע מינה דוד המלך ע"ה בצער, הלך לביתו ולא מצאו, הלך ושאל בבית המדרש האם מותר לו לחפש את דוד על ידי הפרידה של דוד, והרי משנה שנינו (סנהדרין כב.), אין רוכבין על סוסו של מלך, בשעת סכנה מאי, אמרו, בשעת סכנה מותר. רכב (על הפרידה של דוד) וקפצה לו הדרך. כיון שהגיע אבישי ראה שעורפה, אמו של גלית יושבת וטווה בפלך על המגדל, זרקה את הפלך על ראש אבישי להרגו, ולא הצליחה, אמרה לו נער תן לי הפלך, לקח הפלך והכה בראשה והרגה, כמו שאמרו הבא להרגך השכם להרגו. וכשראה בנה ישבי בנוב שבא אבישי, היה דוד תחת מרדעת החמור ורצה לחנוק אותו, והקדוש ברוך הוא עשה לו נס ונעשה תחתיו עמוק ורחב, הדא הוא דכתיב, תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי. ישבי לקח את דוד והשליכו לאויר השמים, והעמיד רומח תחתיו כדי שירד עליו דוד וימות. אמר אבישי שם קדוש ותלה אותו בין שמים לארץ. ומדוע לא אמר דוד בעצמו שם, מפני שאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין. אמר אבישי לדוד, למה הלכת בדרך יחידי ונלכדת בידם. אמר דוד כך עלה במחשבתו של הקדוש ברוך הוא כדי לנקום ממני עון נוב, ושאל אותי הקדוש ברוך הוא האם רצונך שיכלה זרעך, או שאמסור אותך ביד אויב, ובחרתי שאפול ביד אויב, וזהו שאירע לי עתה. אמר לו אבישי הפוך תפלתך, טוב יותר שיכלה זרעך כי לא יכלו רחמיו ממך, וכתוב ורחמיו על מעשיו. אמר לו תעזור עמי בתפלה, התפלל עליו שיכלה זרעו ולא הוא, וקבל ה' תפלתו, הדא הוא דכתיב, ויעזור לו אבישי בן צרויה (שמואל ב, כא), אמר רב, שעזרו בתפלה. (ונתקיים העונש בזרעו של דוד, על ידי עתליה אם אחוזה, כשראתה שמת בנה כתוב, ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה (מלכים ב, יא, א) ונשאר מזרעו של דוד יואש לבדו). וזהו שכתוב כאן באליעזר, ואבוא היום אל העין שקפצה לו הדרך.

וְאָבָא הַיּוֹם אֶל־הַעֵיִן וְאָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנָי אֲבָרְהָם אִם־יִשְׁכַּח־נָא מִצְלִיחַ דְרַפְי
אֲשֶׁר אָנֹכִי הֵלַךְ עִלְיָהּ (כד, מב)

השגחה פרטית

מסופר על אחד מצדיקי ירושלים שעבדה אצלם גויה מחו"ל בניקיון. בוקר אחד אמרה המשרתת לרבנית כי לקראת הערב היא מתעתדת לשוב לביתה שבחו"ל. הרבנית השתוממה ותממה: "מדוע לא אמרת לי כמה ימים קודם לכן? הייתי דואגת לעצמי למישהי אחרת" אך הגויה בשלה, היא התנצלה ואמרה כי עליה לשוב בדחיפות לחו"ל. וכך עשתה, מספר שעות מאוחר יותר ארזה את חפציה ופנתה לצאת מהבית. הרבנית שנחפזה ללוותה נתקלה בדרכה בתפוח יפפה שהיה מונח על השולחן. וכאות הוקרה על עבודה נתנה לה הרבנית את התפוח ושילחה אותה לשלום. לאחר כמחצית השעה הגיע הרב הביתה, היא ספרה לו על רצונה המוזר של הגויה ללכת ללא הודעה מוקדמת, וכן ספרה לו כבדרך אגב שנתנה לה את התפוח כמתנת פרידה. "אוי" נבהל הרב, "והרי התפוח הוא מפירות שביעית שאסור לתת לגוי! אנא, מהרי בעקבותיה וטלי את התפוח מידיה. הרבנית מהרה לכיוון התחנה, ובדיק להכעיס, היא רואה מרחוק את האוטובוס נוסע ועליו יושבת בשלווה הגויה. הרבנית לא התמהמה מיהרה ועלתה על האוטובוס הבא אחריו והנה בתחנה הבאה של האוטובוס "שלה" היא רואה את הגויה יושבת וממתינה לאוטובוס הבא שיובילה למחוז חפצה. והנה כשראתה הגויה את הרבנית החלה מיד מחטטת בתיקה בחיזורון ומוציאה ברעד את: כל תכשיטיה של הרבנית תוך גמגומי התנצלות משונים. הרבנית הנדהמת שכלל לא ידעה שחפציה נגנבו התעשתה, וכמובן, דרשה בלי בלבול גם את התפוח חזרה.

לפני כמה שנים הלך לעולמו באנטוורפן יהודי יקר ושמו ר' פסח ויינשטוק ז"ל, כשהוא בן 100 שנים. בכל שנותיו היה שגור על לשונו סיפור הצלת חייו, וכך היה המעשה: בשנת ת"ש נכנסו הנאצים ימ"ש למחוז מגוריו, והוא ומשפחתו הוצרכו לברוח דרומה. כעבור 4 שנים הגיעו לעיר ליון שבדרום צרפת, שם חלה ר' פסח בשחפת, מחלה שהייתה אז מסוכנת ומדבקת. כששמע ר' פסח על דבר מחלתו נענה ואמר: "רבש"ע, במשך 4 שנים יגעתי וניסיתי להציל את חיי, אבל כאשר הנני רואה שרצונך לקחת את נשמתו אליך השמימה, הנני מקבל באהבה את גזרתך". באותו זמן היו מכניסים את כל חולי השחפת לבית חולים מיוחד ללוקים במחלות מדבקות, כדי שלא יסכנו אתרים יחד עמם, ואף ר' פסח הופרד ממשפחתו ואושפז בבית חולים זה. בחסדי שמים הוא שרד את המחלה, וכאשר החלים ויצא מבית החולים, היה זה

כאשר המלחמה הסתיימה. מיד פנה לחפש את בני משפחתו, שלח מכתבים להכא ולהתם, ואז נודע לו את כל אשר אירע בתקופה שהיה בבית החולים: זמן לא רב לאחר שאושפו, כבשו הנאצים את האזור, ושילחו את כל היהודים להשמדה באושוויץ, ובתוכם את בני משפחתו הי"ד. רק הוא ששהה בבית החולים ניצל, משום שהנאצים פחדו להציג את כף רגלם באותו בית חולים, מחשש הדבקות במחלות. או אז הוברר לו, כי מה שנראה היה לו בשעתו כמכה מן השמים, היא שעמדה לו להינצל ממוות (אחד העלונים).

"וַיַּעַן לָבֶן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מַה' יֵצֵא הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ רַע אוֹ טוֹב" (כד, ג)

מה' יצא הדבר בעניני שידוכים הכל בהשגחה פרטית

איתא בגמ' (מו"ק יח:): אמר רב משום רבי ראובן בן אצטרובילי, מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש. מן התורה דכתיב (בפרשתנו כד, ג) ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר. מן הנביאים דכתיב (שופטים יד, ד) ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא, מן הכתובים דכתיב (משלי יט, יד) בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת.

וכך אמר מורנו ורבנו החזון איש זי"ע (הובא במעשה איש ח"א עמ' רי"ב), שאף שהקדוש ברוך הוא הוא מנהל עולמו, מכל מקום פעמים שדרכי ההשגחה מכוסים ונסתרים, שכך עלתה במחשבה לפניו להסתיר פניו, עד שיש מקום לטעות כאילו חס ושלום יש לאל ידו של האדם לעשות כרצונו. אמנם "מקום הניחו לנו מן השמים" בעסקי השידוכים, להראותנו בגלוי לעין כל השגחתו הפרטית, כיצד הקדוש ברוך הוא מנהיג עולמו, מוליך ומביא את בריותיו הנה והנה, מקרב ומרחק אנשים, מצרף מקרים שונים וכל זה עבור שידוך אחד שיגמר בכי טוב, והכל יודוך והכל ישבחוך, כי מה' אשה לאיש בלא הסתר פנים כלל.

הקדוש ברוך הוא לבדו מזווג זיווגים

איתא בגמ' (סוטה ב.) ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני. מבואר להדיא בדברי הגמ', שאין מציאת הזיווג תלויה בשום סיבה בעולם, לא בחשיבות המשפחה ולא בממון ואף לא בכשרונותיו המופלגים של החתן או של הכלה, ולא בחריצות השדכן וכיוצא בזה. אלא הכל תלוי במאמרו וברצונו של הקדוש ברוך הוא, שהוא מושיב יחידיים ביתה (תהלים סח, ז), וכפי אשר נקבע עוד בטרם יצירת הולד כי בת פלוני תהא לפלוני. וכדברי הכתוב בפרשתנו (כד, ג) ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב. וכתב הרשב"ם, וזה לשונו, לא נוכל דבר אליך, לא הסתירה ולא הבניין תלוי ברצונו, כי

על כרחנו יקרה הדבר בין אם אנו רוצים או לא רוצים, כי הקדוש ברוך הוא עשה זאת, שהיכולת בידו.

מעשה פלא פלאות בשידוכין בישיבת החת"ס

מעשה בעשיר שחשקה נפשו בבחור תלמיד חכם מופלג עבור בתו, ובא אל הרה"ק החתם סופר זי"ע, בבקשה שיראהו את הבחור המופלג ביותר בישיבתו הרמה, כי ברצונו לקחתו כחתן לבתו. השיב לו החת"ס, בסוף הזמן הנני מעביר את כל הבחורים בכור הבחינה, אז אדע בבירור בטיב כל אחד ואחד, שוב נא עתה לביתך, ולאחר שיגיע עת המבחן, אשלח אליך את הבחור המיועד. בסוף הזמן בחר החתם סופר את הבחור המהולל ברוב התשבחות, ונתן בידו כתב צרור וחתום, בו כתב אל הגביר "מחזיק כתב זה, הוא הנבחר להיות חתנך לוקח בתך", וביקש ממנו שבדרכו הביתה יאריך דרכו למקום מגורי הגביר ויתן לו את האיגרת. הבחור שלא ידע איגרת זו מה טיבה וקצרה נפשו בדרך, פנה אל אחד מחבריו אשר דר בסמיכות למגורי הגביר, וביקש ממנו שימסור מכתב זה אל הגביר. הלה הסכים לדבר ובכבאו אל עירו, סר תחילה לבית הגביר ומסר לו את האיגרת, פתח הגביר את המכתב, והבין שהבחור העומד לפניו הוא המיועד לו. מיד שלח לדבר בו נכבדות ונגמר השידוך בכי טוב.

הנה לנו כדברי הגמ', שמה' אשה לאיש, הוא מסובב הסיבות עד שיצא לאור רצונו יתעלה.

מעשה בענין שידוכים מהרש"ש (הרב שטרשון)

וראיתי בספר "אהבת חיים" מעשה שהיה עם הגאון רבי שמואל שטרשון זצ"ל בעל הגהות וחדושי הרש"ש על הש"ס, שהיה מנהל קופת גמ"ח, באחד הימים בעת שישב בבית המדרש ועסק בתורה, ניגש אליו הסנדלר כשברצונו להשיב הלוואתו, נענה לו הרש"ש שאין בידו עתה שטר חובו אלא בביתו, אך הלווה השיב שסומך הוא על מעלת כבודו שיאבד את השטר מן העולם, ונתן לו את שטרות הכסף כסכום ההלוואה. הכניס הרש"ש את השטרות לתוך הגמרא בה למד והמשיך ללמוד ברוב עומק ועיון, ושכח מכל אשר נעשה. כשסיים את לימודו, החזיר את הגמרא שבה הכסף למקומה בארון הספרים וכמובן שלא קרע את שטר החוב. כעבור זמן מה בדק הרש"ש את חשבונות הגמ"ח ועבר על שטרי החוב, וראה את השטר המעיד על חובו של הלווה והנה כבר עבר זמן הפירעון. פנה אליו הרש"ש בבקשה שישב את ההלוואה כפי התחייבותו, והלא טען הן כבר פרעתי את חובי. אולם הרש"ש שפרח מזכרונו מה שהיה, עמד על שלו, הן עדיין החוב בעינו קיים וכפי שמוכיח השטר, שאם אכן פרעו מדוע לא

נטל הלווה את השטר. ואמר הרש"ש שאין בידו למחול משום לפנים משורת הדין, שאין המעות שלו, אלא הם כספי ציבור ותבעו לדין תורה.

פשיטא ואין צריך לומר שכל בני העיר האמינו לרש"ש והוציאו לעז על הלווה כי גנב הוא, ויגדל הבזיון עד לב השמים, עד שנאלץ בנו שעמד סמוך לפרק "האיש מקדש" לברוח מהעיר, כי לא היה מסוגל לשאת ולסבול את החרפות והגידופים שעברו על משפחתם. לאחר זמן, הוצרך הרש"ש לעיין באותה גמרא ומצא בה את שטרות הכסף. מיד נזכר בכל המאורע, כיצד פרע הלווה את חובו, ואכן הוא צודק בטענתו "פרעת"י". נבהל הרש"ש עד מאוד על שגרם לו צער גדול ונורא. תיכף ומיד הלך אליו לפייסו ולבקש מחילתו. אך הלווה טען כנגדו, שאין בידו לתקן את המעוות, שהלא יצא עליו שם רע שהוא גנב ואף בנו הוצרך לגלות ממקומו. ולא עוד, אלא שכל בני העיר יאמרו שהרב מפייסני רק לגודל טוב לבו ולא יאמינו שבאמת נמצאו המעות. אמר לו הרש"ש שלח להביא את בנך ואקחהו לחתן לבתי, ובכך יודע בבירור, כי אכן אתה צדקת ואני טעיתי. וכך היה הרש"ש לקח לו לחתן את בנו של הלווה, ונחה ושקטה הארץ.

מה נפלאות תמים דעים לגרום לרש"ש לשכוח מהפירעון, ולגלגל את כל המעשה, כדי שישתדך רב העיר עם סנדלר העיר, כי זה השידוך המיועד לו מן שמיא.

השידוך ממירון

אחד מבחורי הישיבות נתקשה למצוא זיווגו, פעם אחת לקראת שבת אחת החליטו בני הישיבה לשבות בשבת קודש במירון בסמוך ונראה לציון רשב"י. אותו בחור הצטרף ונסע עמהם, אך במשך כל השבת הסתגר בחדרו, כשהוא שקוע בצערו ולא עלה לציון אפילו פעם אחת, רק במוצאי שבת נתעורר בו רצון לפקוד את הציון בטרם יחזור לישיבה. בהגיעו אצל הציון פתח באמירת תהלים בהשתפכות הנפש ובדביקות עצומה, עד שלאחר כמה שעות גמר את כל הספר מרישא ועד גמירא. כאשר סיים את תפילתו, הביט לאחוריו ולא מצא את חבריו, לפי שכבר חזרו בצוותא לישיבה, והבין שעתה עליו לחזור לישיבה בכוחות עצמו. אך כיון שלא היתה הפרוטה מצויה בכיסו, הלך לביתו של אחד מתושבי מירון וסיפר לו את המעשה שהיה, וביקש שילוהו סכום מעות להוצאות הדרך. אולם אותו תושב אמר לו איני מכירך ושמא רמאי אתה, הישיבו התלמיד, הנה בידך להתקשר לראש הישיבה המכירי, והוא ימליץ בעדי טוב להלוות את סכום זה, ובהזדמנות הראשונה אשלח לך חזרה את סכום ההלוואה. מטבע הדברים בעל הבית שוחח עמו על דא ועל הא למשך זמן מה, ולאחר מכן הלווה לו כפי בקשתו גם ללא ההמלצה

של ראש הישיבה, כי ניכרים דברי אמת, וראה כי בחור נעים הליכות הוא איש תם וישר וירא אלהים, על כן הלווהו ונפטרו לשלום.

אצילותו של הבחור, השאירה רושם רב על אותו איש ועל כן לימים התקשר לראש הישיבה וסיפר לו שכך וכך היה מעשה, ובירר על טיבו של הבחור, כי בת יש לו שהגיעה לפרקה. ראש הישיבה הרבה והפליג בשבחיו של הבחור בתורה ובמידות טובות. ועל כן שלח הלה שדכן שידבר עם אבי הבחור להציע את השידוך, וכעבור יומיים שברו צלחת בשמחת התנאים בשעה טובה ומוצלחת בבית אבי הכלה בעיה"ק מירון, ונתברר למפרע, שתפילתו של הבחור במוצאי יום מנוחה הרקיעה שחקים, ועל ידה זכה לישועה הגדולה, ולא עוד, אלא אף בעיני בשר ראה שבגלל שהאריך בתפילתו באותה שעה זכה לראות בישועתו, שאיחורו גרם לו לפגוש את חותנו לעתיד, ועל ידי זה באו בברית האירוסין, ענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל.

בזכות שלא יצא השידוך התארס

מעשה שהיה בערב חג השבועות, בבחור ממשפחה ידועה בניו יארק, שהגיע זה מכבר לפרק האיש מקדש, אך עדיין לא זכה לקיימו בפועל. באחד הימים דיברו בו נכבדות במשפחה הדרה במונטריאול שבקנדה, על כן שכרו הוריו לנסיעה אברך מאנ"ש הדר בוויילומסבורג, בכדי שיסיעם ברכבו, וכך נסעו הבחור עם ההורים למונטריאול, נסיעה ארוכה שארכה כשש שעות לערך. לדאבון לב לא יצא מאומה משידוך זה, וחזרו הם לביתם בפחי נפש. במשך כל דרך חזרתם, התאוננו ההורים על מר גורלם ועל שכך אירע להם... ומאידך היה בנם הבחור מחזקם בדברי עידוד באמונה ובטחון, כי הכל משמים ממעל, ובעזרת השם יתברך ימצא שידוך יותר טוב... ואף כל נסיעתנו לשם היתה בכדי שיצא מזה טובה עבורנו, שהרי כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד.

כעבור ימים אחדים בא אותו בחור בברית האירוסין בשעה טובה ומוצלחת, ונלקח לחתן אצל אותו אברך אשר הסיעם ברכבו למונטריאול בדרך הליכתם ובחזרתם. ומעשה שהיה כך היה, אברך זה ששמע את שיחת ההורים עם בנם בחזרם לביתם, ובראותו את חוזק נפשו באמונה עזה ותמימה, ולא נשבר לבו בקרבו, ולא זו בלבד, אלא שתקיף באמונתו בבחינת "טופח על מנת להטפוח", שחיוק את ההורים בעזו ובתעצומות. על כן מיד בהגיעו לביתו שלח "שדכן", שידבר בו נכבדות עבור בתו, ואכן תוך כמה ימים נגמר הדבר בכי טוב. ללמדך איך סיבב הקדוש ברוך הוא בכדי להביא שידוך זה לידי גמר, שישא הבחור חן וחסד לפני אותו אדם שהסיע אותו.

סיפור מהגאון מוילנא בהשגחה פרטית בענין שידוך

סיפר הגר"א מוויילנא, שבאחת ממסעות הגלות שערך, התאכסן בבית בעל הבית אחד, אשר ארחו בכבוד גדול, והיה בעל הבית מכבד את ביתו זו אשתו באופן מופלא מאד. בהגיע זמנו של הגר"א להמשיך במסעו, נפרד לשלום מבעל האכסניא, ואז אמר לו הגר"א, החסד שלך עם האורחים פלאי הוא, אך יותר מכך התפעלתי מהנהגתך עם בני ביתך. אמר היהודי, אין לרבי להתפעל כל כך, כי כל זה הוא רק משום מעשה שהיה.

וזה דבר המעשה, בימי עלומי הייתי עילוי גדול מאד ושמי הטוב הלך לפני למרחקים. וכבר בהכנסי לעול תורה ומצוות נלקחתי לחתן לבת אחד מעשירי עיירה פלונית, חותני התחייב על נדן (נדוניא) גדול מאד, ומחמת היותי כה צעיר לימים, נקבע זמן הנישואין לכשאהיה בן כ', והוסכם עם חותני שלא ישלם כעת את כל הנדן, אלא בשבע השנים הבאות ישלם עבורי חברותא מיוחדת, כדי שעל ידו אוכל להוסיף ולהתעלות יותר בתורה ויראה, ובזמן הנישואין יסלק את שאר הנדן. כאשר קרב ובא זמן החתונה, ירד חותני מנכסיו ונעשה עני מרוד, מכיוון שכן, החליט אבי לבטל את קשרי השידוכין, על אף שאני לא נתתי את הסכמתי לכך, ביודעי את חובת "הכרת הטוב" שיש לי, על כל השנים ששילם עבורי ל"מלמד" מכל מקום אבי ביטל את השידוך. לא ארכו הימים ושוב באתי בברית האירוסין והנישואין עם בת עשיר אחר. אך לדאבון לב, כעבור זמן קצר נתגלה בי מום כלשהו. הלכנו לדרוש ברופאים ולאחר בדיקתם אמרו שאין רפואה למכתי. משכך, עמד העשיר על כך שאגרש את ביתו, ונשארתי חסר כל, כשדבוקים עלי שני כינויים, עזיבת שידוך וגרוש. ברוב יגוני פניתי לדור ב"הקדש" שם ישבתי גם בכיתי. לימים ניגש אלי יהודי אחד ושאלני לסיבת בכיי המר. גיליתי בפניו את כל מסכת חיי ואת המום שמצאו בגופי. נענה היהודי ואמר לי, הנה מכיר אני נערה אשר גם לה יש מום הדומה לשלך, אולי תשתדכו ביניכם. במצבי זה כיון שלא יכולתי להיות "בררן" לקחתיה לאשה ללא בירורים מעמיקים עליה ועל משפחתה, ודי היה לי לדעת שהיא אשה יראת ה'.

לאחר החופה משנכנסתי לחדר הייחוד, סיפרה לי הכלה שגם היא לא נולדה עם מום זה, והוא נתגלה אצלה רק לאחרונה, היות ונתארסה לפני כמה שנים עם עילוי גדול, ונתבטל השידוך רק מפני חוסר ממון. ומרוב צער ויגון נולד אצלה המום. ותוך כדי דין ודברים הבנתי שכלתי זו, היא היא ארוסתי הראשונה משכבר הימים, וכל סבלה בקבלת המום, היה אך ורק

בכדי שיסכימו הכל שננשא שנינו. עתה אמור נא לי רבי, האם לאחר שהיא סובלת בגיני עד עצם היום הזה, האין זה מן החיוב שאכבדנה בכל לבי נפשי ומאודי.

סיים הגר"א ואמר, כדאי היה לסבול את כל נדודי הדרכים, בכדי לשמוע מעשה זה המלמד לאנוש בינה, עד כמה מנהיג הקדוש ברוך הוא את עולמו בהשגחה פרטית על כל נברא ונברא, בכל פרטיו ועניניו, ואי אפשר לו לאדם להתחכם נגד גזירת הבורא יתברך, כמו אלו שעזבו את השידוך, ולבסוף נישאו זה לזה. ועוד להיפך המתחכם נגד רצון הבורא, מסוכן הוא לקבל מום, כדי להעמידו על מקומו הראוי לו.

המשגיח אמר "הקול" של הבחור לא בסדר

מעשה באדם אחד שהציעו לו שידוך טוב לבתו, נהג האיש כמנהג בני ישראל ובא לשמוע את חוות דעתו של המשגיח. המשגיח שהכיר את הבחור וידע שעל פי הלכות שמירת הלשון מותר לו לענות אמת לאמיתה, ענה לאבי הבת "הכל לא בסדר"... כלומר שיבין ברורות ולא יעלה על דעתו לגשת לשידוך זה. ויהי ממחרת, הוזמן המשגיח ל"אירוסין", של הבחור עם בתו של האיש שבירר אצלו אתמול. בבואו לשמחת האירוסין שאל את אבי הכלה, כיצד גמרתם את השידוך, אחרי ששמעת ממני אתמול דברים מפורשים... ענה לו האב, משבאתי הביתה והצגתי בפני בני ביתי ובתי את דבריך, אמרה הבת, שמצידה אין בענין "הקול" כדי לעכב את השידוך, שאף אם קולו של החתן אינו ערב כל כך, אין בזה כל חסרון...

הא לך, שאם הזיווג מיועד מן השמים, לא יועילו כל טצדקי למנעו, עד שמן השמים הטעו את האב לחשוב שהמשגיח אמר לו הקול לא בסדר, בזמן שאמר לו שהכל לא בסדר.

סגולה בדוקה למציאת זיווג

איתא במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ח סי' ב'), בשעה שהלך יעקב חרנה במצות אביו לישא לו אשה. בא אליפו בן עשו הרשע ולקח את כל אשר לו. אז אמר יעקב, שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי. מכאן למדו סגולה בדוקה למציאת זיווג בנקל, לומר קודם עקירת רגליו בתפילת העמידה את פרק שיר למעלות אשא עיני אל ההרים (הובא בבני יששכר בפרשת ויצא, ומקורו בספר עשרה מאמרות לרמ"ע מפאנו).

לידת בעל הקצות החושן ואחיו בעל קונטרס הספיקות

פעם ישב הגאון הקדוש החפץ חיים זי"ע בסעודה שלישית בעידן רעוא דרעוין, ופתח וסיפר על יהודי בימים מקדם, שנכנס ביום השבת אחר חצות היום אל בית המדרש, והחל

באמירת תהלים בדמעות שלישי ובהשתפכות הנפש. באותה שעה שהה בבית המדרש אחד מהמתפללים, והתלהב מהמחזה שראו עיניו, כיצד הלה שופך דמעות כמים, ועל כן החל גם הוא לומר תהלים בהשתפכות הנפש ובדמעות.

במוצאי שבת קודש ניגש אליו השני ושאלו, לבכיה מה זו עושה, כי לפי רוב הבכי והדמע, נראה כי בצרה ויגון הינך נמצא, אבקשך שתגלה לי מצפוני לבך, אולי יהיה בידי לעזרך. פתח היהודי את סגור לבו ואמר, בת לי בביתי היושבת וממתנת עד בוש לזיווגה, רק משום שאין הפרוטה מצויה בכיסי, ואין בידי יכולת להתחייב על נדונייתה. והנה במשך ימות השבוע הנני טרוד על המחיה ועל הכלכלה, ואינני רואה אותה לנגד עיני, אך בהגיע יום שבת קודש, אני פוגשה בביתי, אז נופל לבי בקרבי על הצרה הגדולה. לכן מיד אחר סעודת השבת, נוהג אנכי לבוא בשערי בית המדרש, בכדי לשפוך לב כמים אל האלהים, שיחיש לנו ישועה בקרוב. נענה השני ואמר, אף אני יש לי בביתי בן עלם חמודות וירא שמים. ואף אני איני מצליח להביאו לברית השידוכין, היות והפרוטה כלתה מכיסי, וכיון שכן, אולי כדאי שנשתדך בינינו. אכן השידוך יצא מן הכוח אל הפועל ומאותו הזיווג נולדו ארבעה אחים גדולי עולם, ושניים ידועים הם, הלא המה הגה"ק בעל הקצות החושן זצוק"ל, והגה"ק בעל קונטרס הספיקות זצוק"ל. סיים החפץ חיים, מכאן כי תפילת היהודי כשהוא סומך רק על ה', פועלת גדולות ונצורות, כגדולי עולם הללו שיצאו משידוך זה.

בזכות שלא הסתדר תאריך החתונה יכל האב להשתתף בחתונה

צריך לידע שכל הנעשה בזה העולם, מונהג ב"חשבון" מדוקדק מן השמים, ואף שפעמים בעיני בשר ודם לא רואים את הטובה שבהנהגת הבורא מיד, מכל מקום בבוא העת והזמן יוכר הדבר.

סיפר תלמיד חכם אחד שבנו בא בקשרי אירוסין. מיד נדברו שני הצדדים, אבי החתן ואבי הכלה על קביעת מועד הנישואין. כדרכם של בעלי בתים חשובים פנו ל"אולם" הזול בעיר, שם נמצאו להם שני תאריכים פנויים, א' אלול או ז' אלול, אבי הכלה העדיף את א' אלול, כיון שחל ביום רביעי בשבת, ושנינו במשנה (כתובות פ"א מ"א) בתולה נישאת ליום הרביעי, אבל צד החתן לא הסכימו לקבוע זמן לר"ח אלול, יום שבו מתחילים הלימודים במסודות החינוך של בניהם... על כן הזמינו את האולם ליום ז' אלול, כשאבי החתן אומר לאבי הכלה, רק הזמנתי אולם, אבל בפירוש הנני מתנה ואומר, שאין בזה משום "קביעת יום" לנישואין.

מה עשה הקב"ה, כשחזר החתן לישבתו, סיפר לאחד מראשי הישיבה שהוזמן כבר "אולם" לליל נישואיו שיחולו ביום ז' אלול... כששמע זאת ראש הישיבה ניתר ממקומו ואמר לו, וכי לא ידעת שהאדמו"ר מקפיד שלא לערוך נישואין בז' באלול כדי לקיים את צוואת ספר חסידים החדש (סי' קס"ח) שאין לישא אשה בז' שבט, ז' תמוז וז' אלול.

מיהר הבחור וסיפר את ה"חדשות" לאביו, והוא מיהר לספרם למחותנו אבי הכלה, ועל כן הציע לקבוע את הנישואין ליום רביעי ח' אלול, דאדהכי והכי התפנה האולם לאותו הלילה, והכל יבוא על מקומו בשלום, לפי שכך יתקיימו הנישואין שלא ביום הראשון של זמן אלול, וגם יחול אותו היום ביום רביעי בשבת כרצונו מעיקרא. אולם המחותן אבי הכלה עמד על שלו ואמר, בשום אופן איננו דוחים ומאחרים את זמן חתונה, ויום ח' נחשב כדחיית יום אחד. שאלו אבי החתן, אולי נעמיד את החופה ביום ז' אחרי שקיעת החמה, ואז ייחשב הדבר כח' בחודש, לא ולא, אמר המחותן, הרי גם זה לדחיית זמן ייחשב. אין ברירה אחרת רק להסכים על יום א' באלול, אף שלא ניחא לכם ביום זה. וכן קבעו.

עתה באנו לעיקר המעשה, ביום רביעי בשבת א' אלול התקיימו הנישואין, וביום השבת ד' אלול נערכה שבת "שבע ברכות" ברוב שמחה וחדווה, וביום ו' אלול נסתלק אביו של אבי החתן לבית עולמו. כך שאם היה נשאר כקביעתם הראשונה, או שהיה המחותן מסכים לדחות את החתונה ביום אחד, לא היה אבי החתן רשאי להשתתף בשמחת הנישואין של בנו יקירו, לפי שהיה אז שרוי הוא באמצע ימי אבלותו על אביו, וידוע כמה עגמת נפש וצער כרוכים בדבר הזה.

נלמד מכאן, שהקדוש ברוך הוא מסובב הסיבות כולם ואף בדברים שהמחותן "מתעקש" כנגד רצונכם, אל לכם לריב עמו, כי יתכן ואין בזה אלא טובת עצמכם. כפי שבמעשה זה גילגל הקדוש ברוך הוא את זמן הנישואין הנכון, למען יוכל האב להשתתף בשמחת נישואי בנו.

וַיֹּאמֶר אַחִיהָ וְאָמָה תֵּשֵׁב הַנְּעֻרָה אֶתְנֶוּ יָמִים או עָשׂוֹר אַחַר תֵּלֶךְ. וַיֹּאמֶר אֶלְהֶם אֶל תֵּאָחֲרֶוּ אֵתִי וְהָ הַצְּלִיחַ דְּרָכַי" (כד, נה-נו)

העינובים שניסו להטיל לבן ובתואל

רש"י (במקום) כותב, ובתואל היכן היה, רצה לעכב ובא המלאך והמיתו. ומקורו טהור מדברי המדרש בראשית רבה (פרשה ס' סי' י"ב).

ועוד גילו לנו בדעת זקנים מבעלי התוס' (כאן) שלבן ובתואל ביקשו להאכיל את אליעזר סם המות, בכדי לקחת את הממון שהיה בידו. ובא גבריאל והחליף את הקערה שהביאו לאליעזר אשר בה סם המות, ונתנה לבתואל ומת.

ולבן לעיל (בפסוק, ל"ג) כתוב "ויישם לפניו לאכול" עם שני יודי"ן ואנו קוראים ויושם בתוספת וא"ו, שמשמע שמאליו הונח המאכל לפניו, לפי שכאמור המלאך החליף את המנות לבתואל ומת (כן הוא במדרש כת"י, המובא בתורה שלמה, חיי שרה הע' קמ"א, וראה גם בילקוט שמעוני רמז ק"ט).

כתב רבנו יוסף חיים (עוד יוסף חי חיי שרה ד"ה אל תאחרו אותי), שכשאחיה ואמה של רבקה אמרו "תשב הנערה" אמר להם אליעזר אל תאחרו אותי וכוונתו היתה להפחידם ולרמוז להם, הלא בגלל שנתעכבתי אצלכם נגרמה מיתה לבתואל, ולכן אם אשהה כאן עוד, יש לכם לחשוש שתגרם מיתה גם לכם. ועוד עיין שם.

ולפי זה יש לפרש את המשך דבריו שאמר "וה' הצליח דרכי", רמז להם, אם תאחרו אותי אני אצרף את ה' ובית דינו נגדכם, כמו שאמרו רבותינו בתלמוד (ירושלמי סנהדרין א, א. בראשית רבה נ"א, ב') כל מקום שנאמר וה' עם וא"ו, הכוונה היא ה' ובית דינו (כמ"ש "וה' המטיר על סדום"....).

רבקה לא אמרה כן או לא אלא אמרה "אלך"

ממשיך רבנו יוסף חיים, שעם כל זאת, גם לאחר שהסכימו ואמרו "נקרא לנערה ונשאלה את פיה" זממו לרעה, כמו שמדוקדק מלשון הכתוב "ויאמרו אליה התלכי עם האיש הזה" שבכוונה שניהם שאלו ולא הסתפקו שאחד מהם ישאל אותה, כי כששנים מדברים זה מבלבל את השומע, ושאלו בלשון תימה התלכי עם האיש! אם היא תאמר כן, יאמרו היא אומרת כדברינו- כן, שבודאי לא תלך, ואם תאמר לא, אז אמרה בפה מלא - שלא תלך. אבל מן השמים השיבה תשובה ברורה אלך שבכך אי אפשר לפרש לכיוון ההפוך.

אם אחותינו את שתהי כמונו ברשע את תהיי לאלפי רבבה וז"ש שביקש לבן לעקור את הכל

עוד כתב רבנו החיד"א בספר פני דוד (חיי שרה אות כ"ד) בשם הרב הלל אשכנזי, שגם לאחר מכן שברכו את רבקה "אחותינו את היי לאלפי רבבה" התכוון לבן לרעה ברשעו, כי הלא מצינו (בהגדה של פסח) שלבן ביקש לעקור את הכל ואיך יתכן שכעת יתכוון לברך את אחותו

שהולכת להנשא ליצחק אבינו, אלא כך אמר, אם תהיי כמונו ברשע, ובנייך ילכו אחר הרוב וידמו לנו (שזה "אחותינו את") אז "תהיי לאלפי רבבה".

אמנם כשהיתה רבקה עקרה נודע שלא נתקיימה ברכתם שיצא ממנה זרע של אלפי רבבה, ואין זאת אלא שהיא צדקת, וכאשר ראה לבן שאחותו ילדה את יעקב, הבין שרבקה צדקת והבנים לא הלכו אחר אחי האם וביקש לעקור הכל. ולכן אמרו רבותינו במדרש (בראשית רבה ס', י"ג) מפני מה לא נפקדה רבקה עד שנתפלל עליה יצחק, שלא יהיו עובדי כוכבים אומרים תפילתנו עשתה פירות, דהיינו יסברו שבגלל ברכת לבן נפקדה, ולכן נעשתה עקרה, עד שויעתר יצחק לנוכח אשתו (בראשית כה, כא), אז זכתה לפרי בטן.

ועל פי זה פרשו בדרך רמז את דברי רבותינו בתלמוד (מגילה טו.) אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, כלומר, אל תחשוב שברכת הדיוט אינה מעלה או מורידה, אלא היא יכולה להזיק, שהרי ברכת לבן הזיקה לרבקה, כי נעשתה עקרה בגלל אותה ברכה.

"אֵת הַיְי לְאַלְפֵי רַבָּבָה" (כד, ס)

ציוה אותה שלא תשכח אותם

בדרך כלל אשה צדיקה, כשבבית אביה לא הולכים בדרך הישר, כשהיא עוזבת את בית אביה ובפרט אם היא הולכת למשפחת צדיקים, שוכחת מבית אביה, ולבן היה חושש מכך, ולכן ציוה אותה שלא תשכח אותם, ורמז לה כן במילת "רבבה" שהוא ר"ת רבקה בת בתואל הארמי.

"וַיִּצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחֵי רָאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֵרֶץ הַנֶּגֶב" (כד, סב)

יצחק בא מגן עדן

כתבו בעלי התוספות (בתוספות השלם כאן, וע"ע שם לעיל וירא כב, יט, אות ג' בשם מדרש) "ויצחק בא מבא באר לחי רואי", עולה בגימטריה היה בא מגן עדן.

"וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׂוֹחַ בְּשׂוּדָה" (כד, סג)

לשוח - ר"ת ו'על ח'טא ש'חטאנו ל'פניך

שמעתי מתלמיד חכם, "לשוח" ר"ת, ועל חטא שחטאנו לפניך, לרמוז מה שאמרו רז"ל (רמ"א אה"ע ס"י ס"א ס"א) שחתן ביום חופתו יתענה ויחזור בתשובה.

וכן כאן יצחק אבינו בערב חופתו היה מתבודד ומתפלל ותיקן לנו תפילת מנחה (ברכות נו:).

”וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד מִי הָאִישׁ הַלְזָה הַהֹלֵךְ בְּשָׂדֵה לְקִרְיָתְנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנָי וַתִּקַּח הַצְּעִיף וַתִּתְכַּסּ” (כד, סה)

יצחק יצא מגן עדן ראשו למטה ורגליו למעלה

בספר בעלי התוספות ז"ל (כאן כמושב זקנים, בשם ריב"א) כתבו דבר נפלא מאד, לכאורה יש להבין, מה טעם שאלה רבקה "מי האיש הלזה ההולך" כשראתה את יצחק, ולא שאלה כן כשראתה שאר אנשים, שלא מסתבר לומר שרבקה היתה שואלת כן על כל איש שראתה.

ותירצו בעלי התוספות ז"ל על פי המבואר במדרש, שראתה רבקה את יצחק שהיה הולך ראשו למטה ורגליו למעלה, כי כן הוא דרך אותם הבאים מגן עדן, לילך ראשם למטה ורגליהם למעלה. ויצחק בא באותה שעה מגן עדן, אחרי ששהה שם כדי להתרפאות מהחבורה שעשה לו אביו בצווארו בשעת העקידה, ולכן הלך בראשו למטה ורגליו למעלה. ולכן התפלאה רבקה על מראה הפלא הזה, ושאלה, "מי האיש הלזה ההולך" ראשו למטה ורגליו למעלה.

והחיד"א ז"ל הביא דבר פלא זה בספרו מדבר קדמות (מערכת ה' אות ה') וסיים בזה הלשון, "וזה חידוש גדול ואינו מובן". (ועיין בספר אוצר פלאות פירוש לזה).

”וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד מִי הָאִישׁ הַלְזָה הַהֹלֵךְ בְּשָׂדֵה לְקִרְיָתְנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנָי” (כד, סה)

שאלה מי ממתק את הדינים של יצחק

יצחק מידתו היתה גבורה, "פחד יצחק" כידוע מספרי הקבלה. וכאשר רבקה ראתה אותו, נפל עליה פחד גדול מפני הגבורות של יצחק ושאלה מי יוכל להמתיק את הגבורות וזהו אומרה, "מי האיש הלזה (ולא הזה) ההולך לקראתנו", כלומר מי האיש אשר מידתו היא נגד זה שהולך לקראתנו, שיוכל למתק את מידת הדין, את הפחד של יצחק, "ויאמר העבד הוא אדני", כלומר, אברהם אדני, הוא האיש שמידתו מידת החסד, הוא הממתק את מידת הגבורה של יצחק. (בשם ר' שלום מבעלז, הובא בחמודי צבי במדבר עמ' ע"ח).

”וְתִקַּח הַצְעִיף וְתִתְּכֶם” (כד, סה)

צניעות מולידה תאומים

במדרש רבה (פרשה ס' ס"ו ט"ו) איתא, דשתים הן שנתכסו בצעיף, וילדו תאומים, רבקה ותמר, רבקה דכתיב ותקח הצעיף ותתכס, תמר דכתיב ותכס בצעיף ותתעלף (בראשית לח, יד).

ופירש האלשיך הקדוש (כאן), שלפי רוב צניעות האשה כן תפקד בבנים, כענין שנאמר (תהלים קכח, ג), אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך, לאמור "אשתך פוריה" היינו פרה ורבה, כשהיא צנועה "בירכתי ביתך", ומאחר שהן התכסו בצעיף המורה על מדת הצניעות, לכן זכו ללדת תאומים.

ובפירוש אמרי יושר על המדרש (שם, ד"ה וילדו תאומים) שלא תאמר שע"פ הטבע צנועה אינה יולדת תאומים, אלא עצם הצניעות גורמת ללדת תאומים.

”וַיְבֹאֶהָ יִצְחָק הָאֱהָלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבֶּקָּה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֲבָהּ וַיִּנְחֶם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ” (כד, סז)

כיון שבאה רבקה חזרה השכינה והנר נדלק

בבראשית רבה (פרשה ס' ס"ו טז) מקשה על לשון הפסוק "האהלה שרה אמו", שלכאורה היה צריך לכתוב, לאהל שרה אמו, אלא שכל זמן ששרה היתה קיימת בעולם השכינה לא סרה מעל אוהלה, והנר היה דולק מערב שבת לערב שבת והיה מאיר לכל ימי השבוע והיתה שרויה ברכה בעיסתה שהיתה מתרבה, וכשנפטרה שרה נתבטלו כל הניסים. וכיון שבאה רבקה חזרה השכינה והנר חזר לדלוק והברכה שבה לעיסה, ולכן נאמר כאן "האהלה שרה אמו" שרבקה נעשית דוגמת שרה אמו.

”וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם” (כה, ז)

הימים של האדם מזהירים לאדם שיתנהג בדרך התורה יום יום

הזוהר הקדוש (ח"א דף קכ"ד סוע"א) מבאר שכל הימים של האדם מזהירים לאדם שיתנהג בדרך התורה יום יום, וכשבא האדם ועושה עבירה, עולה יום זה בכושה ועומד בחוץ עד שיעשה האדם תשובה.

וכשמתקרבים הימים אחר פטירתו לפני המלך הקדוש, אם צדיק הוא האדם נכנס בימים שלו והם לבושי שרד וכבוד שמתלבשת בהם הנשמה, ואוי לו לאדם שחסרים ימיו למעלה, ומלבישים אותו בגד שחסרו בהם הימים שעשה בהם עבירות.

ביאור ההפטר

הקשר בין ההפטר לפרשה

- א. בפרשה כתוב: "ואברהם זקן בא בימים" וכן בהפטר כתוב: "והמלך דוד זקן בא בימים".
- ב. בפרשה כתוב שאברהם נתן את כל אשר לו ליצחק וכן בהפטר כתוב: שדוד מסר את המלוכה לבנו שלמה.

תוכן ההפטר

דוד המלך היה בן שבעים שנה בלבד, אך כחו נחלש מפאת רוב המלחמות שעבר ולמרות שכיסו אותו בבגדים היה קר לו, כי הוא ביזה את הבגדים, בעת שקרע את כנף מעילו של שאול, ולכן נענש שלא נהנה מהבגדים.

עבדיו יעצוהו לחפש לו נערה יפה בתולה, שתשכב בחיקו ותחמם אותו. הביאו לו את אבישג מעיר "שונם" שהיתה יפה מאד וחיממה אותו, אך המלך לא התחתן אתה, כי היו לו שמונה עשרה נשים ואסור לו להוסיף.

למלך דוד היה בן ושמו אדוניה בן חגית, שהיה מתפאר וחושב שימלוך אחרי מות אביו ולכן עשה לו רכב ופרשים. גם היו לו חמשים איש רצים לפניו כדרך שעושים למלכים, גם התחבר עם שר הצבא יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן שעזרו לו. והואיל והיה יפה תואר מאד, ונמ אביו מעולם לא גער בו על כך, לכן העז לעשות משתה ושמחה ועבדיו הכריזו עליו כמלך.

נתן הנביא שהיה נגד אדוניה בא לבת-שבע אם שלמה וביקש ממנה שתבוא למלך ותבקש ממנו שיקיים הבטחתו שנשבע לה, שבנה שלמה ימלוך אחריו, ואכן עשתה זאת, גם נתן הנביא נכנס למלך והזכיר לו שעל פי הנבואה, ששלמה צריך למלוך אחריו.

ואכן דוד נשבע לבת-שבע שהוא ימליך בחייו את שלמה ויקיים את הבטחתו שהבטיח לה.

מלכים א' פרק א' פסוק א' - ל"א.

וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַיָּמִים הַמֶּלֶךְ דָּוִד בָּא לְזִקְנָה בְּגִיל שִׁבְעִים (ד"ק) וז"ש בא בימים שבאה אליו בזמן (מ"ד) [א] וַיִּכְסְהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יָחַם לוֹ כאשר האדם מזקין החום הטבעי הולך ונחלש ולכן לא נתחמם מעצמו (ד"ק) [ב]: וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יִבְקֶשׂוּ

עיונים והארות

א. נאמר במדרש תנחומא (חיי שרה ב'): מפני ארבעה דברים זקנה קופצת על האדם: א. מפני היראה שנאמר (דברי הימים-א, כא, ל) "ולא יכול דוד ללכת לפניו לדרוש אלהים, כי נבעת מפני חרב מלאך ה', וכתוב: (מלכים א, א, א): "והמלך דוד זקן בא בימים"; ב. מפני כעס הבנים, שנאמר (שמואל א, ב, כב): "ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון בניו"; ג. מפני המלחמות, אחרי המלחמות שעשה יהושע כתוב (יהושע יג, א): "ויהושע זקן בא בימים"; ד. מפני אשה רעה (מלכים א, יא, ד): "ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו", אבל אברהם אבינו שאשתו כבדה אותו כתוב (בראשית יח, יב): "ואדוני זקן".

ב. כתב רש"י אמרו רבותינו (ברכות סב ב): כל המבזה בגדים, אינו נהנה מהם לסוף, לפי שקרע את כנף המעיל לשאול. ומדרש אגדה: אמר רב שמואל בר נחמני: כשראה דוד את המלאך עומד בירושלים וחרבו בידו, נצטנן דמו מיראתו (ראה פרקי דרבי אליעזר פרק מג): ויכסוהו בבגדים: "ויקם דוד ויכרות את כנף המעיל אשר לשאול בל"ט" כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם

והמלך דוד זקן - זהו שאמר הכתוב עטרת תפארת שיבה, היכן היא מצויה בדרך צדקה תמצא. וכן אתה מוצא בדוד על ידי שכתוב בו ודוד עושה משפט וצדקה לכל עמו, זכה לזקנה (תנחומא).

לֹאֲדַנִּי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְּתוֹלָה שבתוליה מחממין את בשרה (רש"י) והיא יפה לחמם יותר
 מִהִבְעוּלָה (רד"ק) **וְעַמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְתִהְיֶה לּוֹ סַכְנֵת** מחממת (רש"י) **וְשֹׁכְבָה**
בְּחִיקוֹךָ וְחַם לֹאֲדַנִּי הַמֶּלֶךְ: וַיִּבְקְשׂוּ נַעֲרָה יָפָה כי היופי מראה על ריבוי
 הָדָם הַמוֹלִיד רוב החום (מ"ד) **בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲבִישָׁג**
הַשְּׁוֹנֵמִית אבישג מעיר שונם **וַיָּבֵאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: וְהַנַּעֲרָה יָפָה**
עַד־מְאֹד וְתִהְיֶה לַמֶּלֶךְ סַכְנֵת מחממת אותו **וְתִשְׂרְתְּהוּ** כי היתה מחממת אותו
וְהַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעָה כי לא התחתן עימה כי כתוב ולא ירבה לו נשים וכבר היו לו ח"י נשים
 (מ"ד) **[ג]: הַוְאֲדַנִּיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא** היה מראה בעצמו נשיאות וגדולה (מ"ד) מתרברב
 (רש"י)

עיונים והארות

לגמרי, כי הקב"ה מדקדק וכו' (ב"ק נ, א). וזהו
 'ולא יחס לו', 'יחס' גימטריא נ"ח, שלא היה לו
 נח בבגד הנשמה שהיה נגד המחשבה. ולתקן
 זה, יעצוהו לכבוש יצרו באבישג. ותהי למלך
 סכנת (פסוק ב'), שהיה בסכנה בכל רגע וכו',
 עיי"ש בדבריו.

ג. נאמר (סנהדרין כב.): מכאן אנו למדים עד כמה
 קשים הגירושים, היינו שגירושי אשה קשים הם,
 שהרי התירו חכמים לדוד המלך להתייחד עם
 אבישג ולא התירו לו לגרש אשה אחת כדי שיוכל
 לשאת את אבישג לאשה, כי המלך מותר לו לשאת
 רק שמונה עשרה נשים ולא יותר, וגם הפנויה אסור
 להתייחד עמה, לצורך זה התירו לדוד להתייחד עם
 הפנויה לצורך רפואה, ומכיון שחולשתו באה מחמת
 הזיקנה התירו לו הרפואה בדרך זו.

(ברכות סב:) יש להבין, מדוע נענש דוד על כך
 שכרת את כנף מעילו של שאול, והרי כוונתו היתה
 לטובה כדי שידע שאול שאין דוד חפץ להמיתו,
 ועל ידי כך יחדל מלרדוף אחריו, ויש בכך ענין של
 פיקוח נפש, ואם כן מדוע נענש דוד? ויש לומר,
 שהנה אמרו חכמינו ז"ל שבאותו מעיל היו תלויות
 בו יציציות, ואמרו חכמינו שדוד גרם לשאול שילך
 שעה אחת בלי טלית וציצית, ולכן אמרו עליו
 שביזה את הבגדים, כי היה לו לכרות חתיכה אחת
 מאמצע המעיל או מלמטה שלא היה נפסל בכך (בן
 יהוידע ברכות שם).

וראיתי בספר לקוטי גורי האר"י זצ"ל (ספר
 הליקוטים מלכים א' פ"א ד"ה 'ועוד
 ראה') שפירש, דדוד המלך ע"ה חטא במחשבה
 באביגיל, ובסיבה זו לא נתקן המלבוש שלו

(ת"י) ומתפאר (רש"י) **לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב** מרכבה כדרך המלכים (מלבי"ם)

וּפְרָשִׁים ואנשים המיומנים לרכב על סוסים (מ"צ שמואל ב ח/ד) **וַחֲמִשִּׁים אִישׁ** נטולי סחול

וחקוקי כפות רגלים (רש"י) **רָצִים לְפָנָיו: וְלֹא-עֲצָבוּ אָבִיו מִיָּמָיו** ולא גער בו ולא

העציבו אביו מעולם להוכיחו על פניו בעשותו מעשה רע **לֵאמֹר מִדּוּעַ כָּכָה עָשִׂיתָ** וא"כ

גם עתה חשב שלא יגער בו אביו ועי"ז יקח המלוכה **וְגַם-הָיָא טוֹב-תְּאֵר מְאֹד** נוגם כי

אדוניה היה יפה תואר ובן יפת תואר, ומאחר שיכל להשיב לאביו דוד אתה גרמת לזה מאחר שנשאת יפת

תואר לכן לא הוכיחו (צוארי של"ל) **וְאֵתוֹ יִלְדָה** חגית אמו של אדוניה **אֲחֵרֵי אֲבִשְׁלוֹם**

לאחר שמעכה ילדה את אבשלום (רד"ק) [ד]: **זִוְיָהֵינוּ דְבָרְיוֹ** ועצתו בענין זה, היתה **עִם יוֹאָב**

בֶּן-צְרוּיָה כי יואב ידע שדוד שונא אותו על שהרג את אבנר ואת עמשא ואת אבשלום ויצוה את בנו

עיונים והארות

ואחריו אדוניה, ואחר ששלושת הראשונים מתו, היה אדוניה הגדול המולך תחת אביו (מלבי"ם). ולא עצבו אביו, חכמינו אמרו, כי בעת שנלחם אבשלום בדוד אביו, אמר חושי הארכי אל דוד, שדבר זה הגיע אליו, מפני שנשא יפת-תואר משבי המלחמה; שכן אף אם התירה זאת התורה, הרי "כל הנושא יפת-תואר סופו להוליד ממנה בן סורר ומורה" ולפיכך נולד לו בן כאבשלום (סנהדרין קז). ומכיון שגם אדוניהו נולד מיפת-תואר, ממיילא לא היה יכול דוד להטיף לו מוסר ולהוכיחו על פניו בעשותו מעשה רע, כי ידע שיכול להשיב לו מענה, שבך הקולר תלוי, מאחר שנשא יפת-תואר. (מעינה של תורה).

והמלך לא ידעה - לא ידעה אמרה ליה לינסבין, אמר לה אסירת לי, אמרה ליה חסריה לגנבא נפשיה בשלמא נקט, (אם אינו יכול יותר מעמיד עצמו בשלום), אמר לה קראו לי לבת שבע. א"ר שמן בר אבא בא וראה כמה קשין גירושין, שהרי דוד התירו לו ליחד ולא התירו לו לגרש (סנהדרין כ"ב) (ילק"ש).

ובספר הליקוטים הנזכר כתוב, דלכך בקשו את אבישג שהיא אביגיל בחילוף ל' בש' באי"ק וכו', עיי"ש.

ד. ואותו ילדה אחרי אבשלום, אדוניה ילדה אותו חגית אמו אחרי שנולד אבשלום למעכה, כי הבכור היה אמנון, אחריו דניאל, אחריו אבשלום

המולך תחתיו להרגו לכן רצה שימלוך אדוניה **וְעַם אֲבִיתָר הַכֹּהֵן** שסלקו דוד מן הכהונה הגדולה
ושם תחתיו את צדוק הכהן (רש"י) **וַיַּעֲזְרוּ אֶתְרֵי אֲדֹנֶיהָ** יואב עזר עתה לאדוניה כדי שימנה אותו
שר צבא, ואביתר הכהן עזר כדי שימנה אותו לכהן גדול (מ"ד): **חִוְצְרוֹק הַכֹּהֵן וּבְנֵיהוּ**
בֶן-יְהוִידָע וְנָתָן הַנְּבִיא שניבא לדוד ששלמה ימלוך (רש"י) **! וְשָׁמְעֵי בֶן גְּרָא וְרַעִי**
הוא חושי הארכי הנקרא רע המלך **! וְהַגְּבוּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד** והם עדנו העצני, אלעזר בן דדו,
שמה בן אָגָא הררי אשר היו בתמידות עם דוד (מ"ד) **לֹא הָיוּ עִם-אֲדֹנֶיהָ: טוֹיִזְבַּח**
אֲדֹנֶיהָ עָאן וּבָקָר וּמְרִיא צאן ובקר מפוטמים עם אצל **אֲבָן הַזֹּחֶלֶת** שהיו
המים וזחלים בסמוך לה **אֲשֶׁר-אֶעֱלֶה עֵינַי רִגְלִי** ואבן זו היא עומדת היכן שהיה עין שהיו מכבסים
שם בגדים ע"י שמשפשפים אותם ברגלים (רש"י, רד"ק) **! וַיִּקְרָא אֶת-כָּל-אֶחָיו בְּנֵי הַמְּלֶכֶךְ**
וּלְכָל-אֲנָשָׁי יְהוּדָה עֲבָדֵי הַמְּלֶכֶךְ: וְאֶת-נָתָן הַנְּבִיא וּבְנֵיהוּ
וְאֶת-הַגְּבוּרִים וְאֶת-שְׁלֹמֹה אֶחָיו לֹא קָרָא כי ידע שנתן הנביא ניבא ששלמה
ימלוך (רש"י), ואם יבואו יפרסמו זאת וידעו כולם שאין הדבר נעשה בפקודת המלך (ע"פ המלבי"ם): **! יֹא-וַיֹּאמֶר**
נָתָן אֶל-בֵּית-שֶׁבַע אִם-שְׁלֹמֹה לְאֹמֶר הַלֵּוָא שְׁמַעַת פִּי מֶלֶכְךָ
אֲדֹנֶיהָ בֶן-חַגִּית ומעורר אותה להקים את דבר ה' שהיא תלך ותבקש על בנה, [ועוד, שאם ילך
הוא תחילה אולי יהרגנו אדוניה (אלשיך)] **! וְאֲדֹנֵינוּ דָוִד לֹא יָדָע** שאם ידע היה מוחה בדבר (רד"ק):
יְבִיעֶתָה לְכִי אֵיעֶעֱךָ נָא עֵצָה וּמַלְטִי כדי שתמלטי ותצילי (מ"ד) **אֶת-נַפְשִׁךָ**
וְאֶת-נַפְשׁ בְּנֶךְ שְׁלֹמֹה כי אם ימלוך אדוניה בודאי יהרוג אותם למען לא יהיו לו לשטן בדבר

המלוכה (רד"ק): יג לְכִי וּבֹאִי | אֶל-הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא-אַתָּה
 אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לְאַמְתֶּךָ כדברי רז"ל שדוד נשבע לבת שבע שבנה ימלוך תחתיו
 כי לא הסכימה להזקק לו ורק לאחר השבועה הסכימה (רד"ק) לֵאמֹר כִּי-שְׁלֹמֹה בְּנֶךְ יִמְלֹךְ
 אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל-פְּסָאֵי וּמִדְּוַע מֶלֶךְ אֲדֹנָיָהוּ: יד הֲיֵנָה עוֹדְךָ
 מְדַבֶּרֶת שָׁם עִם-הַמֶּלֶךְ וְאֲנִי אָבוֹא אַחֲרֶיךָ [ה] וּמִלְאַתִּי והשלמתי
 (מ"ד) אֶת-דְּבָרֶיךָ כי נתן הנביא סיפר לדוד מעשה אדוניהו ושאמרו עליו "יחי המלך" אדוניהו (עין מעם
 לועז): טו וּתְבֹא בַת-שָׁבַע אֶל-הַמֶּלֶךְ הַחֲדָרָה בְּלֹא רְשׁוּת (רד"ק) וְהַמֶּלֶךְ
 זָקֵן מְאֹד וחלש מאד ובכל זאת התעורר כאיש מלחמה להמלכת שלמה (אברבנאל) וְאָבִישָׁג
 הַשְּׁוֹנְמִית מִשָּׂרֵת אֶת-הַמֶּלֶךְ בלשון זכר כי אבישג היתה אילונית ואין לה סימני נשים
 ואינה מסוגלת ללדת (מעם לועז): טז וְתִקַּד בַּת-שָׁבַע וְתִשְׁתַּחֲוֶה לַמֶּלֶךְ קידה על אפים,
 השתחווייה זה פישוט ידים ורגלים (ברכות לד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה-לָּךְ [ו] היות ולא היתה רגילה
 לבא אליו הבין שיש לה דבר נחוק (רד"ק): יז וְתֹאמַר לוֹ אֲדֹנָי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה
 אֱלֹהֶיךָ שהיא שבועה חמורה שאין לה התרה לְאַמְתֶּךָ ועוד, שנשבעת לי, והנשבע לחברו אין מתידין

עיונים והארות

אפים, כריעה על ברכים, דכתיב מכרוע על
 ברכיו, השתחואה זה פישוט ידים ורגלים,
 שנאמר להשתחוות לך ארצה (ברכות ל"ד)
 (ילק"ש).

ה. חז"ל למדו מכאן שמוותר לדבר לשון הרע על
 בעלי מחלוקת. (ירושלמי פאה א,א).
 ו. ויאמר המלך מה לך, ותקד - שנו רבותינו
 קידה על אפים, שנאמר ותקד בת שבע

לו אלא בפניו **כִּי־שְׁלֹמֹה בְּנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־פְּסָאֵי** כי
 הוא ראוי למעלה זו (מלבי"ם): **יְהוָה וְעַתָּה הִנֵּה אֲדֹנֶיךָ מִלְּךָ וְעַתָּה** צריך לתקן הדבר ואי
 אפשר לסמוך על צוואתך, כי אם כבר עכשיו בעודך בחיים **אֲדֹנֶיךָ הַמֶּלֶךְ לֹא יִדְעֶתָ** עושים
 בלא ידיעתך מה יהיה לאחר מיתתך אחריו (אלשיך), ולכן צריך תגובה מתאימה ומהירה: **יִטְוִיזְבַח** בעוד
 שאביו חולה (מלבי"ם) **שׁוֹר וּמְרִיאֵ־** [שור מפוטם (ת"י)] **וְעֵאָן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי**
הַמֶּלֶךְ וְלֹא־בִיתָר הַכֹּהֵן וְלִיֵּאֲבֵב שֶׁר הַצֶּבֶא וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ
לֹא קָרָא כי אם לתומכיו וזה מעיד שעשה כל זה לענין המלוכה (רד"ק): **כִּי־וַאֲתָה אֲדֹנֶיךָ הַמֶּלֶךְ**
 אל תחשוב שרוב העם נוטה לבבו אחר אדוניה, אלא **עֵינַי כָּל־יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ** כולם מצפים
 לשמוע מנך (ט"ד) **לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב עַל־פְּסָאֵי אֲדֹנֶיךָ אַחֲרָיו:**
כֹּאֲוְהָיָה והיה אם ח"ו כן יהיה מבלי להגיד מי ימלוך, אז **כִּשְׂכַב אֲדֹנֶיךָ הַמֶּלֶךְ עִם־**
אֲבֹתָיו וְהִיִּיתִי אָנֹכִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים חסרים ומגורשים מן המלוכה הגדולה
 (רש"י) [ז]: **כִּבְוְהִנֵּה עוֹדְרָה** בעוד שהיא (ת"י) **מְדַבְּרַת עִם־הַמֶּלֶךְ וְנִתְּן הַנְּבִיא**
בָּא לבית החיצון עד שיגידו למלך ויתן המלך רשות שיכנס (ת"י): **כִּבְוַיִּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר**
הִנֵּה נִתְּנָה הַנְּבִיא לבית החיצון, עד שיגידו למלך ויתן המלך רשות שיכנס (ט"ד) **וַיָּבֵא לְפָנַי**

עיונים והארות

ז. **אומר** האלשיך הקדוש ז"ל: אמר דוד לפני הקב"ה: במה יודע אחרי מותי שמחלת לי עלי עוון בת שבע, רק אם ימלוך שלמה בנה חטאים.

הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחֲוּ בַפִּישׁוּט יָדַיִם וּרְגָלַיִם לַמֶּלֶךְ עַל-אַפְּיוֹ אֶרְצָה: כַּד וַיֹּאמֶר
 נָתַן אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ נָתַן הַנְּבִיא שׁוֹאֵל אֶת דּוֹד הַמֶּלֶךְ הָאֵם אֲדוֹנֵי הַמֶּלֶךְ אֶתְּהָ אֶמְרָת
 אֲדֹנָיְהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל-כִּסֵּאֵי כִּי הוּא זָבַח זְבָחִים וְהוֹמִין אֶת
 מִקְדוּבָיו (רד"ק): כַּח כְּפִי יָרַד הַיּוֹם אֶל עֵין רֹגֵל (רד"ק) לֵאבֹן הַזּוֹחֶלֶת שֶׁנִּמְצְאָת לַמֶּשֶׁה מִהַעִיר (רש"י)
 וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא עֲגָלִים מִפּוֹטְטִים (ת"י) וַעֲזֹן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל-בְּנֵי
 הַמֶּלֶךְ וְלִשְׂרֵי הַעֲבָא וְלְאַבְיָתָר הַכֹּהֵן וְאִי אִפְשֵׁר שִׁיעֲשׂוּ כָל זֶה בְּלֹא דַעַת הַמֶּלֶךְ
 וְהֵנָּם אֲכָלִים וְשֹׂתִים לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנָיְהוּ:
 כַּד וְלִי אֲנִי-עֹבֶדְךָ וְלְעֶדְךָ הַכֹּהֵן וְלַבְּנֵיְהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע וְלִשְׁלֹמֹה
 עֹבֶדְךָ לֹא קָרָא וְזוֹ הָרְאִיָּה שֶׁהַשְּׂמֵחָה נַעֲשֶׂתָה לְשִׂמְחַת הַמְּלוּכָה (רד"ק): כַּד אָם מֵאֵת אֲדֹנָי
 הַמֶּלֶךְ נִהְיָה הַדְּבָר הַזֶּה וְלֹא הוֹדְעָתְךָ אֶת-עֹבְדֶיךָ (עֹבֶדְךָ קָרִי)
 תִּמָּה אֲנִי מֵאֵד מְדוּעַ לֹא הוֹדַעְתִּי טָרָם תְּמַלִּיכֵהוּ (רד"ק) מִי יֵשֵׁב עַל-כִּסֵּא אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ
 אַחֲרָיו כִּי לִי נֹאמֵר בִּנְבוּאָה שֶׁשְׁלֹמֹה יִמְלֹךְ (מלבי"ם): כַּח וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמֶר
 קְרָאוּ-לִי לְבַת-שֶׁבַע כִּי נִתְחַקָּה מֵעַט מִחֲמַת צְנִיעוּת (רד"ק), וְשֵׁלָא יִדְגִישׁ הַמֶּלֶךְ שְׁבָאֵת בַּעֲצָתוֹ.
 וְכֵן כַּדִּי לְכַבֵּד אוֹתָהּ שֵׁלָא יִחְשְׁבוּ שֶׁהַמֶּלֶךְ לֹא מִתְחַשֵּׁב בַּדְּבָרִיהּ וְרַק בַּדְּבָרֵי נָתַן הַנְּבִיא אֵלָא גַם לְמַעֲנֵה (ע"פ מ"ד)
 וְתָבֹא לְפָנָי הַמֶּלֶךְ וְתַעֲמֹד לְפָנָי הַמֶּלֶךְ: כַּח וַיִּשְׁבַּע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר
 חַי-יְהוָה אֲשֶׁר-פָּדָה אֶת-נַפְשִׁי מִכָּל-עָרָה: כַּח כִּי פֶאֶשֶׁר
 נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ מֵאֵד בִּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי-שְׁלֹמֹה בְנֶךָ

יִמְלֹךְ אֲחֵרֵי אַחְדֵי מוֹתֵי וְהוּא יֵשֵׁב עַל-כִּסְאֵי תְהִלָּתִי כִּי בֶן אֶעֱשֶׂה
 הַיּוֹם הַזֶּה לְהַמְלִיכוֹ מִיַּד בַּחַיִּי (מ"ד): לֹא וְתִקְדָּ בַת-שֶׁבַע אֲפִים אֶרֶץ וְתִשְׁתַּחֲוֶה
 לְמֶלֶךְ וְהִיא אָמַר יְחִי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעַלְמִים תַּתְקִיִּים מַלְכוּתוֹ וַיֵּאָרֶיךָ יָמִים

בעודה"ז (מלבי"ם) ובעודה"ב (רד"ק) וגם כאשר בנו מולך כאילו הוא חי וקיים (מלבי"ם):

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים - מדוע לא כתוב פעם אחת שנה לכולן?
תשובה.....
- ב. ויבא אברהם - מאין בא?
תשובה.....
- ג. מדוע נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק?
תשובה.....
- ד. לכל באי שער עירו - מדוע באו כולם?
תשובה.....
- ה. לא אדוני - מה התכוון עפרון?
תשובה.....
- ו. הסבר: נתת כסף השדה קח ממני.
תשובה.....
- ז. וישקול אברהם לעפרן - מדוע כתוב חסר וא"ו?
תשובה.....
- ח. רק את בני לא תשב שמה - מי כן ישוב שמה?
תשובה.....
- ט. הסבר: מגמלי אדניו.
תשובה.....
- י. הסבר: ארם נהריים.
תשובה.....
- י"א. הסבר: השוקת.
תשובה.....
- י"ב. ותגד לבית אמה - מדוע לא לאביה?
תשובה.....
- י"ג. וירץ לבן - למה רץ ועל מה?
תשובה.....
- י"ד. ויתן לו את כל אשר לו - איך הוכיח להם זאת?
תשובה.....

